SAYI: 18 FİYATI: 1000 TL (K.D.V. ...

POLİTİKADA

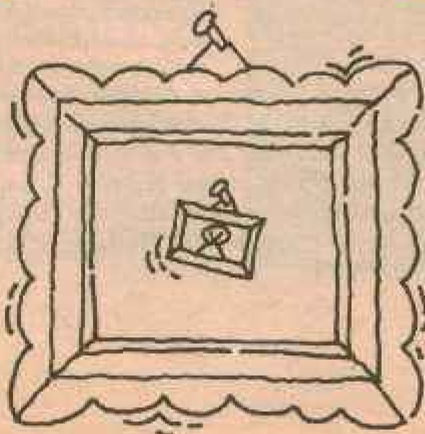
Görüş

AYLIK DERGİ MAYIS 1988

"Türk-İş Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun üyesidir, ayrıca Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'na üye olmuştur, bu kuruluşta yer alıp da 1 Mayıs'a karşı olan tek konfederasyon yönetimi Türk-İş'tedir. Ancak Türk-İş 1 Mayıs'ı uluslararası konfederasyonların baskısıyla değil, ülkemizde işçi hareketinden yükselen dalgayla kutlayacak hale gelecektir."

SOSYAL DEMOKRASİ VE İKTİDAR

SİYASAL GÖÇMENLERİN DÖNÜŞÜ

"Yurda dönme kararlılığı içindeki politik göçmenlerin geçtiğimiz ay Köln'de saptadıkları ilkeler, duygusal etkenlerden arınarak, gerçekçi arayışlar üzerinde yoğunlaştıklarını gösteriyor. Hepimiz, sevgi ve insancıl duygularla doluyuz ama, bu konu, nostaljik tutkularla üstesinden gelinecek bir sorun değil. Atılacak adımlar, en az düzeyde de olsa, sağlam ve güvenli umutlara dayanmak zorunda. En önemli varlığımız, "insan"dır. İnsanlar, boşuna tüketilmemelidir.

AHMET YILDIZ İLE SÖYLEŞİ

İÇİNDEKİLER

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

MAMAK'TAN GELİYORUZ

Mamak'ta sekiz yıl! O sekiz yılı yaşamadıkça, bunun ne demek olduğunu kavramak kolay bir şey değil. Ya da en azından Mamak'ın ''tadına'' bir süre için olsun bakmadıkça. Ama yine de orada sekiz yıl geçirenlerin şu satırlarını birlikte okuyalım. Biraz olsun anlamak için.

''...Mamak, daha 12 Eylül'e gelinmeden önce korkunç bir işkence merkezi haline getirilmiş... Mustafa Yalçın isimli bir tutuklu dayakla öldürülmüştür... 12 Eylül'den sonra ise baskı ve işkenceler bir kat daha arttırılarak (...) tutukluların günde en az üç kere dayaktan geçirildiği bir temerküz kampına dönüştürülmüştür. Ankara'da 12 Eylül sonrasında gözaltına alınan tutuklular, DAL'daki 90 günlük uzun işkence günlerinden sonra çoğu yarı sakat haldeyken kendilerini bu temerküz kampının tecrit hücrelerinde bulmuşlar, çok uzun süre birbirlerini görmeksizin, burada bir ya da iki faşistle bir arada tutulmuşlardır. Bu nedenle (...) 12 Eylül yenilgisinin ve emniyetteki uzun ve ağır işkencelerin maddi ve manevi çöküntüleri uzun süre devam etmiştir. (...)

Bütün bu süre boyunca kurallara sınırlı şekilde de olsa uymama, dayak ve işkencelere karşı fiilen direnerek, bağırarak ya da slogan atarak karşı çıkma, koşmama, ''Emret komutanım'' dememe, 70x70 boyutlarındaki havasız ve ışıksız tabutluklara atılındığında açlık grevi yapma gibi sınırlı direniş çabaları sürmüştür. Yine bu dönemde mahkemeye gidiş geliş sırasında kurallara uyulmadığı için haftanın 3 gününde sürekli falakaya, dayak ve hücre cezalarına, kışın havalandırmada çırılçıplak bekletme türünden uygulamalara maruz kalınmıştır.

Toplu olarak bulunan bayan tutuklular ise başından beri her türlü baskı uygulamalarına ve işkencelere yiğitçe karşı koymuşlar ve sonuna kadar direnmişlerdir.

Tek tip elbise uygulamasının gündeme getirilmesi bu sürecin sonunu oluşturmuştur. Zorla ve işkenceyle kabul ettirmeye çalışmalarına karşılık tek tip elbise giyilmemiş ve Mamak cezaevlerinde yeniden açlık grevi ve direnişler başlamıştır.

Direniş sonunda cezaevi idaresi tarafından çeşitli baskı uygulamalarının kaldırılması ve çeşitli haklar verilmesi kabul edilmiş, tek tip elbise giyme konusu bu şartla kabul edilmiştir. Bu dönemde dayak ve işkenceyle birlikte pek çok baskı uygulaması da kalkmış ve Mamak'ta göreceli bir düzelme olmuştur. (...)

(Daha sonra) yeniden eski baskı uygulamalarının geri getirilmek istenmesi üzerine Mamak Cezaevlerindeki bütün sol görüşlerden 470 tutuklunun katıldığı 42 günlük açlık grevi başlamıştır. Direniş en ağır işkencelere karşın sürmüştür. Açlık grevinin ileri günlerinde bile tutuklular çırılçıplak soyularak bayılıncaya kadar coplanmış ve baygın halde bacaklarından sürüklenerek koğuşlarının önüne atılmışlardır. Açlık grevi giderek şekerli su ve serumun kabul edilmediği ölüm orucuna dönüşmüş, pek çok tutuklu sağlığını büyük ölçüde kaybetmiş ve sakat kalmıştır.

Direniş başta Cezaevi Müdürü Raci Tetik olmak üzere cezaevi yöneticilerinin değiştirilmesi, işkence ve dayağın kaldırılması ve diğer sorunların çözüleceğine söz verilmesi üzerine 42. gün toplu olarak sona erdirilmiştir. (...)

Sonuç olarak cezaevlerindeki baskı ve işkencelerin esas amacı devrimcilerin siyasi inançlarını köreltmek ve onları ''tarafsızlaştırmak'', bu yolla kendi saflarına kazanmaktır. Onların başarıya ulaşıp ulaşamadıklarının esas ölçüsü de budur. Bu açıdan bakıldığında Mamak Cezaevlerindeki uygulamanın tam bir başarısızlıkla sonuçlandığını herkesin çok iyi bilmesi gerekir.

12 Eylül döneminde emniyet sorgularında ve cezaevlerinde çekilen işkencelerin acısı ve direnişlerin onuru nerede ve hangi cezaevinde olursa olsun, Türkiye'nin bütün devrimci ve demokratlarının ortak acısı ve onurudur.'' ■

EKONOMİ VE POLİTİKADA
Görüş
AYLIK DERGİ MAYIS 1988

▶ **Sahibi:** *Şükrü Çelikyapı* ▶ **Yayın Yönetmeni:** *Çağatay Anadol* ▶ **Yazı İşleri Müdürü:** *Burhanettin Kök* ▶ **Yazışma:** *GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul* ▶ **Fiyatı:** *Yurt içi 1000.-TL Yurt dışı 3 DM.* ▶ **Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):** *Yurt içi 9000.-TL. Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır.* ▶ **Dizgi:** *Yayın-Dizgi Merkezi* ▶ **Ofset Hazırlık:** *SOS* ▶ **Baskı:** *Teknografik* ▶ **Genel Dağıtım:** *GAMEDA*

1 MAYIS FOBİSİ

Türkiye'de resmi ideolojinin 1 Mayıs'a yönelik saldırısı, baskısı, onun simgeleştirdiği mücadeleye olan sınıf saldırısının en önemli ögelerinden biriydi.

Ülkemizde 1 Mayıs yarım yüzyıl bir tabu halinde tutulmuştu. Buna rağmen 1 Mayıs resmi tatil günüydü; adı Bahar Bayramı'ydı, 1 Mayıs'ı bu adla resmi tatil günü ilan edenler, o gün işçiler fabrikalarda çalışırlarsa toplu eylem yaparlar diye korktuklarından böyle bir yola başvurmuşlardı. Bununla da yetinmeyip, işçileri servis araçlarıyla pikniklere götürmeyi, kent dışına çıkarmayı adet haline getirmişlerdi. 1 Mayıs'larda bütün Türkiye tatil yapardı, sadece orduyla polis tatil yapmazdı, her iki kurum da normal mesaisinde ve de tayakkuz halinde bulunurdu. O zamanki deyimle "müseccel komünistler" - şayet cezaevinde değillerse - her yıl Nisan'ın son haftasında pijamalarını, traş takımlarını, diş fırçalarını bir çantaya koyarlar ve 1 Mayıs şerefine Sansaryan'a konuk edilmeyi beklerlerdi.

1 Mayıs tabusu ancak yarım yüzyıl sonra kırılabildi. Bu sayede Türkiye, tarihinin en büyük mitinglerine, yürüyüşlerine tanık oldu. 1 Mayıs törenlerine karşı kanlı saldırılar düzenlendi, insanlar öldürüldü, fakat ertesi yıl daha büyük kalabalıklar aynı alanı doldurdular. Yüzbinlerce insanın kanlı tertiplerden de yılmayarak 1 Mayıs'lara sahip çıkması karşısında 1 Mayıs'ta sokağa çıkma yasağına - hem de sosyal demokrat bir başbakanın yönetiminde - başvuruldu. Boş sokaklar ve boş meydanlar tanklarla, dikenli tellerle kuşatıldı. Sonraki yıl sokağa çıkma yasağı konulmadı fakat yayılan kasıtlı söylentilerle insanların evlerinden çıkmamasına, sokakların boş kalmasına çalışıldı.

Derken 12 Eylül geldi. 1 Mayıs düşmanlığı doruğa çıkartıldı. 1 Mayıs kutlamaları savcı iddianamelerinde, mahkeme kararlarında suç kanıtı sayıldı. 1 Mayıs'ın Bahar Bayramı adıyla bile olsa resmi tatil günü diye tutulmasına dahi tahammül edilemediğinden, 1 Mayıs tatili de kaldırıldı. Daha daha, 1 Mayıs akşamında Paris'ten Tokyo'ya, Moskova'dan Mexico City'ye kadar dünyanın bazı büyük kentlerindeki 1 Mayıs törenlerinin TRT televizyonunda haber olarak görüntülenmesine de sansür konuldu.

Derken, "ülkeye demokrasi geldi" denildi, ama 1 Mayıs üzerindeki yasak devam etti. O kadar etti ki, 1 Mayıs vesilesiyle bazı SHP milletvekillerinin parlamentoda yaptıkları konuşmalar, ANAP'lılarca hiddetle ve şiddetle karşılandı. Ya da SHP'nin bir yerel örgütünün düzenlediği kapalı salon toplantısı, genel başkanca iptal edildi. Görülüyor ki, 1 Mayıs tabusu yukarıdan gelmektedir. Oysa bu tabuyu yaratanlar ve yasaklarla sürdürenler devleti Avrupalı görmektedirler. Bizim böyle bir kompleksimiz yok, ama onların Avrupalı olmaya pek önem verdikleri de kimsenin meçhulü değil. Dahası da, ANAP iktidarı AT'ye girmek için elinden gelen her çabayı göstermektedir. Örneğin ülkede direksiyon ehliyetine sahip olanların yüzdesinin ve bu yurttaşlar arasındaki kadın oranının AT standartlarına uyması için bol bol ehliyet dağıtılmaktadır. AT standartlarını ehliyet detayına varıncaya dek gözeten devlet yöneticileri, üyesi olmak istedikleri topluluğun bazı devlet başkanlarının 1 Mayıs'larda mesaj yayınladıklarını, bazı başbakanlarının 1 Mayıs törenlerine başlarında işçi kaskıyla katılıp konuşmalar yaptıklarını bilmezler mi? Elbette bilirler, ama onların standart anlayışları çokstandartlıdır ve onca standartlar arasında 65 yıldır hiç değişmeyen, hep standart kalan tek bir şey vardır: anti-komünizm... Üstelik 1 Mayıs "Komünist Bayramı"da değildir. Şayet öyle olsaydı, koca koca emperyalist ülkelerin sosyal demokrat başbakanlarının 1 Mayıs törenlerinde ne işi olabilirdi? Bizde anti komünizmle anti-demokratizm o denli içiçe girmiş, öylesine özdeş olmuştur ki, yöneticilere kalsa, 1 Mayıs yasağının kaldırılması için, ola ki, Türkiye'de kişi başına düşen ulusal gelirin 15 bin dolara yükselmesini beklemek gerekecektir.

Turgut Özal ve arkadaşları AT'ye girme standartlarını bir hükümet ve parti olarak şoför ehliyetlerine indirgeyebilirler, ama Şevket Yılmaz ve arkadaşları bizzat kendi görevleri olan 1 Mayıs düzenlemelerini uluslararası sendikal standartlar dışına çıkartamazlar. Zaten çıkartamayacaklarını yakın gelecekte bizzat göreceklerdir. Çünkü Türk-İş Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu'nun üyesidir. Ve Türk-İş bu konfederasyon kapsamında 1 Mayıs gösterileri düzenlemeyen üç-beş ulusal konfederasyondan birisidir. Türk-İş geçen ay ayrıca Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'na (ETUCE) üye olmuştur, bu kuruluşta yer alıp da 1 Mayıs'a karşı olan tek konfederasyon yönetimi Türk-İş'tedir. Ancak Türk - İş 1 Mayıs'ı bağlı bulunduğu uluslararası konfederasyonların baskılarıyla değil, ülkemizde işçi hareketinden yükselen dalgayla kutlayacaktır.

□

1 Mayıs ilk kez işçi sınıfının sınıf mücadelesinden doğdu, kısa zamanda tüm dünyada bu sınıf mücadelesinin sembolü haline geldi. Sınıf mücadelesinin kendi toplumsal meşruiyetini yaygınlaştırması ölçüsünde giderek daha yaygın kitlelere ulaştı, zamanla salt işçi bayramı olmaktan çıktı, bütün emekçilerin bayramı oldu.

Türkiye'de ise, resmi ideolojinin 1 Mayıs'a yönelik saldırısı, baskısı onun simgeleştirdiği mücadeleye olan sınıf saldırısının en önemli ögelerinden birisiydi. Asıl amaç 1 Mayıs'ların düzenlenmesini yasaklamak değildi; onlar açısından asıl sorun işçilerin 1 Mayıs'lara katılmalarını önlemekti. Çünkü işçilerin 1 Mayıs'a katılmaları onların bağımsız sınıf bilincine doğru yol almalarında rol oynar diye korkuluyordu.

Şu halde, 1980'den önce de, bugün de 1 Mayıs'ta yasal gösteri düzenlemek her şeyden önce bir demokrasi sorunudur. Demokrasi mücadelesindeki sayısız hedeflerden biri de bu hakkın elde edilmesidir. ■

▼ **Bir Mayıs günü Taksim'de.** *Bir zamanlar DİSK'in düzenlediği işçi bayramları Taksim'i şenliğe boğardı. Bu yıl da Petrol-İş, Deri-İş, Otomobil-İş, Banks, Tümtis ve Kristal-iş sendikaları 14 Nisan günü, 1 Mayıs kutlama izni için İstanbul Valiliği'ne başvurdular. Ama talepleri reddedildi.*

IRZINA GEÇİLEN BİZİZ

"Devlet Güvenlik Mahkemesi Başkanlığına

İZMİR

Dosya No.: 87/62
Konu: Esas hakkındaki savunmam
Sanık: Seviye Köprü

31.8.1987 tarihinde gözaltına alındım, gözaltına alınmam, polisin uzun zamandan beri aradığı birine benzememden dolayı şüphe üzerine oldu."

...... "cerrah dedikleri birisi beni masadan indirdi, çıplaktım, yere yatırdılar, olanca gücümle bacaklarımı sıkı sıkıya kapatıyordum, kollarımı yukardan tutuyorlardı, biri sol bacağıma şiddetli bir tekme vurup bacaklarımı zorla açtılar, o sırada birisinin üzerime abandığını hissettim, elimi kurtararak gözbağımı açtım (gözbağı alındığım ilk günden beri gözümden hiç çıkarılmadı) üzerime abanan kişi açık renk gözlü, açık renk tenli, çilli yüzlü, saçları arkaya taranmış tıknaz birisiydi, gözümü açtığımı gördüler ve "Yolcu seni gördü" dediler, bu kişi ırzıma geçerken birisi yüzüme şiddetli bir tokat patlattı, ondan sonra hiçbir şey hatırlamıyorum, ne kadar süre böylece kaldığımı bilemiyorum."

□

Seviye Köprü'nün, gözaltına alınan bir genç kızın mahkeme başkanlığına verdiği dilekçeyi okuyorum. Bu dilekçe okunurken dinleyenleri düşünüyorum. Mahkeme heyetini düşünüyorum. Yargıçları düşünüyorum. Savcıyı düşünüyorum. Avukatları düşünüyorum. Orada duran görevlileri düşünüyorum. Oradaki gazetecileri düşünüyorum.

İnsan böyle bir olayı dinlerken ne düşünür, onu düşünüyorum. Kızı varsa onu mu düşünür, ya benim kızımın başına gelseydi mi der, oluyor böyle şeyler işte mi der, sen de bu işlere girmeseydin mi der, oh olsun aklın başına gelsin bakalım mı der, bunları düşünüyorum. İnsanı düşünüyorum. İnsanları.

□

Ne yazmalı bu yazıda, nasıl yazmalı, onu düşünüyorum. Öfke nasıl anlatılır, nasıl yazılır onu düşünüyorum. Öfke sözcüğüyle mi yazılır, kırmızı renklerle mi yazılır, bütün bir sayfaya boydan boya öfke diye bir sözcük mü yazılır, onu düşünüyorum.

□

Utanç nasıl yazılır, onu düşünüyorum. Başı önünde bir insan resmi mi çizilir, kırık kırık çizgiler mi çizilir, sarı kahverengi gri bir renk mi basılır, onu düşünüyorum.

□

Çığlık nasıl yazılır, onu düşünüyorum. Dehşetle açılan bir ağızdan fışkıran yürek paralayıcı ses nasıl yazılır, onu düşünüyorum. Çığlık. Çığlık nasıl yazılır? Bir şey söyleyin. Siz de bir şey söyleyin. Çığlık. Nasıl yazılır. Ben bilmiyorum.

□

Yorgunluk nasıl yazılır, yorgunluk. Irzına geçildikten sonra duyulan yorgunluk nasıl yazılır. Bana yardım edin. Siz söyleyin. Yorgunluk nasıl yazılır. Irzına geçildikten sonra yorulur insan. Yorgunluk. Nasıl yazılır?

□

Burada. Kimse yoktu.

□

"Bu kişi ırzıma geçerken birisi yüzüme şiddetli bir tokat patlattı, ondan sonra hiçbir şey hatırlamıyorum, ne kadar süre böylece kaldığımı hatırlamıyorum."

□

Sen nerdeydin?

□

Siz nerdeydiniz?

□

Benim ırzıma geçilirken siz nerdeydiniz?

□

Siz nerdeydiniz?

DEVLET ZORUYLA "KIZLIK MUAYENESİ"

Diyarbakır'da üniversiteli beş genç kızın gözaltına alındıktan sonra devlet zoruyla "kızlık muayenesi"ne tabi tutulması, Türkiye'de insan haklarının durumuna açık seçik işaret etmektedir. Türkiye'de yaşama hakkı güvencesi anayasa hükmü ile yok edilmiştir (md. 15); sekiz yıldır işkence sorgulamanın, cinsel saldırı da işkencenin sistematik bir parçası haline getirilmiştir. Zorla "kızlık muayenesi" işte bu koşullar ışığında, yaşama hakkı, özel yaşamın gizliliği ve vücut bütünlüğüne yönelik topyekün saldırının bir halkası olarak görülmeli ve karşı konulmalıdır.

Gerçekte olayın yoruma ihtiyacı yoktur, failleri yalnızca kendilerini değil, Türkiye'deki rejimin niteliğini de ele vermektedir. 10 Nisan tarihli gazetelerde yer alan açıklamasına göre Diyarbakır valisi -yani devletin temsilcisi- "şartlar elverirse bu tip tedbirlerin alınabileceğini" söylemektedir. Ne tip tedbirler? "Polisi iftiradan korumak üzere alınan tedbirler"dir bunlar. Peki kızları, kadınları, tüm yurttaşları polisin -devletin- teröründen kim koruyacaktır? Kazara gözaltına alınan öğrencilerden birisi kız çıkmasaydı (ki bu kendisinden başka kimseyi ilgilendirmez), tecavüze uğradığını, cop ya da telsiz anteni sokulduğunu nasıl ispatlayacaktı? Söz konusu "kızlık muayenesi"nin işgüzarca bir "namus bekçiliği"nin ötesinde, işkencenin müstakbel kurbanını belirlemeye yöneldiğini, üniversiteli kızlara "güvenceniz için muayene yaptırıyoruz" demekle bizzat polis yeterince anlatmıyor mu?

Olayın kamuoyuna yansıması, ailelerin ve kamuoyunun sahip çıkması, parlamentoya aksetmiş olması önemlidir. Böyle bir tepki içişleri bakanını "olayı tasvip etmediği" yolunda açıklama yapmaya ve "idari soruşturma" başlatmaya zorlamıştır. Ne ki burada kalınmamalıdır. Son olarak beş öğrencinin, yurttan alınarak rızaları hilafına ve ısrarlarına rağmen ailelerine bilgi verilmeksizin, polis marifetiyle karşı karşıya kaldıkları "kızlık muayenesi"nin hesabı, sonucu başından belli "idari soruşturmalar"a bırakılmamalıdır. Bu saldırının mağdurlarının duyacakları hiçbir utanç yoktur, tam tersine bu saldırının canlı kanıtları olarak susmak -ki sayıları beş-on değil, gözaltı/tutuklama tezgahından geçen onbinlerdir- seslerini alabildiğine duyurmalı ve kendilerine yapılanları anlatmalıdırlar.

Susmak ya da sineye çekmek değil, bu alçaklığı ve çirkefi, failinin yüzüne balçık gibi savamak için konuşmalıdırlar.

Son bir öneri, koca dayağına karşı yürüyen kadınlara müsamaha gösterenler, kadınlara devlet eliyle gerçekleştirilen saldırılara, özellikle de cinsel saldırılara karşı bir yürüyüşe ne diyeceklerdir? Denemek ve görmek gerekiyor. ■

Gül Çakır

İnsan Hakları Derneği'nin talebi:

SİYASİ GÖÇMENLERE DÖNÜŞ HAKKI VE HERKESE ÖZGÜRLÜK

İnsan beyninin en değerli ürünü olan düşünce ve onu açıklamanın bir aracı olan örgütlenme, yasal düzenlemeler ve uygulamalarla baskı altına alınmıştır.

Nisan ayı İnsan Hakları Derneği'nin iki önemli girişimine tanık oldu. Bunlardan birincisi siyasi göçmenlerin yurda dönüşleriyle ilgiliydi. Dernek Başkanı Nevzat Helvacı yaptığı basın toplantısında konunun çerçevesini şöyle çiziyordu:

"1980'li yıllarda Türkiye'de yaşanan olağanüstü koşulların ürünü olarak yurt dışına çıkan ve yabancı ülkelerde değişik statülerde yaşamak zorunda bırakılanlar, yığınsal boyutlara varmıştır.

"Bunlardan bir bölümü Türk uyrukluğunu sürdürürken, önemli bir bölümü yönetsel kararlarla uyrukluğunu yitirmişlerdir."

Helvacı konuşmasında siyasal sığınmacıların bir bölümünün yargılanıp hüküm giydiğini, büyük bölümünün ise yargılanmamış olduklarını belirterek yargı hükümlerinin "olağanüstü bir yargılama süreci içinde özellikle bir sorgulama yöntemi olarak başvurulan işkence ve benzeri uygulamalarla alınan ifadeler ve zor yöntemleriyle sağlanan kanıtlara dayanarak" alındığını anlattı.

İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı basın toplantısını şu sözlerle bitirdi:

"İHD olarak isteğimiz, olağanüstü koşullar ve uygulanan olağan dışı yargılama yöntemlerinden ötürü güvenli ve adil biçimde yargılanmayacakları görüşüyle yurt dışına çıkarak siyasal sığınma aramak zorunda kalan ve bu arada uyrukluğunu yitirenlerin, Türkiye'ye güvenli dönüşlerinin sağlanmasıdır."

Nevzat Helvacı İnsan Hakları Derneği bünyesinde Türkiye'ye dönmek isteyen siyasi göçmenlerin durumunu izleme amacıyla bir komisyonun kurulduğunu açıkladı.

İnsan Hakları Derneği'nin ikinci girişimi "Düşünce ve Örgütlenme Özgürlüğü" konusundaydı. Helvacı, Derneğin bu girişimini şöyle açıklıyor:

"Günümüzde uygarlığın dev boyutlara ulaşmasına karşın ülkemizde kitaplar, dergiler toplatılıyor, kimi yazı işleri müdürleri ve yazarlar 750 yıla varan hapis cezasına çarptırılabiliyor, sanat ürünleri üzerinde yoğun sansür uygulanıyor, kitaplar için "imha" kararları verilebiliyor. Ayrıca kimi derneklerin kuruluşu engellenmektedir, öğrenci dernekleri baskı altındadır, sendikalar işlevsiz kalmıştır. Özetle insan beyninin en değerli ürünü olan düşünce ve onu açıklamanın bir aracı olan örgütlenme, yasal düzenlemeler ve uygulamalarla baskı altına alınmıştır.

"Oysa düşünce ve örgütlenme özgürlüğü insanın temel hakları arasındadır. Uygar dünyada bu özgürlükler insan yaşamının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Demokratik rejimi benimseyen ülkelerde çağdaş her türlü düşüncenin, yasal çerçevesinde örgütlenebilmesine olanak tanınmaktadır. Çağımızda uygar toplum, örgütlü toplum demektir. Örgütlenme, toplu halde düşünce açıklamanın bir biçimidir. Ancak Türkiye, düşünce ve örgütlenme özgürlüğünün kullanılması açısından uygar dünyanın çok gerisinde kalmıştır.

"Ülkemizde düşünce ve örgütlenme hak ve özgürlüklerine öteden beri sınırlamalar getirilmiştir. Bu sınırlamalar ülkemizde bilim, sanat ve kültür alanındaki gelişme yollarını tıkamış, toplumsal dinamizmi engellemiştir.

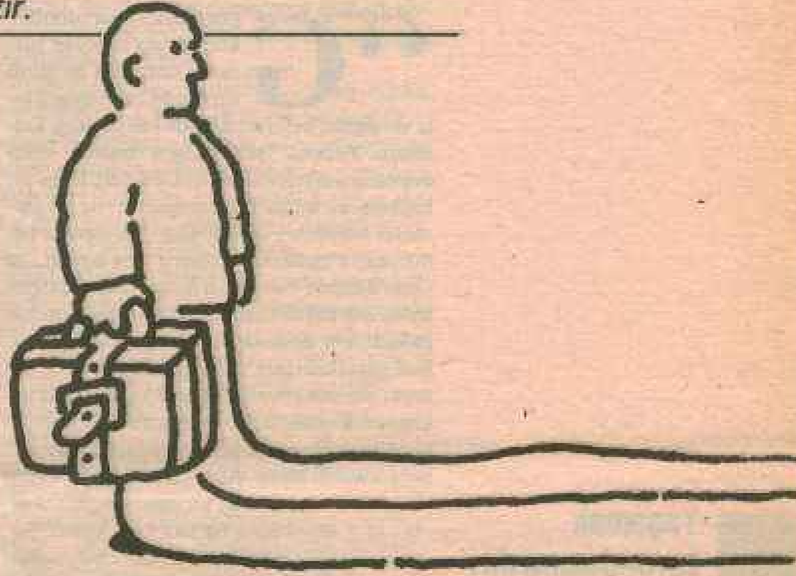
"Özellikle T.C.Y.'nin 141-142. maddelerinin tek ya da toplu halde düşünce açıklamayı cezalandıran maddeler olduğu açıktır. Sayısız bilim adamı, sanatçı, yazar, araştırmacı, yayıncı, çevirmen, örgüt yöneticisi ve üyesi düşüncelerinden ötürü yargılanmışlar, tutuklanmışlar ve ağır cezalara mahkûm edilmişlerdir.

"Yüz binlerce kitap ve yayın verilen emirlerle ya da yargı kararları ile imha edilmiş ve böylece bilim, sanat ve kültür yaşamının gelişmesi engellenmiştir.

"Çağımızda demokratik ilkelere saygı duyan ülkeler, düşünce ve örgütlenme özgürlüğü alanındaki engelleri ortadan kaldırmış ve düşünce suçu kavramını reddetmişlerdir.

"Çağdaş dünyada her türlü düşüncenin açıklanması ve örgütlenebilmesi demokrasinin bir ölçüsü olarak kabul edilmektedir. Yurdumuzda düşünce ve örgütlenme hakkı üzerinde uygulanan bu sınırlamalar, bilimsel, sanatsal ve kültürel açıdan uygar ülkelerle aramızda bir uçurum yaratmıştır.

"Ülkemizin bu uçurumu kapatması, insanın temel haklarından olan düşünce ve örgütlenme özgürlüğü alanında uygar ülkeler düzeyine ulaşması, demokratikleşme açısından vazgeçilmez bir görev olarak önümüzde durmaktadır." ■

Siyasi Göçmenlerin Dönüş Hakkını İzleme Komisyonu

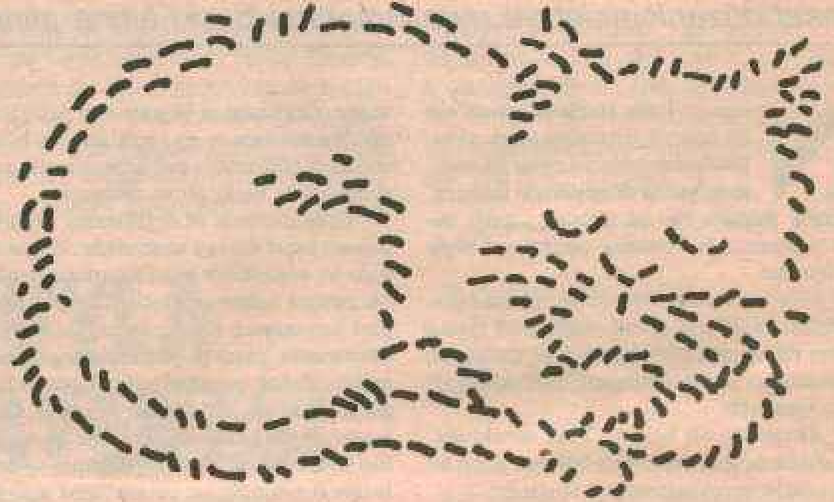
Başkan: Prof.Dr. Hüsnü Göksel
Üyeler: Prof.Dr. Çetin Özek
Prof.Dr.Rona Aybay
Prof.Dr.Sadun Aren
Aziz Nesin
Em.Büyükelçi Mahmut Dikerdem
Doç.Dr.Nurkut İnan
Dr.Muzaffer Sencer
Av.Halit Çelenk
Av.Güney Dinç
Av.Turgut Kazan

Düşünce ve Örgütlenme Özgürlüğü Komisyonu

Başkan: Av.Halit Çelenk
Üyeler: Prof.Dr.Bahri Savcı
Doç.Dr.Bülent Tanör
Doç.Dr.Nevzat Toroslu
Av.Ahmet Tahtakılıç
Av.Ergin Cinmen
Av.Turgut Kazan
Av.Erşen Şansal
Av.İskender Özturanlı
Uğur Mumcu
Mahmut Tali Öngören

GERİ DÖNÜŞ YOLLARINI BİRLİKTE AÇARSAK...

Dönmek isteyen en son göçmenin bile ülkeye dönebildiği bir ortam, kuşkusuz sadece 141. ve 142. maddelerin yumuşatılmasıyla yetinilmediği, siyasal davaların sonuçlarıyla birlikte ortadan kalktığı demokratik bir ortamdır.

Yaşamak zorundasınızdır. Yerleşikliğin her adımında bir garip utanç, bir garip pişmanlık yayılır insanın içine. Tıpkı eski bir sevgiliyi yeni ve kaçamak bir ilişkide aldatmış olmak gibi ağır bir duygu.

"Göçmenlik ve geri dönüş" konusunda birşeyler yazmaya oturunca bu garip sürgünün neredeyse 8 yıla vardığını, belki on birinci kez yeniden keşfettim. Yıllarca "yerleşikliğin simgesi" sayıp eve sokmadığım saksı çiçekleri neredeyse evi kaplayacak kadar büyümüşler. Arsız bir sarmaşık bütün bir duvarı aşıp yan duvara tırmanmaya başlamış. Yıllarca "ha bugün, ha yarın döneriz" duygusu içinde çok istediğim halde eve sokmadığım, benimsemediğim kara kedi, eve alışmak ne kelime, ikinci gebeliğini yaşarken pencerenin içine yayılmış, nihayet yüzünü gösteren güneşe karşı keyifle yalanıyor. Evimiz hayata karşı direnilemeyeceğinin canlı bir kanıtı gibi basbayağı "yerleşik" bir görünüm almış. Ama tüm bu görünümün altında, yerleşmeyen, inatla direnen bir yan var: İçimiz, yüreğimiz, kafamız... Biz, bavulları 7 yıl sonra artık yavaş yavaş açmış da olsak, yüreğimiz ve kafamız güzel ve devrimci bir karşı koyuşla direniyor yerleşikliğe. Yüreğimiz ve kafamız -şu tutunmaya çalıştığımız yeni topraklar ne kadar zengin, ne kadar verimli, ne kadar bakımlı ve rahat olursa olsun- başka toprakların, başka iklimlerin, kıraç ama umutlu, bakımsız ama mucizelerle dolu başka bir dünyanın bizleri olduğumuzu durmaksızın hatırlatıyor bize.

Siyasal göçmenlik, ya da sürgünlük, yaşanmadıkça tüm boyutlarıyla kolay kavranamayacak bir olay. Örneğin, darağaçları kurulan, zindanlarında ölüme yatılan, işkencelerde can verilen, sakat kalınan, inançların, yazıların, düşüncelerin, sözlerin prangalara bağlı olduğu bir ülkenin siyasal göçmenlerinin, yaşadıkları ülkelerdeki görece özgürlük ve rahatlık ortamında "ah vah" etmeye ne hakları var diye düşünülebilir ilk bakışta. Bu yüzden de belki hepimizin içi biraz eziktir; belli belirsiz bir suçluluk duygusu vardır çoğumuzun içinde. "Ben de ülkede kalıp işkence görseydim, asılsaydım, on yıllarca zindanlarda kalsaydım bunun kime ne faydası olacaktı" türünden iç rahatlatmaya yönelik "çok mantıklı" düşünceler, çoğu kez bu karmaşık duyguları yenmeye yeterli olmaz.

Öte yandan, yaşamak zorundasınızdır. Birtakım işler yapmaya başlarsınız. Yeni ilişkiler edinirsiniz. Yeni dostlarınız olur. Yeni çevrenize uyum sağlamayı denersiniz. Yerleşikliğin bu her adımında, bir garip utanç, bir garip pişmanlık yayılır insanın içine. Tıpkı eski bir sevgiliyi, yeni ve kaçamak bir ilişkide aldatmış olmak gibi ağır bir duygu... Hayat zorlar; yüreğiniz direnir. Gün olur yaşamakta olduğunuz kentte meydana gelmiş bir olayı Türkiye'den gelen bir Türkçe gazeteden öğrenip kendinize şaşar kalırsınız. Gün olur, kendinizin bir sözünüzü, bir davranışınızı yakalarsınız ki "buralı oldum artık galiba" diye hayret etmekten alamazsınız kendinizi.

Şöyle bir dalıp gittiğinizde, sanki dün ayrılmışsınızdır ülkenizden. Yıllar -hem de bunca yoğun yaşanan yıllar- hiç yaşanmamış bir ölü zaman parçası gibi gelir insana. Belki en acı yanı budur göçmenliğin. Hele 12 Eylül sonrasının siyasal göçmenlerinin pek çoğu gibi, -hepimiz gibi- "bir gün mutlaka" diyerek bavullarının üzerinde oturursanız; bir istasyonda bekler gibi ve tıpkı rötar yapan treni bekleyen yolcunun oyalanma psikolojisi içinde vakit geçirirseniz, "adeta yaşanmamış bir zaman parçası" duygusu daha da artar.

Siyasal göçmenliğin, henüz hayatın başında olan gençler açısından belki birincil önem taşımayan bu sıkıntılarının, yeni bir iklime kök salabilmekte doğal olarak daha fazla güçlük çeken; arkalarında savaşlarla, ilişkilerle, olaylarla, insanlarla, duygularla dopdolu bir geçmiş bırakmış olan görece daha yaşlı siyasal göçmenler üzerindeki yıpratıcı etkisini anlamak gerekir.

Örneğin ben siyasal göçmenlikte beni en fazla rahatsız eden şeyin ne olduğunu defalarca açık yüreklilikle düşündüm. Yaşadığım ülke ve çevrenin maddî olanak ve rahatlıklarına, bana çeşitli alanlarda sağladığı görece özgürlüklere rağmen neydi biteviye batan bu iğne, bu diken? Cevabı basit ama acıydı: 40 yılımı verdiğim, -doğru veya yanlış- beni ben yapan bir mücadele ortamının ve uğrunda savaşmayı insanlığımızın gereği kabul ettiğimiz bir davanın dışında kalmıştım... Uzaktan verilemez miydi aynı mücadele? Benim cevabım "hayır" oldu bu soruya. Başka cevaplara saygılıyım. Ama çeşitli gözlemlerim "zararlı otlarla mücadelenin" en etkili ve hayatından sıyrılmış biçimde zararlı otların bürüdüğü topraklar üzerinde yapılacağına inandırdı beni.

İnsana kimliğini kazandıran ana çizgiler vardır. Bugün yurt dışında siyasal göçmen olarak bulunanların çok ağırlıklı bölümünün ortak çizgisi, ülkelerinin ve halklarının özgür, bağımsız, mutlu, sömürüsüz geleceği uğruna savaş vermiş olmaktır. Onları bu savaşın dışında veya kıyısında düşünemezsiniz. Onları savaş verdikleri alanın dışında, kuytu ve ra-

hat bir sığınağa sığınmış olarak düşünemezsiniz. Ya da düşünebilirsiniz ama, bu kuytu sığınakta keyif çatabileceklerini ve kendi kimliklerini yitirmeksizin, kendilerinden ve hayatlarından memnun kalabileceklerini hiç düşünemezsiniz.

□

Bunlar siyasal göçmenliğin, sürgünlüğün insani boyutları.. Ama siyasal göçmenlik ve şimdi günün dayattığı sorun olan **siyasal göçmenlerin ülkelerine geri dönüşleri** sorunu tek boyutlu değil çok boyutlu bir sorun. Ülkeye geri dönüşün **insani, siyasi ve demokrasi sorunuyla iç içe üç boyutunu** bir arada düşünmezsek, geri dönüş konusunda somut ve sonuç alıcı bir adım atabilmemiz pek mümkün olmaz.

12 Eylül sürgünlerinin veya siyasal göçmenlerinin geri dönüşleri, tıpkı ülkeden ayrılışları gibi siyasal ve demokratik boyutlarıyla da ele alınmalıdır. Çok çeşitli siyasal düşünce ve örgütten binlerce insan, ülkelerinden Avrupa görmek için ayrılmadılar. Onları bu yola iten 12 Eylül rejimiydi. Tıpkı kimilerini hapishanelere, kimilerini işkencelere, kimilerini suskunluğa, kimilerini inkâra, kimilerini kendi ülkesinde kaçaklığa ittiği gibi, o büyük toplumsal altüstlük, kimimizi de ülke dışına itti. Bu yüzden olaya, insani boyutun tüm önemini kavramakla birlikte, sadece insani boyuttan bakamayız. Siyasal nedenin gerçek çözümünü yine siyasal olanda aramak zorundayız.

Mart ayında Federal Almanya'nın Köln kentinde sayıları 250'ye varan siyasal göçmen bir toplantı yaptık. O toplantıda geri dönüş konusunda çeşitli görüşler dile getirildi. Görece olumlu sayılabilecek anlaşma noktaları ve geri dönüşü daha örgütlü ve planlı olarak yürütmekle görevlendirilen bir kurul da seçildi. Daha önce söylenti olarak ortada dolaşan veya çeşitli yayın organlarında zaman zaman çıkan kimi siyasal göçmenlerin tek tek geri döneceklerine ilişkin haberlerin bugüne kadar doğrulanmamış olmasına veya bu türden gidişlerin en azından ertelenmiş olmasına bakılırsa Köln toplantısı ve bu toplantıyı izleyen gelişmeler, ne kadar sevindiricidir ki, o toplantıda dile getirilen görüşlerin belli bir sentezini mümkün kılabildi. Bir süreden beri, sıradan deyimle, "içimiz ne kadar kalkmış" da olsa, geri dönüş konusunu başıbozuk ve plansız, günübirlik politika ve kararların ürünü olmayan akılcı ve planlı şekilde örgütlemek gereği hepimizce daha iyi kavranmaya başlandı.

Siyasal göçmenlik olayının ve onun doğal uzantısı geri dönüşün, siyasal yanını ve demokratik görevler yanını kavramamız ve unutmamamız demek, onu gerçekten sonuç alıcı bir şekilde yürütebilmek ve geri dönüş güvencesini kazanma mücadelesini Türkiye'de demokrasinin kazanılması mücadelesine bağlayabilmek demektir.

Geri dönüş nasıl sonuç alıcı olabilir. Tüm tek tek geri dönüşlere -bundan öncekilere olduğu gibi bundan sonrakilere de- her türlü desteğin, dayanışmanın en büyük güçle ve sonuna kadar verilmesinin bir demokrasi görevi olduğunun altını çizerek söyleyecek olursam, **Türkiye içinde ve Türkiye dışında demokratik güçler, örgütler, kişilerden oluşan ve soruna insani boyutları yanında siyasal ve demokratik boyutlarıyla da sahip çıkabilecek girişimlerin oluşturulması ve bunların vakit geçirmeden geri dönüşü hazırlama çalışmalarına başlamaları, dönüşlerin sonuç alıcı olmasının ilk koşuludur.** Türkiye ve dünya kamuoyunda benimsenmemiş, geniş demokrasi güçlerinin desteğini almamış bir dönüş eylemi, geri dönenlerin güvenliklerinin sağlanması anlamında başarısız kalır. Bugün aslında, işkenceler, uzun tutuklamalar ve her türlü antidemokratik baskı göze alındığında her siyasal göçmenin geri dönme hakkı ve olanağı vardır. Sorun bu bu hak ve olanağın geri dönenin güvenliği sağlanarak ve Türkiye'de demokrasinin gelişmesine hizmet ederek kullanılabilmesidir. Kısaca bu yönüyle geri dönüş, tümüyle demokrasi mücadelesinin bir parçası ve biçimidir. Hem geri dönecekler, hem de onların geri dönüşlerini hazırlayacak demokrasi güçleri açısından...

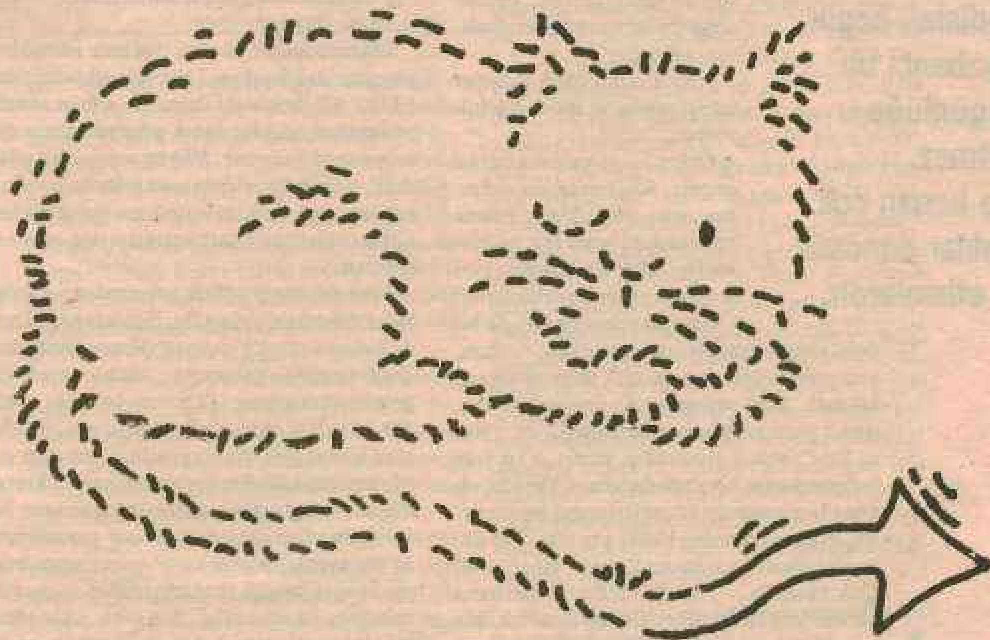
Geri dönüşün sonuç alıcı olabilmesi, her türlü "kahramanlık" gösterilerinden arındırılmış, her türlü grupçu ön alma endişelerinden sıyrılmış bir zamansal ve biçimsel planlamaya bağlıdır. Yurt içi ve yurt dışı kamuoyu çalışmalarının, bu amaçlı girişimlerin olgunlaştığı bir anda; ve gerek **sayıca** gerekse geri dönenlerin toplumsal saygınlıkları, tanınmışlıkları, örgütsel ve siyasal temsil kabiliyetleri anlamında **nitelikçe ağırlıklı** bir göçmenler grubunun dönüşü, yaratacağı etkinlik ve caydırıcılıkla geri dönenlerin güvenliği açısından olduğu kadar Türkiye'deki demokrasi savaşımı açısından da başlı başına bir aşama olur.

12 Eylül göçmenlerinin ülkeye geri dönüşleri kuşkusuz Türkiye'deki genel siyasal gelişmelerden, demokrasinin kazanılması konularından bağımsız bir olay değildir; ama bunların ayrılmaz bir parçasıdır. Kimi arkadaşların, siyasal göçmenlerin geri dönüşlerine, bu dönüşün kamuoyunun gözünde Türkiye'de demokrasiye dönüldüğü yanılgısı yaratacağı endişesiyle karşı çıkışları, bir yönüyle doğru ama eksik bir belirlemedir. Bu konuda, Tutuklu Aileleriyle Dayanışma Derneği'nin, içerde hapishanelerde koşulların düzeltilmesi için ölümü göze alarak yiğit bir mücadele sürdürenlere desteği ve bu eylemin başarısı hatırlanmalıdır. Hapishanelerdeki koşulların düzelmesi de tek başına Türkiye'nin demokratlaştığı anlamına gelmez. Ama bu uğurda verilen mücadele gerek Türkiye gerekse dünya kamuoyunda yeni bir bilinçlenme yaratmış, demokrasi savaşımında ileri bir adım olmuştur. Siyasal göçmenlerin yurda dönüşleri mücadelesi de bu kapsamda değerlendirilmeli, bütünsel, siyasal, demokratik savaşım içindeki yeri iyi ve doğru belirlenmelidir.

Dönmek isteyen en son göçmenin bile ülkeye dönebildiği bir ortam, kuşkusuz sadece 141 ve 142. maddelerin yumuşatılmasıyla yetinilmediği, tüm siyasal tutukluların ve siyasal davaların sonuçlarıyla birlikte ortadan kalkmış olduğu demokratik bir ortamdır. Mücadelenin hedefi budur. Ama oraya doğru giden yolda siyasal göçmenlerin örgütlü ve ağırlıklı bir dönüşü, demokrasi mücadelesinin yeni bir adımı olarak daha ileri adımlara da yolları açacaktır.

Türkiye'de, son günlerde kurulduğunu haber aldığımız Ülkeye Dönecek Siyasal Göçmenlerle Dayanışma girişimini çok önemli bir adım olarak görüyorum. Şimdi yapılacak olan yurt içinde ve yurt dışında konuya ilişkin çalışmaları hızlandırmaktır. Dönüş ne zaman olur? Bu soruyu bugünden ancak şöyle cevaplandırmak mümkün: "Artık hacet kalmadı" noktasına vardıracak bir bekleyişe asla girmeden, yani çalışmalara hemen başlayarak. Ama hazırlıksız, paldır küldür "dönelim de sonrasını Allah bilir" aceleciliğine de düşmeden... Yani dönüşün demokrasi savaşımına katkılı olabileceği bir acelecilikle ve dönen kişinin güvencesinin sağlanabileceği bir planlılıkla...

Kimilerinin dediği gibi "bu iş zor iş"! Peki Türkiye'de demokrasinin kazanılması, zindanların boşalması, antidemokratik baskıların kalkması için verilen mücadele daha mı kolay! Geri dönüş konusunda sorun, konunun bu bütünlük içindeki özgün yerini kavramakta sanırım. ■

DÖNÜŞ VE İNSANLARIMIZ

En önemli varlığımız, "insan"dır. İçte veya dışta, insanlar boşuna tüketilmemelidir. Türkiye, değişen bir ülkedir. Elbette bizim yurttaşlarımız da, yoksun kaldıkları demokratik haklarına kavuşacaklardır.

Yurtdışından tanıdık sesler geliyor. Birisi, "Ben Türkiye'de doğup büyüdüm. Ülkemi ve halkımı çok seviyorum... Demokrasi mücadelesinin şu anda geldiği düzey, bizlerin ülkemize dönmemizi gerektiriyor..." diyor. Bir başkası, "Her şeyim, köküm orada. Biraz daha kalırsam, dallarım kuruyacak... Bir oğlum var, yedi yıldır görmedim. Doğduğum, büyüdüğüm evim var, kentim var, denizi var, güneşi var... Bütün anılarım, yakınlarım, dostlarım orada. Özlüyorum ve bu özlemden dolayı döneceğim..." diyor.

"Bir insana 'neden ülkene dönüyorsun?' diye sorulması bana garip geliyor. Çünkü ülkeme dönmek en doğal hakkımdır" tümceleriyle yalın gerçeği vurgulayan sıladaki yurttaş, hemen ardından örtemediği kuşkularını açıklıyor:

"Ama daha önce gidenler tutuklanıyor ve işkence görüyorlar..."

Özlemler ve kuşkular iç içe geçmiş. Kuşkudan da öteye, başlarına gelecekleri, nelerle karşılaşacaklarını çok iyi biliyorlar. Yine de umudu, yurt sevgisini elden bırakmıyorlar:

> **Kimse kendisini, özgür istemiyle yabancı bir ülkede sürgünlüğe mahkûm etmez. Düşünceye konan çok yönlü yasaklar dönüşü geciktiren etkenlerdir.**

Salt inançları nedeniyle bir dolu insan cezaevlerinde yaşarken, toplum, yeni yeni "düşünce suçluları" üretmekten geri kalmadı. Dost söyleşilerinde yeşeren umutlar, demir parmaklıkların ardında soğuyor. "Koca Dev" bunca aşınmadan yılmış, çıkış yolu bulamamanın durgunluğu içinde. Ortada, ele güne hoş görünüp gösteriş yapmanın ötesinde, değişen, düzelen hiçbir şey yok. Dış göç tersine işlerse, gün ışıyacak, acılar dinecek mi? Çok kuşkulu... Yine de, özgürlük pahasına verilen yürekli kararları tartışıp sınamak, bizlere düşmüyor. Onlar, "Türkiye"ye dönecek politik göçmenlerin kararını basının desteklemesini, kendilerine sahip çıkılmasını.." istiyorlar. Sorun, şimdilik bu amaçlarda somutlaşıyor.

Kimler bu insanlar? Sokakların savaş alanlarına döndüğü günlerde, bir köşe başında pusuya düşürülüp vurulabilirlerdi. Doğan Öz, Kemal Türkler, Ümit Doğanay ve daha yüzlercesi böyle öldürüldüler. Ardından 12 Eylül geldi. Yıllarca ölümün soluğu altında yaşayanlar, bu kez de, yılgı ve baskılara boyun eğmek zorunda kaldılar. "Teslim ol" çağrıları, "Vur" emirleri birbirini kovaladı. Radyo'da, TV'de, yargılanmayan kişilerin suçluluk fermanları okundu. "Aranıyor" başlıklı fotoğrafları bastırılıp duvarlara asıldı. Özgür düşünceye, tekdüzeliği yadsıyan çağdaş seçeneklere, çok sesliliğe karşı savaş açıldı. Kurumlaştırılan işkence, topluma olağan soruşturma yöntemi gibi benimsetilmek istendi. Gelen giden tuzaklar kurdu, yasaklar koydu, telörgüler döşedi. Kim nerede olursa olsun, düşünen insanların tümü, az ya da çok, bu karabasandan paylarını aldılar. En azından, bir başına kalıp, özgürlüksüzlüğü solumanın ezikliğini yaşadılar. Gerçekleşmeyen genel af beklentisi gibi, politik göçmenlerin dönüşü de, "demokratikleşmenin neresindeyiz" sorusunda düğümleniyor.

Ülkemiz insanı bu gün, "işkence görmeden sorgulanmak hakkını" bile elde edebilmiş değildir. Yürürlükteki hazırlık soruşturması yöntemleri, çağdaş sanık güvencelerinin tümünden yoksundur. Yalnız soruşturulanlar değil, politik davalarda avukatlar da bu çemberi aşamamakta, savunmasını üstlendikleri kişilerle birlikte, sanık sandalyesine oturtulmaktadır.

Yurt dışındaki politik göçmenlerin dönüşlerini değerlendirirken, bu olguları göz önünde bulundurmak gerekiyor. Kimse kendisini, özgür istemiyle yabancı bir ülkede sürgünlüğe mahkûm etmez. TCY'nın 140, 141, 142, 163 ve 312. maddelerinde olduğu gibi, düşünceye konan çok yönlü yasaklar, dönüşü geciktiren etkenlerdir. Vatandaşlıktan çıkarılmayan, soruşturma geçirmeyen, arananlar listelerinde adları geçmeyen bir çok yurttaşımız, ne tür uygulamalarla karşılaşacaklarını bilemedikleri için, çok istedikleri halde dönüş yolculuğuna çıkamıyorlar. Son sekiz yılda görülen siyasal davalar nedeniyle, özellikle emniyette sorgulanan sanıklara imzalatılan tutanaklarda bir çok kişinin adları anılıyor. Hukuksal geçerliği tartışmalı olmakla beraber, geçmişte derlenen tutanaklarla, her zaman yeni yeni soruşturmalar başlatılabiliyor. Bu belirsizlik, gerek içerdeki gerekse dışardaki yurttaşlarımız yönünden tedirginlik ve güvensizlik yaratıyor.

Başbakan:

"Vatandaşlıktan çıkarılanların tekrar Türk vatandaşlığına girmeleri mümkündür. Yurda dönmek isteyenlerin dönmelerinde bir mahzur yoktur... Mahkemeleri varsa, biz mahkemelere müdahale etmeyiz. Mahkemelerin neticesinde herhangi bir şekilde tutuklama olur, olmaz; o, bize ait bir hadise değildir. Bunu nazarı itibare alırlarsa, kalkar gelirler..." diyor.

Yorum gerektirmeyen bu yanıtın da ortaya koyduğu gibi, sorun, Türkiye'nin genel hukuksal koşullarıyla doğrudan bağlantılıdır. Ülkemizin gerçekten demokratikleştiğini söyleyebilmek için, düşünce ve örgütlenme özgürlüğüne konan yasal engellerin kaldırılması gerekmektedir. Bunlar yalnız dışardakilerin değil, Türkiye'deki insanların acele çözüm bekleyen yıllanmış sorunlarıdır. Batı'ya yakınlaşma girişimleri içindeki yöneticilerin, köklü dönüşümlere girişmeden yaptıkları temelsiz açıklamalar, suya çizilen yazılar gibidir.

Yurda dönme kararlılığı içindeki politik göçmenlerin geçtiğimiz ay Köln'de saptadıkları ilkeler, duygusal etkenlerden arınarak, gerçekçi arayışlar üzerinde yoğunlaştıklarını gösteriyor. Hepimiz, sevgi ve insancıl duygularla doluyuz ama, bu konu, nostaljik tutkularla üstesinden gelinecek bir sorun değil. Atılacak adımlar, en az düzeyde de olsa, sağlam ve güvenli umutlara dayanmak zorunda. En önemli varlığımız, "insan"dır. İçte veya dışta, insanlar, boşuna tüketilmemelidir.

Türkiye, değişen bir ülkedir. Elbette bizim yurtdaşlarımız da, yoksun kaldıkları demokratik haklarına kavuşacaklardır. Demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla gerçekleşmesine yönelen özlemler yoğunlaşmaktadır. Ekonomi ve hukuk öğretisinin bilinen kuramları içinde yaşanan pek çok sorun çözülebilir ama, şimdilik salt teknik düzeyde üstesinden gelinecek tek bir konu kalmamıştır. Hemen tüm sorunlar, siyasal iktidar açmazında düğümlenmektedir. ■

SHP Genel Sekreteri Fikri Sağlar:

"Demokratikleşme doğrultusunda iktidarın katkısı yok"

"Sayın Sağlar, 29 Kasım seçimlerinden bu yana Türkiye'nin demokratikleşmesinde bir gelişme oldu mu sizce?"

"Hayır hiçbir gelişme olmadı. Çünkü varolan gelişmede hükümetin bir katkısının olduğu söylenemez bence. Eğer o günden bu güne birazcık ilerleme varsa, bunun nedeni hükümet değil, başta ana muhalefet partisi olmak üzere sendikalar, basın, demokratik kitle örgütleri ve kamuoyudur. TBMM'de ise SHP'nin bu konuda büyük katkıları olmuştur iktidarın onca engellemesine karşın. Örneğin "Avrupa İşkence Sözleşmesi"'ni hükümet, SHP'nin baskıları sonucu imzalamak zorunda kalmıştır. Çünkü geçmişte olduğu gibi bugün de hükümet demokratikleşmeyi engelleme çabası içindedir, gerek ekonomik gerekse siyasi baskılarla. Nitekim geçtiğimiz günlerde sıkça tartışılan "ara rejim" olayı da bunun bir göstergesidir. Bu yolla sanki demokrasi dışı güçler iktidarı alabilir, yeni bir ara rejim daha gelebilir diye kendilerince demokrasi güçlerini korkutmaya çalışıyorlar. Bunlar belki de kendi niyetlerini dile getiren görüşler, ama bir tehdit unsuru olmaktan öte bir şey değil kanımca. Kısaca demokratikleşme doğrultusunda iktidarın bir katkısı olduğu kanısında değilim ve bundan sonra da olacağını sanmıyorum. Çünkü siyasi partiler, basın, demokratik kitle örgütleri, kamuoyu ve gençlik üzerindeki kısıtlamalar ve baskılar bunun göstergesidir.

"Peki SHP olarak siz bu konuda ne gibi çalışmalar yaptınız?"

"Epey çalışmalar yapıldı. Bildiğiniz gibi, biraz önce saydığım gelişmelerde partimizin büyük katkısı oldu. Parlamento içinde yasal düzenlemelerin yapılması için çeşitli öneriler ve konuşmalar yapılıp, bunları hayata geçirmesi için iktidar zorlanırken, parlamento dışında da yürüyüş ve mitinglerle, kendi haklarına sahip çıkmaları için halk meydanlara çağrıldı. Bütün bunlar kitlelerin sesinin yöneticilere duyurulması açısından önemli olaylardır."

"Bunlar yeterli mi sizce?"

"Tabii yeterli değil. Çünkü demokratikleşme alabildiğince bir özgürlüğün ve hakların oluşmasıyla gerçekleşir. Dolayısıyla bununla yetinmeyip, daha da fazlasını elde etmek için yoğun bir çaba gösterecektir SHP.

"Ne gibi çabalar bunlar? Bu konudaki düşünce ve görüşleriniz nelerdir?"

"Bir kere bu anayasa, yani 1982 Anayasası varolduğu müddetçe demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla oluşması mümkün değil. Dolayısıyla yapılan en önemli iş bu anayasanın değiştirilmesidir. Ayrıca bununla da yetinilmeyip bundan önceki anayasalarda varolan ama bugünkü anayasaya da konan bütün antidemokratik maddeler ayıklanmalıdır. Sizin de bildiğiniz gibi SHP'nin parlamentoda bunu gerçekleştirebilecek gücü yoktur, ama yine de bu konuda büyük çaba gösterecektir partimiz. Öte yandan yerel seçimleri kazanıp, yerel yönetimlerde demokratik bir ortam oluşturarak, demokrasiyi ülke geneline yaygınlaştırmak için yoğun bir çaba gösterecektir. Bu yüzden SHP ilk hedef olarak yerel yönetimlerde iktidar olmayı planlamaktadır." ■

Ali Yaşa

MUSUL-KERKÜK BİR İKİ...

Bazı Türk ilericileri Filistin halkının meşru hakları için gösterdikleri hassasiyetin onda birini Kürt halkının meşru hakları için gösteremiyorlar

"...Bu deneyimli diplomat.... Türkiye'nin, Musul ve Kerkük bölgesinin İran'ın veya onun güdümündeki bir Kürt iktidarının eline düşmesine, petrol boru hattının tehlikeye girmesine göz yumamayacağını bildirmesi gerektiğini söylüyordu.

Büyükelçi Kırca'nın uyarısı yerindedir..."

Bu satırları 30 Mart tarihli Cumhuriyet'te Sayın Ali Sirmen yazıyordu. "Büyükelçi" Kırca bilindiği gibi Aydın Yalçın ve Adnan Başer Kafaoğlu ile birlikte 12 Eylül öncesinde darbe teşvikçiliği yapan ekipteydi ve 12 Eylül'cülere bir anayasa tasarısı hazırlamakla fena halde meşguldü. Dolayısıyla Sayın Sirmen'in "yerindedir" dediği ibarenin Kırca'dan neşet etmesi normal olmasına normaldi de Sirmen'in buna "yerindedir" demesi yadırgatıcıydı. Nitekim Sayın Baskın Oran da 3 Nisan tarihinde "2000'e Doğru"da çıkan yazısında bu yadırgamayı ifade ediyordu.

12 Nisan tarihli Cumhuriyet'te Ali Sirmen Baskın Oran'a cevaben yazdığı yazıda "Türkiye'nin kendi sınırları dışında bir maceraya girmemesi gerektiğini vurgulamış, tüm siyasal düşüncesinde ve yaşamında bu tür girişimlere karşı çıkmış bir kişi" olarak söz konusu metni "birçok kişiye tekrar tekrar" okuttuğunu, "bu konulardan fazla anlamayan biri dışında, hiç kimsenin Sayın Oran'ın çıkardığı sonucu" çıkarmadığını belirtmiş.

Bu ikinci yazıdan önce doğrusu "bu konulardan fazla anlamayan biri" gibi Sayın Sirmen'i eleştirmiş ve yazıdan Baskın Oran'ın anladığını anlamıştım. Şimdi de pek tatmin olduğum söylenemez. Sayın Sirmen'in ikinci yazısındaki şu sözler yüzünden:

"Türkiye Kerkük tuzağına elbette ki düşmemeli, ama bu, Ankara'nın İran'ın güneydoğu sınırlarımızda bir istikrarsızlık odağı yaratmasına aldırmamak anlamını taşımaz. Başka bir deyişle Ankara kendi güneydoğu sınırlarında İranlı mollalar denetiminde bir kukla Kürt devleti kurulmasına karşı kayıtsız kalamaz, ama aynı Ankara olur olmaz nedenlerle boş bir Kerkük düşü ile sınırdışı maceraya da girmemelidir."

Eğer "bu işlerden fazla anlamamam" yüzünden yanılmıyorsam Sayın Sirmen'in tezi şu: Türkiye Kerkük'ü almaya yönelik hayaller yüzünden sınır dışı maceraya girmemelidir (bu **boş** bir düştür ve dış macera için **olur olmaz** bir nedendir). Ama güneydoğu sınırında "İranlı mollalar denetiminde bir kukla Kürt devleti" kurulursa o başka. Gerçi kayıtsız kalamaz sözü ille de askeri müdahale anlamına gelmez ama Sayın Sirmen böyle bir anlam çıkarılmamasını isteseydi bunu belirtirdi. Nitekim Sayın Sirmen'in alıntı yaptığı "Büyükelçi" Kırca da yazısında "Türkiye askeri müdahalede bulunsun" dememiştir. Ama herkes onun bunu kastettiğini anlamıştır. Bize göre Türkiye hiçbir gerekçeyle komşu ülkelerin topraklarında askeri hareket yapmamalıdır. Irak Kürdistanı'nda bir Kürt devleti kurup kurmamak Irak Kürtleri'nin bileceği iştir. Sanırız ki Kürtler de başka uluslar kadar "kukla olmayı" sevmez. Ama ayrıca İran ile olası bir Kürt devleti arasındaki ilişkinin biçimi de bizi hiç ilgilendirmez. İşin özü şudur: Bazı Türk ilericileri Filistin halkının meşru hakları için gösterdikleri hassasiyetin onda birini Kürt halkının meşru hakları için göstermemektedir.

Netice: Şovenizm sadece gericilere özgü bir hastalık değildir. ■

SOSYAL DEMOKRASİ VE İKTİDAR

Sosyal demokrasinin alternatif programı kapitalist toplum düzeninin gerekleri ve ihtiyaçlarının kaldırabileceği bir program olmak zorundadır. Bu demektir ki Türkiye'nin özgül koşullarında sosyal demokrasinin bir iktidar programı olarak gerçek, somut bir işlevi yoktur.

Turgut Özal ve yârânı millete vurdukça ses SHP'den geliyor.

Kasım 87 genel seçimi gibi bir "seçim"... Ardından, herkesin salt yakınmaktan adeta şehevî bir haz duyduğu yeni bir zam dalgası... Ardından, anlı şanlı "ana muhalefet" partisi SHP'de bunalım, daha doğrusu, bunalımın dışa vuruşu!

İki ay önceki dramatiko-komik olaylar ve gelişmelerle varılan mutlu sonuç, bunalımın sürdüğünü, daha da süreceğini gösteriyor. Sonbaharda yerel seçimler perspektifinde ANAP'ın ekonomide köşeye sıkışmasıyla ve daha şimdiden bir erken genel seçim ihtimalinin basının ağzına düşmesiyle uyanan umutlar o bunalımın üstünü örtmeye yarayabilir; ama o umutlarla beslenen malûm hüsnükuruntular ya da İnönü ile Baykal'ı bir arada gösteren mesaj-fotoğraflar da işte ancak bunalımın üstünü örtmeye yarayabilir.

Sosyal demokrasi için, çalışan halkın acil çıkarlarının, demokrasinin, yurttaşlık hak ve onurunun savunulması gereğinden daha önce korunması gereken "başka şeyler" oluyor.

Bunalımın temel nedeni politik. Hep sözü edilen "kuruluştaki marangoz hatası", "hizipler kavgası", "disiplin eksikliği", "teşkilat çekişmesi" vb. esas sancının yüzeysel belirtileri. Esas sancı, sekiz yıldır tepeden inme sürdürülen açık baskıcı ekonomik/sosyal politikalara, onların ayrılmaz bileşeni polis devleti uygulamalarına **gerçek bir muhalefeti** temsil eden, yani gerçekten **iktidarı hedefleyen** bir politik alternatifin parti adına bir türlü oluşturulamamasından kaynaklanıyor.

Bu kadarı pek öyle bilinmeyen bir şey değil. Durmadan vurgulanmasının da fazla bir anlamı yok. Asıl irdelenmesi gereken sorun, böyle bir alternatifi SHP'nin **bundan sonra** da oluşturup oluşturamayacağıdır.

Oluşturamayacak.

Çünkü SHP kendi politik kimliğini, hedeflerini, o hedeflere ulaşma araçlarını, bilindiği gibi, genel anlamda **sosyal demokrasi** doğrultusunda belirliyor. Programında, kongre kararlarında, yetkili mercilerinin beyanlarında, ajitasyonunda yansıyan, hep çağdaş Avrupa sosyal demokrat partilerinin pratiklerinden, çağdaş sosyal demokrat literatürden esinlenme bir platform: esas itibariyle gelir dengesinde belli bir denge sağlanması, sosyal adalet; demokratik hak ve özgürlükler alanının genişletilmesi, demokrasi.

Böyle bir platform, kendilerini solda gören rejim muhaliflerinin büyük çoğunluğuna bundan âlâsı can sağlığı dedirtircesine olumlu ve Türkiye koşullarında yeterli görünüyor. Yalnız, SHP'nin iktidara gelebilmek için rejime karşı aktif, direşken bir muhalefet sergilemekteki aczinden, yalpalamalarından, bir türlü giderilemeyen iç sorunlarından herkes şikâyetçi. Şikâyetçi olunan noktaların, olumlu bulunan amaç ve genel yönelimden kaynaklanabileceği, o yüzden de SHP'nin kendi tuttuğu yolda hep bir adım ileri, iki adım geri etmeden yürüyemeyeceği nedense pek akla gelmiyor, geliyorsa da göz ardı ediliyor.

Bu nedenle SHP'nin esas politik kimliğine daha ciddi bir gözle eğilmekte yarar var.

Sosyal demokrasi nedir bir kere?

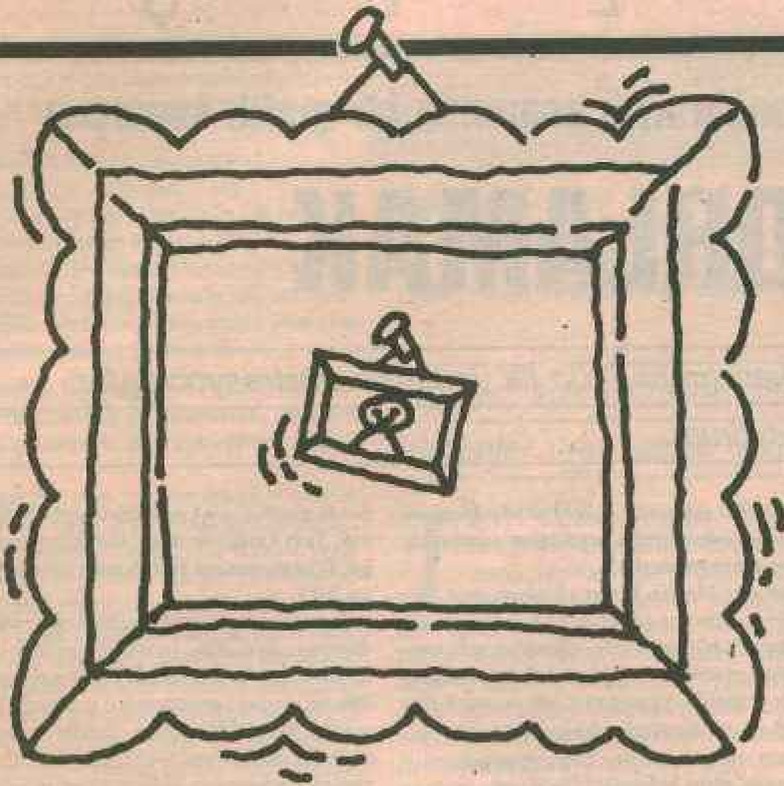
Kapitalizmin kendine özgü ekonomik / sosyal politikalarının **kendi alternatif programıdır.**

Bir başka deyişle, sosyal demokrasi kapitalizmin sınıf iktidarı doğrultusundan, üretim araçlarının özel mülkiyetinde mündemiç temel ekonomik, sosyal, politik tercihlerden şaşmadığı, sosyal demokrasi olarak kaldıkça şaşması da beklenemeyeceği için, onun alternatif programı kapitalist toplum düzeninin gerekleri ve kapitalistlerin ihtiyaçlarının en azından **kaldırabileceği** bir program olmak zorundadır: ancak o zaman somut bir gerçeklik olabilir. Türkiye'de ise bunun gerekli önkoşulları yok. Türkiye'de öyle bir politik alternatifi kaldırmaya Türkiye kapitalizminin ne dünya ekonomisindeki yerine gelişkinlik düzeyi, dolayısıyla ne gücü ne de kapasitesi yetiyor. Bu demektir ki Türkiye'nin özgül koşullarında sosyal demokrasinin bir **iktidar programı** olarak gerçek, somut bir işlevi yoktur. Şunu hep hatırlamakta yarar var: Türkiye kapitalizminin sınıf iktidarı, 61 Anayasası gibi yarım yamalak "sosyal devlet"ten söz eden, utangaç demokratlığa özenen bir temel düzenlemeyi bile kaldıramamıştır.

Bu bakımdan SHP'nin sosyal demokrasi platformu SHP iktidara -olur a!- gelirse o platforma hiç tereddütsüz **ihaneti** bugünden içinde taşımaktadır.

SHP, sosyal demokrat bir muhalefet (hem de ana muhalefet!) partisi olarak, **iktidarı hedefleyen** ciddi bir **muhalefet** mücadelesi vermekten niçin öylesine ısrarla kaçınıyor? Bu soruya, "İktidarı hedeflediği için!" diyerek bir paradoksla cevap vermek mümkün. Ne k o paradoks SHP'nin ve Türkiye'de sosyal demokrasinin içinde tıkılıp kaldığı **açmazın** en açık ifadesidir. SHP'nin hedeflediği o "iktidar" uğruna mevcut rejimin dümen suyunda bir "muhalefet"e zaten rejimin sahiplerinin fazla bir itirazları yok. SHP gerçekten **iktidar** olma yolunda tutarlı, kararlı bir muhalefet yürütmeye hazır ve niyetli olsaydı rejimin sahiplerine de, genel politik/hukuksal çerçevesine de bakışı ve tavrı çok daha başka olurdu. O zaman SHP'nin o genel çerçeve içindeki yerini rejimin değerlendirişi, SHP'ye bakışı ve tavrı da bir hayli değişirdi. Gerçek o ki, sosyal demokrasinin reformist programıyla sınırlı da olsa gerçek bir iktidar mücadelesi, kapitalist sınıf iktidarı açısından Türkiye'nin ekonomik/politik koşullarında korkulu rüyadır. Ülkenin "dış kredi itibarı"'na kastetmekle, "ortalığı karıştırmak" ve "demokrasiyi tehlikeye atmak"la özdeştir. SHP yöneticilerinin ve partiyi içinden ve dışından yönlendirme misyonunu yüklenmiş görünenlerin aynı korkulu rüyayı büyük ölçüde paylaştıkları apaçık ortada. Bu durum SHP'nin "iktidar"ı hedefleyen özde muhalefetinin dahi politik atılım ve manevra imkânlarını son derece kısıtlıyor. ANAP'ın erken seçim darbesi karşısında, yani herhangi bir muhalefet partisi için en haklı, meşru bir demokratik direniş görevi bastırdığında eli kolu bağlı kalmayı seçerek rejimin müti bir kurumu durumuna düşmeye razı olması bunun en çarpıcı kanıtıydı.

12 Eylül'den bu yana gerek önceleri CHP'nin, gerekse sonradan SHP'nin, demokrasi ve özgürlüklere yönelen en olmayacak emrivakilere tanıdıkları meşruiyet; devletin sosyal adalet ilkelerini hiçe sayan, işveren terörünü kurumlaştıran açık baskıcı ter-

cihleri ve uygulamaları karşısında sürdürdükleri, zamanla sözde keskinleşen ama özünde hep pasif ve dirençsiz kalan tavır ve bu tavrı bütün toplum adına gerekçelendirmekte sergiledikleri çaba, sosyal demokrat politikacıların toplumsal muhalefetin bağrında taşıdığı potansiyele ne gözle baktıklarını yeterince göstermiyor mu?

Türkiye'de sosyal demokrasinin, yani son yirmi şu kadar yıldır süregelen bir CHP geleneğinin, Avrupa sosyal demokrasisinden farklı olarak, işçi sınıfı kökenli olmadığı çoğu zaman söylenir durur. Oysa Avrupa sosyal demokrasisinde işçi sınıfı kökeninden ve geçmişte hiç de yabancısı olmadığı sınıf mücadelesi kavramı ve pratiğinden arta kalan bir gelenek her şeye rağmen hâlâ etkisini sürdürüyor: çalışanların demokratik hak ve özgürlükleri için gerektiğinde faşizme karşı, bıçak kemiğe dayandığında her durum ve koşulu göze alarak aktif ve kararlı mücadele geleneği. Sosyal demokrasi bize geldiğinde hemen bize benzediği için olacak, bizim sosyal demokratlarımızın hiç öyle dertleri yok. Belli ki sosyal demokrat politikacılar için de sosyal demokrasinin çoğu ağzı lâf yapar, eli kalem tutar -üstelik solcu!- sempatizan ve destekçileri için de, demokrasinin ve halkın başına (bu arada **kendilerinin** de başına!) ne gelirse gelsin bıçak hiçbir zaman kemiğe dayanmış sayılmıyor. Çalışan halkın acil çıkarlarının, demokrasinin, yurttaşlık hak ve onurunun bihakkın savunulması gereğinden **önce** korunması gereken "başka şeyler" oluyor. Ve o uğurda katlanılmayacak fedakârlık olmadığı görülüyor.

Bu olgu şu ya da bu yöneticinin ya da liderin mizacıyla, meşrebiyle, vb. hiç ilgili değil. Doğrudan doğruya bizim sosyal demokrasimizin TC resmî ideolojisiyle yoğrulmuş **politik karakterinden** doğan bir sonuç. Hiçbir politik hareket kendi karakterine uymayan lideri ya da yöneticileri başında tutmaz. SHP "iktidarı hedefliyor" ama, yönetime geldiğinde başına neler geleceğini ya da ne gibi "kaçınılmaz durumlar" ve "zorunlu sorumluluklar"la karşılaşacağını da çok iyi biliyor: Rejime bakışını, tavrını ona göre belirliyor. Hedeflediği "iktidar" için ihtiyaç duyduğu gücü ve desteği, sürdürdüğü süngüsü düşük, "sorumlu" muhalefetten devşirmeye bakıyor. Bir yandan rejime göre lâfta hayli ileri ve iddialı ekonomik ve demokratik talepler ileri sürerken, öte yandan rejime karşı aktif muhalefetin dozunu bu denli düşük tutması, lâhana turşusuna aş ererken perhizden şaşmaması bundandır. Bunu doğal karşılamak gerekir. Doğal olmayan, toplumun tarihi olarak içine itildiği nesnel durumda, mevcut rejime karşı altından kalkamayacağı ve kalkmaya da niyetli olmadığı bir muhalefet işlevinin SHP'nin üzerine yıkılmış olmasıdır.

Ne ki SHP böyle bir işlevin altından kalkmanın gereklerini yerine getirmekten çok uzak da olsa, böyle bir işlevin nesnel varlığı ve güncel önemi inkâr edilemez. Bu işlev bağlamında, SHP'nin süngüsü bugünden düşük bir "iktidar"ı hedefleyerek de olsa savunduğu talepler ve sahip çıktığı evrensel ilkeler onu rejimin diğer partileriyle ve politik güçleriyle aynı kefeye koymayı değil, ayrı bir kategoride değerlendirmeyi gerektirir. Çalışan yığınların maddi çıkarlarının, demokratik hak ve özgürlüklerin, toplumun tüm manevi değerlerinin en azılı, yıkıcı düşmanları karşısında sosyal demokrasiyi ya da son yirmi şu kadar yıllık CHP geleneğini öteden beri demokrasi güçleri arasında sayagelmemizin nedeni budur. Her kritik dönemde hiç şaşmadan sergilediği türlü aczine, yetersizliğine ve -en önemlisi- ötedenberi bağlı olduğu temel tercihlerine rağmen o geleneğin mevcut koşullarda emekçi yığınların önemli bir bölümü nezdinde cazibe merkezi olmayı sürdürmesi, sosyal demokrasi ve SHP adına değil ama toplum adına hiç de yabana atılmaması gereken bir olgudur.

Ama işte bu durumda, eğer daha da sürüp gidecek olursa, yalnız SHP'nin ve sosyal demokrasinin değil, **bütün toplumun açmazı** yatıyor.

SHP'ye yakıştırılan ve ondan beklenen misyonun ne olduğu çok açık: iflas etmiş olan düzeni, kendi kendine ihanet filizini içinde taşıyan bir "sosyal demokrat" platformla orasını burasını rötuşlayarak **kurtarma operasyonunu** üstlenmesi.

Türkiye'de rejimin genel karakterinde öze değin bir değişiklik görülmezken ve SHP'nin rejime muhalefet anlayışı ve pratiği gözler önünde dururken yakın bir SHP iktidarına bağlanan umutların somut içeriği budur. Budur ama, SHP'ye öyle bir misyonu da üstlenme fırsatının tanınmayacağı açıkça görülüyor. Çünkü o türden bir kurtarma operasyonunun dahi maliyeti Türkiye kapitalizminin boyunu aşıyor.

SHP işte bu genel açmazın kendi payına düşen bunalımını yaşıyor. Aslında kurulduğundan beri yaşıyor, bundan sonra da yaşıyacak. Bunalımın son defa olduğu gibi her tatlıya bağlanışında SHP'nin kimliği, tüm olumsuzluklarıyla, bir kerte daha pekişecek. E.İnönü'nün "yetersiz"liklerine, "antika"lıklarına çarenin D.Baykal'ın "tecrübe" ve "dirayet"inde aranması bunun kesin belirtisidir. SHP Meclis grubunda kimi tok sözlü radikal unsurların seslerini yükseltebilmeleri bu dönem ve ilerisi için demokrasi mücadelesine çok önemli bir katkıdır elbette. Onların varlığı, seslerini duyurmaları şimdiden olumlu sonuçlar doğurmuş, politika sahnesini hareketlendirerek depolitizasyonu görece geriletmeye bile başlamıştır. Ama onları **SHP'de yeni bir anlayışın** temsilcileri olmaktan çok, asıl SHP çizgisi dışında, **aykırı** unsurlar olarak görmek daha doğrudur. Onlara bakıp o tür münferit çıkışların partinin genel çizgisindeki istikrarı sarsabileceğini ummak ya da zamdan bezen halkın homurtusunu artık sağır sultanın da duyması gerektiğini düşünerek rejime karşı muhalefette "iktidar" kombinezonunda ya da rejimden icazetli olası bir yeni "iktidar" kombinezonunda daha kararlı, daha atak, daha "güven verici" bir SHP'ye bel bağlamak boşuna hayallerle oyalanmayı, herkesi de oyalamayı sürdürmek olacaktır.

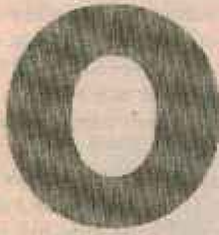
Geniş emekçi yığınların, geleceği alternatifsiz değildir. Toplumu açmazdan kurtaracak olan, ilk elde, sosyal demokrasi dışındaki tüm tutarlı sol politik güçlerin ortak ve birleşik muhalefet platformunun bir an önce oluşturulmasıdır.

Ülkenin dinç demokrasi güçlerinin bütün bunlara hiç hayıflanmaları gerekmiyor. Geniş emekçi yığınların, bağımsızlık, demokrasi, barış güçlerinin geleceği **alternatifsiz** değildir. Toplumu açmazdan kurtaracak olan, ilk elde, sosyal demokrasi dışındaki tüm tutarlı sol politik güçlerin ortak ve birleşik muhalefet platformunun bir an önce oluşturulmasıdır: Ülkede için için kabaran toplumsal muhalefet potansiyelini sonuç alıcı somut güce dönüştürmenin gereklerinin yerine getirilmeye başlanmasıdır. Bu iş ne böyle bir cümlede yazıldığı kadar kolay ne de ataleti ve ertelemeciliği sürgit mazur gösterecek kadar zordur. Önemli olan, **davranmaktır.** Dün olduğu gibi bugün de toplumsal muhalefetin asli sahiplerinin, öncülerinin önünde acil ve hayati bir görev duruyor: Kendi işlerine sahip çıkmak.■

İllüstratörümüz Uğurcan Ataoğlu aynı zamanda bir grafik sanatçısı

ÇİZGİYİ ZORLAMAK

Bir ekip çalışmasından ortaya çıkan grafik ürün ile yaptığım illüstrasyonlardan aldığım tatlar farklı. İkisini de seviyorum.

kurlarımızın iyi bildiği bir ismin sahibi, Uğurcan Ataoğlu ile konuşuyoruz. Derginin baskıya verilmesine ramak kala kendisine yazılarımızı yollayıp, bir iki gece içinde desen çizmesini istediğimiz grafik sanatçımız Güzel Sanatlar Akademisi'ne bağlı Uygulamalı Endüstri Sanatları Yüksek okulu mezunu ve şimdi 29 yaşında.

▶Uğurcan lisedeyken bir grafiker olmayı düşlemiş miydin?

Aklıma bile gelmemişti. Üniversite sınavlarında tıp, işletme gibi meslekleri sıralamıştım tercih listesinde. Kazanamadım bu fakülteleri. İyi ki de kazanamamışım. Böylece hayatımın mesleğini buldum. Şimdi de bir reklam ajansında çalışıyorum.

▶Grafik sanatının gelişmesinde bir yardımcı mı, yoksa grafik sanatlarını sınırlayan bir şey mi reklamcılık?

İkisi de. Mesela bizim okuduğumuz dönemde, o döneme kadar grafik sanatının ne olduğu pek bilinmiyordu. Okuldan yeni mezun olan grafikerlere reklam sektörü fazlaca rağbet gösterdi. Yaptığımız işin önemi anlaşıldı. Ama bir taraftan reklam ajansında çalışmanın sorunları var. Çalıştığın ajansın, müşterinin olaya bakışı, grafikeri çoğu zaman kısıtlıyor, zorluyor.

▶Batıda grafikçiler ile reklamcıların ilişkisi nasıl?

Batıda reklamla grafik sanatı çok iç içe. İsterseniz bu sistemin içine giriyorsunuz, isterseniz bağımsız grafik sanatçısı olarak çalışıyorsunuz. Sizi çok iyi illüstratör, çok iyi rötuşör, çok iyi çizgi filmci filan diye biliyorlar. "Free lance" yani dışardan iş veriyorlar. Geçiminizi bu şekilde sağlıyabiliyorsunuz. Türkiye'de henüz bu durum yok.

▶Bizim dergimizin başından beri illüstrasyon çiziyorsun. Gerçekten büyük beğeni kazanan, yazıdaki özü çok iyi yakalayan çalışmalar bunlar. Önce şunu sormak istiyorum. Senin çizgilerinde karikatürü andıran bir tarz var. Tam karikatür değil, tam illüstrasyon değil. İkisinin sentezi gibi. Karikatürle uğraştın mı hiç?

Ortaokul ve lise yıllarında çizgiye yakınlık duymaya başladım. İstanbul'a gelince çizdiklerimi Gırgır'a götürdüm. Okul süresince çizdim ve çizgimi geliştirmeye çalıştım. İlk zamanlar Gırgır'daki diğer çizerlerin nasıl çizdiklerini izliyordum. Doğal olarak gözler, burunlar, ifadeler hep birbirine benziyordu. Yayınlanmasından zevk alıyordum ama giderek soğudum çizgiden.

▶Daha sonra başka bir yerde çizdin mi?

Hayır, çizmedim. Bir anı olarak kaldı.

▶Görüş'e gelene kadar nerelerde geliştirdin çizgini? Çünkü Görüş'e geldiğinde usta olarak başladın işe. Daha önce kazanmış olmalısın ustalığı.

Çalıştığım yerlerde illüstrasyonla ilgili çalışmalar yapıyordum, evde de kendim için çalışıyordum. Ama bu tarz ilk olarak Görüş'le çıktı ortaya.

▶Biz sana yazının orjinalini gönderiyoruz. Sen de bir gecede onları okuyup ilgili illüstrasyonu çiziyorsun. Çizdiklerin çizdiğin yazının hem ana temasını yakalıyor, hem de o yazıya bir yorum getiriyor. Bunu nasıl beceriyorsun?

Önce yazıyı okuyorum. Sonra yazının bende bıraktığı izlenimleri çizerek düşünmeye başlıyorum. Çizerek düşünüyorum. Espriyi bulmak da, çizmek de aynı zorlukta oluyor ve zamanımı alıyor. İlk çizdiklerimin üzerinden bir kaç kez geçerek son çizgiyi yakalamaya çalışıyorum. Ortaya çıkan çizgiyi temize çekiyorum.

▶Geçen sene Grafikerler Meslek Kuruluşu'nun düzenlediği Grafik Ürünler Sergisi'nde Görüş için çizdiğin illüstrasyonlarla ödül kazanmıştın. Bu yıl Nisan ayında açılan sergide yine yarışmaya giriyor musun?

Serginin amacı yarışmadan çok, yıl boyunca üretilen işlerin sergilenmesi. Sergiye katılan her iş aynı zamanda doğrudan kendi dalında yarışmaya girmiş oluyor.

▶Kaç tane yapıtın var bu sergide?

Yaklaşık otuz parça; amblem, afiş, broşür, tebrik kartı, basın ilanı, illüstrasyon gibi çalışmalarım var. Görüş'te çıkan bazı illüstrasyonlar ile 14. sayının kapak illüstrasyonu da bunların içinde.

▶Grafik sanatının Türkiye'de gelişme düzeyini nasıl buluyorsun?

Bence düzey çok yüksek değil. Bunun nedenleri, grafik eğitiminin yetersizliği, müşteri grafiker ilişkisindeki dengenin ne istediğini bilmeyen müşteri tarafından bozulması, az

zamanda çok iş çıkarma zorunluluğu dolayısıyla iyi iş üretmek için gerekli zamanı bulamamak.

▶Günde kaç saat çalışıyorsun?

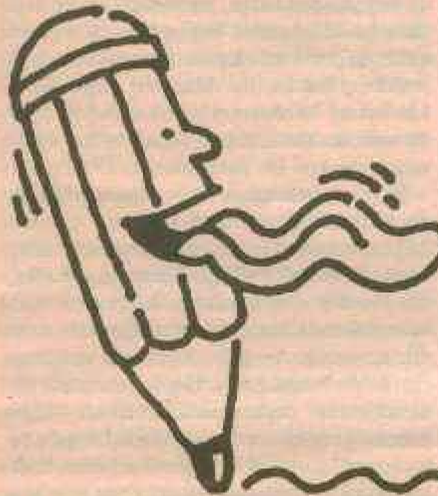
Ortalama on-oniki saat kadar.

▶Yapmayı tasarladığın şeyler var mı? Çizdiğin illüstrasyonun hedefi nedir?

Benim çok sevdiğim iki isim var: Can Yücel ve Ferhan Şensoy. Onların dili zorlamasını ve dille oynamasını seviyorum. Ben aynı şeyi çizgide yapmak istiyorum.

▶Kendine bir grafik sanatçısı olarak mı, bir illüstratör olarak mı bakıyorsun, gelecekte bunlardan hangisine daha çok eğilmek istiyorsun?

Her şeyden önce ben bir grafik sanatçısıyım. Grafik ürün grafikerin, fotoğrafçının, metin yazarının ve müşterinin birlikte çalışması sonucunda ortaya çıkıyor. Bu ekip çalışmasından ortaya çıkan grafik ürün ile yaptığım illüstrasyonlardan aldığım tatlar farklı. İkisini de seviyorum. **Görüş**'ten önce illüstrasyon yapma olanağım yoktu. Yorucu çalışma temposuna rağmen hissettiğim eksiklik uykumu kaçırıyordu. Şimdi geceler yine uykusuz ama hiç olmazsa bir şeyler çiziyorum.

▶Görüş senin iç huzuru bulmana yardımcı olmuş anlaşılan.

Evet, biraz. Ben de size bir şey sorayım. Bir çok dergi grafik tasarımcıya danışılmadan el yordamıyla, göz yordamıyla çıkarılıyor. Siz niye grafik tasarımı, görsel estetiğe önem vererek çıktınız?

▶Bugünün dergiciliği 1940'ın dergiciliği gibi yapılamaz. O zaman bile bazı kitapların kapaklarını İhap Hulusi yapmış. Demek o dönemde de bazı yayımcılar günün grafik olanaklarını değerlendirmek istemişler. O yayımcıları diğerlerinden ayıran bir özellik olmuş bu. Bu okura saygı duymanın da bir ifadesi. Tüm toplumsal yaşamda bir gelişme olduğuna göre yayıncılıkta buna denk düşen bir gelişmeyle okura hitap etmek lazım.

Görüş duvar gibi yazılarla kaplı bir dergi olsaydı daha az okunurdu. Demek ki sadece içerik yeterli olmazdı. İçerikle biçim birbirini tamamlıyor, tamamlamalı. İlerici düşüncenin, dünyayı değiştirmeye yönelen düşüncenin eski yayıncılık kalıpları içinde kalması mümkün değil.

Teşekkür Ederim.

▶Bu söyleşi tersine döndü. Benim soru sorup sonra da teşekkür etmem gerekmiyor mu? ■

K Ö Ş E L İ

Doç.Dr.
M.Tahir Hatiboğlu

Okuma hakkı

Türkiye, son yıllarda insanların okuma haklarını engelleyici etmenler üretmekte, okuyanları cezalandırmaktadır.

Türkiye, son sekiz yılda, adını ''eylülizm'' de diyebileceğimiz öznel bir siyasal ve ekonomik sistemin uygulandığı ülke oldu. Bu sistemde toplum öylesine çok değer yitimine uğradı ki, saymakla bitmez. Bizce yiten en önemli iki değer ''insan'' ve ''okuma''. Oysa, ülkenin ve toplumun kalkınmasında, yücelmesinde bu iki değerden ötesi olmaması gerekir. Çağın dışında, gericiliğin pençesinde, faşizmin kucağında bir toplum yaratmak, ancak bu iki değeri yok saymakla olasıdır. Türkiye böyle bir yapılanmayı istemiyorsa eylülizm denilen bu yeni üretilen sistemi bırakmak zorundadır.

Okuma hakkı her insanın doğuştan hakkıdır. Devlet, bireylerine bu hakkı en iyi şekilde sağlamakla yükümlüdür. Okuma hakkını kullanan da korkusuz, kuşkusuz ve özgür olmalıdır. Kimi kişiler okuma hakkıyla memur olma hakkını karıştırıyorlar. Bu ikisi farklıdır. Devlet, memur olmada belki bazı koşullar koyabilir; ancak, devlet okulunda okuma hakkını elde eden bireye sınırlayıcı, korkutucu ve ürkütücü koşul koyamaz. Bilgi edinmek de öyledir. Ne var ki Türkiye, son yıllarda insanların okuma haklarını engelleyici bir yığın etmenler üretmekte, okuyanları cezalandırmaktadır.

Bu savlarımızı anlatmak ve örneklemek güç değildir. Okuyan bir insansanız başta polis ve MİT görevlileri sizi sürekli izleyebilir. Yakınlarınız da izlenebilir. Memur olma şansınız azalabilir. Oysa siz, okumaz ve yazmaz biri iseniz bunların hiçbiri olmaz. Askerliğinizi subay olarak yapma şansınız varsa, çavuş olabilirsiniz. Tersi de olabilir. Eğitim düzeyiniz er olmanıza yetiyor ve askerde komutanınız sizi çavuşluğa ayırmak isterse, işiniz biraz zordur, hakkınızda soruşturma gerekir. Ama, siz ilkokul mezunu ve okumaz-yazmaz adam iseniz çavuş olmanız anında gerçekleşir, hakkınızda soruşturma gerekmez. Bu örnekler okuyana-yazana kuşkulu bakışları kanıtlamaya yeter.

Bir başka örnekle konuya bakalım. Örneğin, bir MİT ya da polis görevlisi, bir solcu için araştırma yapıyorsa, okuyan bir insana gelip sormaz. Çevrede okumayan ya da yazdıklarını ancak büyük harflerle yazabilen birini arar, bulur ve sorar; raporuna onları yazar. Çünkü, okuyana, yazana güvenmez, onlardan kendi gönlüne göre bilgi alabileceğinden kuşku duyar. Öyleyse bu görevli kime gider sorar? Görevli, bakkalınıza, manavınıza, kapıcınıza, komşunuzda varsa radyo onarımcısı ya da muslukçu, onlara sorar. Aynı görevli, varsa okumuş dostlarınız onları yeğlemez. Bu belki bende öyle oldu, okumuş - yazmış dostlarıma hiç sormadılar ya da onlar bana söylemedi.

Üniversitede profesör olsanız ve cami derneğine üye olmak isteseniz rektörden yazılı izin almak zorundasınız. Ama, aynı üniversitede odacı olsanız her derneğe özgürce üye olabilirsiniz. Asistan olurken derin bir soruşturma geçirirsiniz, okuyan biri iseniz olamazsınız ama, aynı yere bahçıvan olmak isteyen hemen olabilir.

Liseyi bitirdiniz. Üniversite sınavına girdiniz ve en yüksek puanla kazandınız; tam bu sırada, ara sokakta bir duvara ''kahrolsun YÖK'' yazdınız. Ensenize yapışan polis sizi DGM'ye götürse ve yargıç da size bir ay hapis cezası verse, cezanızı tecil eder ve salar. İşte siz, bu durumda en yüksek puanla kazandığınız fakülteye giremezsiniz (YÖK m.45). Paranız çoksa yurt dışında üniversiteyi okuyabilirsiniz. Türkiye'de okuma hakkınız yoktur, Avrupa'da vardır.

Üniversiteye girdiniz ve örneğin, ODTÜ'nün Elektronik Mühendisliği Bölümü'nün son sınıfının en son günlerine geldiniz. Bir hafta sonra diplomanızı alacaksınız. Olur ya, uluslararası bir derneğe üye oldunuz, DGM on beş günlük bir ceza verir (TCK m.143) ve erteler. Bu ceza yetmez. Siz, derhal, iki yıllık meslek yüksekokullarının elektrik bölümünün ikinci sınıfına indirilirsiniz (YÖK m.44). Burada amaç sizi ufaltmaktır. Çünkü Türkiye'ye büyük adam değil küçük adam gereklidir. Babanız zenginse sizi Avrupa'ya gönderir ve diplomanızı almanızı sağlayabilir. Türkiye'de ''okuma hakkınız'' yoktur.

Ülkemiz, bu güzel ülkemiz öylesine karmaşık yasal düzenlemelerle dolduruldu ki düşünen insanların çıldırmaması zor. Gençliğine ve okumuşuna böylesine kuşkuyla bakan başka bir ülke var mı, bilemiyoruz. Yaratıcı, üretici, tepkici, hak arayıcı, kulluğa karşı isyancı öğrenci gençliği okuma engelleri üretmede öylesine usta olmuşuz ki, buna akıl-sır ermiyor. Bir devlet, profesörüne, ''senin üye olacağın dernekleri biz belirleriz'' diyorsa, o ülke bilim adamından ne bekler? Bir ülke güvenliğini bakkala, kapıcıya, manava, muslukçuya, oto radyocuya emanet ediyor ve ''yarın bu mesleklerin sahipleri de okumuşlardan olursa biz ne yaparız'' kaygısını taşıyorsa, açık söylemek gerekirse o ülkenin sonu karanlıktır. Biz, olanağı kıt olduğu için okuyamamış ama onurluca ekmek kavgası veren sorulan kişilere saygı duyuyor ve rahat bırakılmalarını istiyoruz; ama,bu devletin sahibi geçinenlerden dileğimiz ''okumuşa'' ve ''okuma hakkına'' saygılı olmalarıdır. ■

Gençliğine ve okumuşuna böylesine kuşkuyla bakan başka ülke var mı bilemiyoruz. Yaratıcı, üretici, tepkici, hak arayıcı öğrenci gençliğe okuma engelleri üretmede öyle usta olmuşuz ki, buna akıl sır ermiyor.

MARKSİZMİN MODASI GEÇTİ Mİ?

Toplumun işleyişini yönlendiren mevcut sosyo-ekonomik formasyonun kendi iç yasallığıdır. Sosyalizm ise insanlığın gördüğü en yetkin toplum biçimidir. Şimdiye kadar ortaya çıkan eksikliklere, yanılgılara, hatta kimi suistimallere rağmen...

"Komünizm öldü mü?"

Nokta dergisinin 27 Mart 1988 tarihli sayısının bu başlıklı yazısı Marksizmi tartışıyor. Başlık soru şeklinde konulmuş ama aslında yazı "Marksizm öldü", en azından "**demode oldu**" demeye getiriyor. Ayrıca başlığı veren kimse, **komünizm** ile **Marksizm**'in eş anlamlı kavramlar olmadıklarından bihaber. Ya da okuyucunun ilgisi çekmek için bilerek böyle yapmış.

Söz konusu yazı "Marksizmi tartışmak" bâbında pek matah bir şey değil. Sansasyona ve tiraja yönelik alelade bir magazin yazısı. Ne Marksistlere -kendi dünya görüşlerini bir daha gözden geçirmek anlamında- bir ipucu verebiliyor ne de Marksizmden kuşku duyanlara -ya da anti-Marksistlere- işlerine yarayabilecek, dişe dokunur bir malzeme sağlıyor. Oysa konu gerçekten önemli. Üstelik Marksizm, çağımızda belki de en çok tartışılan bir olgu. Dahası, **glasnost** ve **perestroyka** ile Marksizmin tartışılması daha da bir canlılık kazandı. Bu durumda Marksizme ilişkin tartışmaların, onun günümüz dünyasındaki yerine ve önemine ilişkin bir ciddiyetle ele alınması gerekiyor.

Önce bir noktanın altını çizeyim: Marksizmin tartışılması doğal. Çünkü Marksizm dünyayı açıklamakla kalmıyor, onun değiştirilmesini de öngörüyor. Üstelik dünyanın, sömürüden ve baskıdan arınmış bir toplum düzeninin yaratılması doğrultusunda değiştirilmesini öngörüyor. Öyleyse sömürücü toplum kesimlerinin, sömürüden arınmış bir düzende mevcut çıkarlarının zedeleneceğini görenlerin, onların sözcüklerinin Marksizmi tartışmalarında, hatta onu topyekûn reddetmelerinde anlaşılmayacak bir yan yok.

Sosyalist ülkeler yanılgılardan münezzeh değil. Üstelik yanılgıların acımasızca üzerine gidildiği bir dönemi yaşıyoruz. Bu durum, Marksizmi yeterince hazmetmemiş kimi Marksistlerde olumsuz gelişmelere yol açıyor. Materyalistlik kayboluyor, yerini bir tür idealizm alıyor.

Ne ki, bu kadarla kalınmıyor; Marksizm bir kısım solcular arasında da, aha adil ve insanca bir düzen isteyenler tarafından da tartışılıyor. Hatta Marksistler kendi aralarında Marksizmi tartışıyorlar, zaman zaman, bir ve aynı Marksizm adına birbirlerini Marksist olmamakla suçluyorlar.

Ben, kendi adıma, Marksizmin tartışılmasından gocunmuyorum. Hatta Marksizmin tartışılmasını, onun hayat gücünün ve etkinliğinin bir kanıtı olarak değerlendiriyorum. Marksizm statik olanın değil devamlı değişmenin, ataletin değil hareketin bilgisini veriyor. Daha doğrusu tabiat sadece hareketten ibaret. Böyle olunca da Marksizmin, değişen şartlara göre devamlı kendini yenilemesi zorunlu. Aksi halde bir dogma olurdu ve dona kalırdı.

Marksizm devamlı kendini yeniliyor ama yine de Marksizm olarak kalıyor. Çünkü Marksizm bir dünya görüşü, hem de bilimsel olmak iddiasında bir dünya görüşü. Dolayısıyla her bilim gibi Marksizmin de bir disiplini, bir bütünselliği, belirli normları var.

Marksizme ilişkin tartışmalarda, Marksizmin muarızlarına karşı Marksizmi bir dünya görüşü olarak nazari planda savunmanın pek bir anlamı yok. Marksizmi bütünüyle reddedenler ya da onun şu veya bu belirlemelerine itiraz edenler için yapılacak tek şey Marksizmin teorik muhtevasını sosyal pratik ile sınamaktır. Şayet hayatın kendisi Marksizmi doğruluyorsa -ki öyle- mesele kalmaz. Tabii, "böylece Marksizmin muarızları Marksizmin doğruluğuna ikna olurlar" anlamında değil. Onlar, tecrübelerimizin gösterdiği gibi bildiklerini okumaya yine devam ederler. Burada aslolan, tartışmaları izleyenlerin yanıltıcı olanla doğruyu ayırt etmelerine yardımcı olmaktır.

Marksistler arasındaki tartışmaların ise farklı bir düşünce platformunda cereyan edeceği açık. Burada esas, tartışanlar Marksist olduklarına göre Marksizmin genel çerçevesi içinde kalmaktır, tarafların buna riayet etmeleridir. Tabii Marksizm kara kaplı kitap olmadığından, devamlı devinimin bilgisini verdiğinden ve özellikle sonsuz denecek mertebede faktörün etkilediği sosyo - ekonomik gelişmenin kanuniyet ilişkilerini incelediğinden pek çok zorlukla karşılaşacağımız aşikârdır. Bu şartlarda Marksistler arasındaki tartışmalarda başvurulan yollardan biri -ve belki de başlıcası- Marksizmin belli başlı teorisyenlerine atıf yapmaktır. Böylesi, bir anlamda karşıtını "kara kaplı kitap"la susturmaktır. Ne ki tartışmayı Marksizm içinde kalarak selametle sürdürmek istiyorsak böylesini baştan kabullenmemiz gerekir. Burada esas olan ölçüyü bulabilmektir. Hiç akıldan çıkarmayalım ki Marksizmin kurucularının başvurdukları, başvurabilecekleri bir "kara kaplı kitap" yoktu. Onlar buna rağmen geliştirdikleri dünya görüşünü olağanüstü bir sağlamlık ve parlaklıkla savunmasını bildiler.

"Kara kaplı kitap"a atıf yaparken "ölçümüz" ne olmalı?

Bunun yazılı bir kuralı yok. Pek bilinir, biraz uğraşıldığında birbirini nakzeden iki Marx çıkarmak pekâlâ mümkündür. Öyleyse bu noktada ölçüt Marksizmin değişen şartlarda da değişmeden kalan, bir başka deyişle değişimle uyum gösteren, değişenle birlikte geçerli kalan en genel belirlemelerine başvurmak olmalıdır. Bunun da Marksist olgunlukla, Marksizmi hazmetmekle yakın ilişkisi olduğu bellidir. Tabii "tartışma adabı"na ilişkin tutum da ayrı bir faktördür.

Benim, gerektiğinde başvurulmasında mahzur görmediğim, hatta yerinde ve doğru bulduğum referanslardan birisi -ve belki de başlıcası- **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı'**nın **Önsözü**'dür. **Önsöz** bilindiği gibi tarihi materyalizmin bizzat Marx'ın ağzından vazedilmiş veciz bir özetidir. Bunu yanı sıra Marx Önsöz'de "vardığım sonuç kısaca şöyle ifade edilebilir" derken parantez içinde "ki bir kere elde edildikten sonra çalışmalarımda bana hep yol gösterici olmuştur" diye ilave ederek, kurulmasında birinci derecede rol oynadığı düşünce sisteminin esaslarına, bir başka deyişle sürekli devinen dünya ile uyum içinde varlığını koruyacak çerçeveye dikkat çekmiştir. Kuşkusuz bu ibare olmasaydı da Marx'ın düşünce sistemi eksik kalmayacaktı. Bu ibarenin Marksistler açısından önemi, bana göre Marksizmin devamlı geliştirilip yetkinleştirilmesinde nelerin "yol gösterici" olabileceğine -ki dediğine göre Marx'ın kendisi de öyle yapmış- işaret ediyor olmasıdır.

Önsöz böylesine önemli bir referans belgesidir de, bana kalırsa, o dahi bazı bakımlardan "tartışılmaya", bir başka deyişle "tefsir"e muhtaçtır. İşte her zaman dikkatimi çeken ibarelerden birisi:

"...üretim ilişkileri onların maddi üretici güçlerinin belli bir gelişme aşamasına tekabül eder."

Bu ibareden çıkarılacak, ona idantik bir sonuç, üretici güçlerin verili bir gelişkinlik seviyesine, birden fazla üretim ilişkileri sisteminin -bir başka deyişle **üretim tarzının**- tekabül edemeyeceğidir.

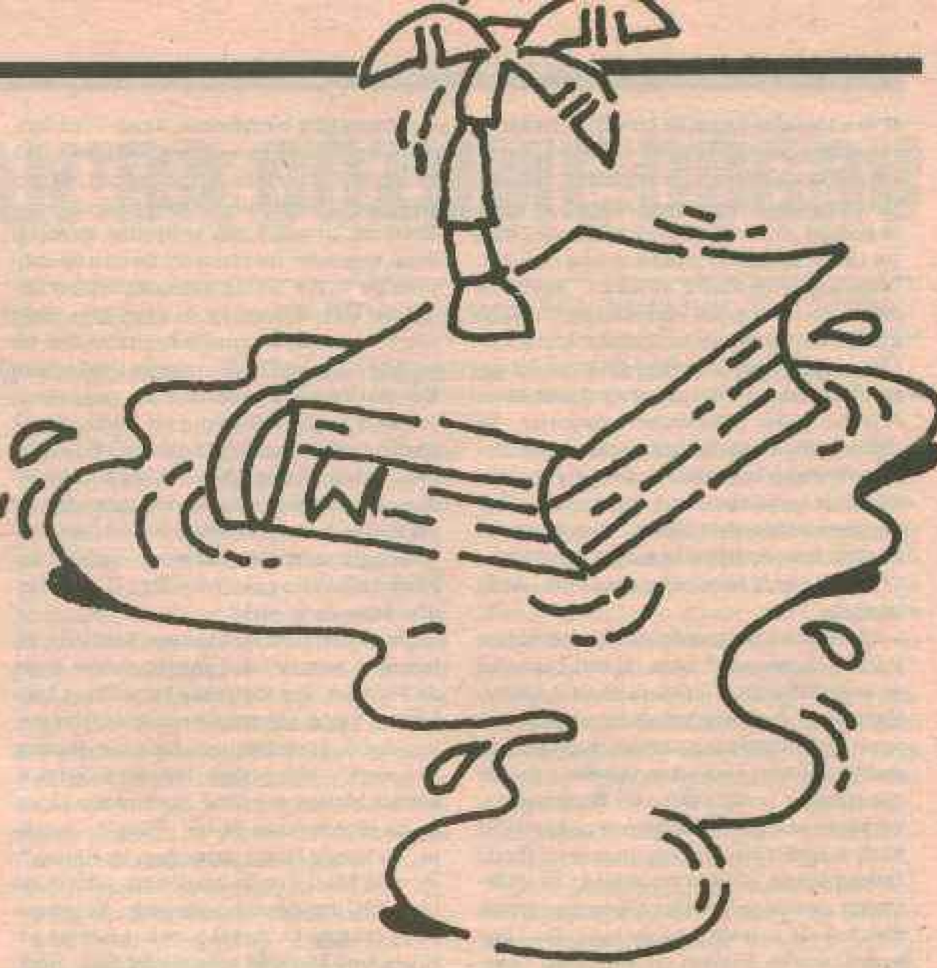
İlk bakışta Marx yanılmış gibi gözüküyor. Çünkü bugün sosyalist ülkelerdeki üretici güçlerin gelişkinlik seviyesi, "Batı"nın emperyalist metropollerindekinden daha ileri değil, hatta kimi alanlarda daha geri. Bu durumda

üç aşağı beş yukarı, üretici güçlerin aynı sayılabilecek seviyelerine sistem olarak farklı üretim ilişkileri -"aynı şeyin hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan mülkiyet ilişkileri"- tekabül ediyorlar. Marksizme göre bu olamaz.

Üstelik Marx "vardığı bu sonuç"tan o kadar emin ki, aynı metinde, görüşünü daha da takviye eden şu sözleri söylüyor:

"Hiçbir sosyal düzen, o düzenin içinde yer alabilir bütün üretim güçleri gelişmeden yok olmaz; yeni ve üstün üretim ilişkileri de, hiç bir zaman, var olmalarının maddi koşulları eski toplumun bağrında olgunlaşmadan ortaya çıkmaz." (K.Marx- F.Engels, Seçme Eserler, Progress Publishers, Moscow, 1969 Cilt 1.)

Yukarıdaki ibare de ilk bakışta realite ile bağdaşmıyor gibi gözüküyor. Eğer günümüzde kapitalizm altında, bilimsel ve teknolojik devrimin güdüsüyle üretici güçler iyi kötü gelişebiliyorlarsa kapitalist düzenin yok olmasına daha vakit var demektir. Öyleyse "yeni ve üstün üretim ilişkileri"ni temsil eden sosyalizmin, "varolmasının maddi koşulları eski toplumun", -kapitalizmin- bağrında yeterince "olgunlaşmadan" ortaya çıktığı ileri sürülebilir. Bunun somut anlamı, Ekim Devrimi'nin, Rusya'da üretici güçlerin kapitalizm altında daha gelişmeleri mümkünken ve sosyalist üretim ilişkileri, var olmaları için gerekli maddi şartlar henüz yeterince olgunlaşmamışken gerçekleştiğidir.

Ne ki Ekim Devrimi de, ondan sonraki gelişmeler de gerçekliğin ta kendisidir ve bugün Ekim Devrimi'nin üzerinden 70 küsur yıl geçtikten sonra varolan sosyalizm, hem de çağımıza damgasını vurarak yaşamaya devam ediyorsa, Ekim Devrimi için şartların olgunlaşıp olgunlaşmadığını sorgulamak ne bir anlam taşır ne de meselemizi çözmeye katkı getirir.

Öyleyse Marksizm, üretici güçlerle üretim ilişkilerinin uyumuna ilişkin belirlemesinde yanılıyor mu? Marksist doktrinin bu en temel öğelerinden birisi gerçekle bağdaşmıyorsa, Marksizm'in daha çıkışında yanlış olduğunu söyleyenler haklı mı oluyorlar?

Elbette değil.

Çünkü Marx'a göre kapitalizm bir **dünya sistemiydi**. Onun yerini alacak olan sosyalizm de bir dünya sistemi olacaktı. İşte üzerinde durduğum konu böylesi **global** boyutta ele alındığında realitenin "önsöz"deki belirlemelere aykırı düşmediği, aksine "problem"in yine Marksizm vasıtasıyla açıklığa kavuşturulabileceği görülür.

Bilinir, Marx da, Engels de sosyalist devrimi yakın görmüşlerdi ve yaşadıkları sürece bunun mücadelesini vermişlerdi. Nitekim Paris Komünü, onların bu tahminlerinin pek de isabetsiz olmadığını kanıtladı. Avrupa'da sosyalist devrimin objektif ön şartları hızla gelişiyordu. Sübjektif şartlardaki eksiklikler de giderildiğinde -ki Paris Komünü büyük ölçüde bu yüzden başarısını sürdürememişti- Avrupa'nın bir dizi proleter devrimleriyle sosyalizme geçmesi pekâlâ mümkün olabilecekti.

Daha sonra kapitalizm emperyalist aşamaya erişti. Marx ve Engels, -haklı olarak- sosyalist devrimin gelişkin kapitalist ülkelerde -çünkü sosyalizmin "maddi koşulları" bu ülkelerin "bağrında" olgunlaşıyordu- patlak vereceğini beklemişlerdi. Lenin, kapitalizmin eşitsiz gelişmesi yasası uyarınca, emperyalist dönemde sömürgelerin yeniden paylaşımının kaçınılmaz olarak gündeme geleceğini belirledi. Emperyalist rekabetin dünya çapında bir savaşa yol açması çok muhtemeldi. Bu takdirde kapitalist dünyanın krizi had safhasına ulaşacaktı ve emperyalist zincir en zayıf halkasından kopacaktı. "En zayıf halka" olmaya aday ülkelerin başında ise Rusya geliyordu.

Sonrasını biliyoruz. Ekim Devrimi'yle emperyalist zincir en zayıf halkasından koptu. Savaş Kıta Avrupası'nda kapitalizmin krizini had safhaya çıkarmıştı. Almanya başta olmak üzere bir seri Avrupa ülkesinde proleter devrimleriyle sosyalizme geçilmesinin şartları son derece elverişli hale gelmişti. Avrupa'nın sosyalizme geçmesi, sosyalizmin, bir dünya sistemi olarak kapitalizmin yerini almasında tayin edici rol oynayacaktı.

Ne ki Lenin'in ve arkadaşlarının bu öngörüleri gerçekleşmedi. Gerçi onlar sosyalist devrimin Rusya'da tek başına kalabileceğini önceden hesaba katmamış değillerdi; ama bu zayıf ihtimaldi. Nitekim Ekim Devrimi'nin hemen arkasından Avrupa bir seri devrimci kabarışlarla çalkalanmıştı. Ama sonuçta emperyalist zincir, kırılan en zayıf halkasını dışında bırakarak yeniden eklenmişti. Oysa emperyalist zincirin en zayıf halkasından kırılacağı öngörüsü, aynı zamanda bu zincirin **dağılmasının** başlangıcını da ifade ediyordu.

Ekim Devrimi, dünyamızın kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminin ilk adımı oldu ama sosyalist devrim Rusya sınırları içinde kalınca dünya **esas olarak kapitalist** kaldı, sosyalizm kapitalist dünyada **kuşatılmış bir ada** halini aldı. Daha sonra İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı kriz sonucu bir seri ülke daha sosyalizme geçti. Dünya sosyalist sistemi büyüdü. Ancak sosyalizmin kapitalizm tarafından kuşatılması olgusu sürdü.

Marksist tahlillere göre kapitalizm yüzyılımızın başında miyadını doldurmuştu. Bir başka deyişle gelişkin kapitalist ülkelerdeki üretim ilişkileri, üretici güçlerin daha fazla gelişmesine artık imkân vermiyorlardı. Bu tespit doğruydu ve çeşitli ekonomik göstergelerle de kanıtlanıyordu. Ancak Ekim Devrimi'nden ve sosyalizmin nisbeten geri bir mujikler ülkesinde tek başına kalmasından sonra durum değişti. Kapitalizm, ilk defa meşum akıbetini somut olarak görmüştü. İkinci Savaş'tan sonra dünya sosyalist sisteminin oluşması ve sosyalist inşanın ekonomideki başarıları gelişkin kapitalist ülkelerde de bir impuls etkisi yaptı. Böylece Ekim Devrimi'yle başlayan geçiş süreci kocamış kapitalizme bir bakıma gençlik aşısı oldu. Çeşitli başka faktörlerin de devreye girmesiyle birlikte gerçekleşen bilimsel ve teknolojik devrim sonucu, emperyalist metropollerde üretici güçler nisbeten hızlı bir tempo ile yeniden gelişmeye başladılar.

Tabii bilimsel ve teknolojik devrimle birlikte gelişkin kapitalist ülkelerde işlerin yeniden yoluna girdiği söylenemez. Veriler orta yerde. Emperyalist metropollerin ekonomileri handiyse kronikleşmiş bir bunalım içindeler. Buna, emperyalizme bağımlı geri ve orta gelişkinlikteki kapitalist ülkelerin derin bunalımı da eklenince kapitalist kampın tümünün yaşadığı genel kriz daha bir akutlaşıyor. Kısacası kapitalist ülkelerin toplamında üretici güçlerin gelişmesinin önündeki başlıca engel, kapitalist kampın bütününü sarmalayan mevcut üretim ilişkileridir.

Dünyanın kapitalizmden sosyalizme geçiş aşamasında kapitalist kampın bu konumu ya- ▶▶

nı sıra sosyalist kamp'da bir dizi zorluklarla karşı karşıya. Görülüyor, kapitalist düzen içinde yer alabilir üretici güçler, üretim ilişkilerinin oluşturduğu engele rağmen bir ölçüde gelişme gösterdiğinden şimdilik yok olmuyor. Buna mukabil sosyalist üretim ilişkileri, "varoluşlarının maddi koşulları" kapitalist dünyanın "bağrında olgunlaşmış" olduğu için de, kuşatılmış sosyalist sistem içinde varlıklarını sürdürüyorlar. Her iki kamp da geçiş döneminin şartlarını, geçiş dönemlerine özgü karşılıklı etkileşimleri yaşıyorlar. Ve dünyamızın kapitalist sosyo-ekonomik formasyonu aşıp bir **bütün** olarak yeni ve daha üstün bir sosyo-ekonomik formasyona ulaşmasının şartları olgunlaşıyor. Hem kapitalist kampta hem de sosyalist sistem dahilinde...

Bu son cümle biraz şaşırtıcı gelebilir. Açıklayayım.

Günümüz dünyasında üretim güçlerinin belli bir aşamasına başlıca iki tür, kapitalist ve sosyalist üretim ilişkileri tekabül ediyor. Kapitalizm de, sosyalizm de birer dünya sistemi. Oysa dünyamız tümden kapitalist olmaktan çıkmış, ama onun tümden sosyalist olmasına da henüz vakit var. Bu durumda, bir bütün olarak ele alındığında ne kapitalist ne de sosyalist bir dünyada yaşıyoruz. Bu iki farklı sistemin birlikte varolmaları ve etkileşimleri sonucu ne sosyalist ülkelerdeki üretim ilişkileri saf sosyalist, ne de kapitalist ülkelerdeki üretim ilişkileri saf kapitalist. Örneğin sırf mülkiyet ilişkilerine baktığımızda bile bir kısım üretim araçlarının kapitalizmde kamu mülkiyetinde, sosyalizmde ise bireysel mülkiyet altında olduğunu görüyoruz. Böyle, çünkü geçiş dönemini yaşıyoruz. Geçiş döneminin özelliği ise üretici güçlerin kapitalist düzende hâlâ daha gelişebilmesinin yanı sıra, dünyanın eski toplumsal düzeninin bağrında "yeni ve üstün üretim ilişkileri" için gerekli maddi koşulların "olgunlaşmış" olması ve 1917'den bu yana ilişkilerin bir kısım ülkelerde geçerlik kazanması. Ekim Devrimi, o zaman beklenilen doğrultuda ve hızda bir dünya devrimine evrimleşmeyince, geçiş sürecinin uzaması doğaldı. Ne ki geçiş süreci devam ediyor ve dünyamız bütünüyle kapitalizmin tümden aşılması için olgunlaşıyor.

Kapitalizmin yerini alacak olan formasyon iki aşamalıdır. Ve esas olan ortak mülkiyet ilişkilerinin geçerli olacağı, üretici güçlerin herkesin ihtiyacı kadar tüketmesine elverecek bir gelişkinlik seviyesine ulaşacağı ikinci aşamadır. Bu aşamanın ön şartı ise dünyada bir bütün olarak kapitalist üretim ilişkilerinin, yani geçiş sürecinin son bulmasıdır.

Bu söylediklerimin uyduruk "Convergence teorisi" ile bir ilişkisi olmadığı açık. Çünkü sosyalizm daha tekâmül ederken, kapitalist ülkelerde de sosyalist düzen için gerekli maddi temel olgunlaşıyor. Yani bir "convergence" söz konusuysa bu kapitalizmin biraz sosyalistleşmesi, sosyalizmin de biraz kapitalistleşmesiyle olmayacak, aksine kapitalist ülkelerin tümden sosyalizme geçmeleri ve sosyalist ülkelerin de daha tekâmül etmeleriyle ve böylece dünyanın bütünüyle sosyalistleşmesiyle gerçekleşecek.

Hem unutmayalım ki Marksist teoriye göre kapitalizmin yerini alacak sosyo-ekonomik formasyon iki aşamalıdır. Ve esas olan da toplumun tüm bireylerinin, kendi vücutlarının uzantısıymışcasına benimsedikleri ortak mülkiyet ilişkilerinin geçerli olacağı, üretici güçlerin herkesin ihtiyacı kadar tüketmesine elverecek bir gelişkinlik seviyesine ulaşacağı ikinci aşamadır. Bu aşamanın ön şartı ise dünyada bir bütün olarak kapitalist üretim ilişkilerine son verilmesi, yani geçiş döneminin son bulmasıdır. İnsanoğlu henüz böylesi bir toplum düzeninin hayli uzağında. Ne ki Ekim Devrimi'nden bu yana yaşanan geçiş süreci sonunda bugün dünyamız bir bütün olarak sınıfsız toplum aşamasına daha yakındır. Dahası, sadece ekonomik temel söz konusu olduğunda bu yakın olma durumunda -dikkat! yakınlığın kazanılmasında demiyorum, bunun onuru sadece sosyalizmindir- gelişkin kapitalist ülkelerin payı, sosyalist ülkelerinkinden daha da fazladır.

Şimdi bütün bu dediklerimi, kimileri "kitabına uydurmak" diye yorumlayabilir. Başta da söyledim, her söylenene karşı "kara kaplı kitap"ı şahit göstermeyi pek sevimli bir metot olarak görmüyorum. Ama bu, tümden "kitapsız" olduğumuz anlamına gelmez. Çünkü Marksizm bilime dayanıyorsa şu veya bu ölçüde onun da bir "kitap"ı olacaktır. Bu yazıda kısaca tartıştığım, bu "kitap"ın, yani Marksizm'in esaslarının eskiyip eskimediği, demode olup olmadığı. Ve göstermeye çalıştım ki, gerçekle en bağdaşmaz gözüken kimi Marksist belirlemeler dahi, günümüz dünyasının açıklanmasında yol gösterici öneme sahipler.

Evet **açıklamak,** hem de inandırıcı bir şekilde açıklamak çok önemli. Çünkü açıklamak değiştirmenin ilk adımı. Bazıları var açıklamaktan, olup bitenleri açıkça kavramaktan pek hazzetmiyor. Aklıp gücü sadece değiştirmenin peşinde. Tabii olup bitenleri açıklamadan ve açıkça kavramadan başlatılan teşebbüsler çoğu zaman hüsranla bitiyor. Hüsran da ya kızgınlığı ve inkarcılığı peşinden getiriyor ya da işleri oluruna bırakmayı.

Benzeri bir tutum dünyaya bakışta, onu değerlendirmede ortaya çıkıyor. Böyleleri, dünyamızın yaşadığı, kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminin özgüllüklerini ya görmüyorlar ya da görmezden geliyorlar. Kapitalizmin yerini alacak daha üst seviyede bir sosyoekonomik formasyon olan sosyalizmin bir türlü kapitalizme galebe çalamıyor olması böylelerini sinirlendiriyor. Ve arkasından geliyor Marksizmin zorlanması ya da tahrif edilmesi, inkârcılık, umutsuzluk ve varolan sosyalizmi kötüleme, onu baştan aşağı bir yanılgılar manzumesi olarak görme.

Kuşkusuz sosyalist ülkeler yanılgılardan münezzeh değil. Üstelik günümüzde eksikliklerin, aksaklıkların ve yanılgıların acımasızca üzerine gidildiği bir dönemi yaşıyoruz. Ama şahit oluyorum ki bu doğru ve haklı kampanya, Marsizmi ne ise öyle algılayamamış,-yeterince hazmetmemiş kimi Marksistlerde ters ve olumsuz gelişmelere yol açıyor. Varolan sosyalizme, yakın geçmişe kadar **iman** gücüyle bağlı olanlar büyük bir hızla karşı uca savrulup, sosyalist ülkelerdeki uygulamaların handiyse tamamına veryansın etmeyi baş meseleleri haline getiriyorlar. Böylece materyalistlik ortadan kayboluyor, yerini "hatalar teorisi" diye adlandırdığım, "ne yapıldıysa yanlıştı" anlayışı, koyu bir volontarizm, kısacası bir tür idealizm alıyor.

Evet, kapitalizm sonrasında ilk aşamada, yani sosyalizmin bir toplumsal sistem olarak yerleştirilip konsolide edilmesinde ve sosyalist inşada yanılgılar ciddi olumsuzluklara, hatta tahribatlara yol açabilir. Bunun için de yanılgılar toplumda fazla yankı uyandırabilir. Evet, bilimsel temele oturan bir ideolojiyi kendilerine rehber edinenlere yanılgıya düşmemek konusunda çok daha sorumluluk düşeceği, yapılan ciddi hataların kolay bağışlanmayacağı açıktır. Ancak emperyalist kuşatma altında, geçiş dönemine özgü binbir çeşit problemin griftliğinde -üstelik geçmişten devralınan adeta bir harabe ise- hataya düşmemek hiçbir babayiğidin harcı değildir. Bir toplum, hangi sistem altında olursa olsun, on yıllar boyu sırf yanılgılarla yürümez. Toplumun işleyişini yönlendiren, esas olarak, mevcut sosyo-ekonomik formasyonun kendi iç yasallıklarıdır. Sosyalizm ise, her veçhesi ile insanlığın gördüğü en gelişkin ve en yetkin toplum biçimidir. Şimdiye kadarki işleyişte ortaya çıkan tüm eksikliklere ve aksaklıklara, düşülen bütün yanılgılara, hatta kimi suistimallere rağmen... ■

TÜRKİYE GÖÇMEN TOPLULUĞU AMBLEM YARIŞMASI

"TÜRKİYE GÖÇMEN TOPLULUĞU Almanya'da yaşayan yaklaşık 1,5 milyon Türkiyeli göçmen topluluğunun ve Alman halkının ortak yaşamlarında barış, eşitlik ve demokrasi fikirlerinin egemen olması için çalışmak ve halkların dostluğu düşüncesinin yaşama daha güçlü yansımasını amaçlamaktadır"

O

YARIŞMA KOŞULLARI

☐ Konu: TGT, "TÜRKİYE GÖÇMEN TOPLULUĞU"nu simgeleyecek bir amblem,

☐ Yarışma tüm amatör, profesyonel sanatçılara açıktır,

☐ Amblemler 30×30 cm beyaz karton içine 15×15 cm boyutunda, biri siyah-beyaz, diğeri ise renkli olarak 2 adet çizilmeli ve amblemin 3×3 cm boyutunda küçültülmüşü eklenmelidir,

☐ Yarışmaya en çok üç amblem çalışmasıyla katılınabilir,

☐ Amblemlerin arkasına isim ve açık adres yazılmalıdır,

☐ Yarışmada birinci seçilecek ambleme 1500 DM ödül verilecektir

☐ Amblemler 1 Temmuz 1988 tarihine kadar Sümer Sokak 36/1-A Kızılay-Ankara adresine ulaştırılmalıdır,

☐ Türk ve Alman sanatçılardan oluşan jürinin değerlendirmesi Temmuz ayı içerisinde açıklanacaktır.

AFGANİSTAN'DA ÇÖZÜME DOĞRU

Afganistan'da ulusal uzlaşmanın sağlanması ve bir koalisyon hükümetinin kurulması Afganlılar'ın kendi meselesidir ve bu konuda hiçbir dayatma söz konusu olmamalıdır.

Nisan ayı içerisinde Cenevre'de Afganistan ve Pakistan'ın doğrudan taraf, Sovyetler Birliği ile ABD'nin de garantör olarak katılımıyla imzalanan anlaşmalar, Afganistan sorununun siyasi olarak çözümü yolunda son derece önemli bir adımı oluşturdu. BM Genel Sekreteri'nin özel temsilcisi Diego Cordovez'in gözetiminde sonuçlandırılan Cenevre görüşmeleri 1982'de başlamıştı.

Batı basınındaki yorumların aksine, varılan anlaşma Afgan hükümetinin özellikle 1987 yılı başından bu yana gerçekleştirdiği adımlarla siyasi çözüme ivme kazandırdığını gösteriyor. Afgan yönetimi Ocak 1987'de bir açıklama yaparak, silahlı kuvvetlerin (kendini savunma hali dışında) çatışmaya son verdiğini belirterek, tek taraflı ateşkes ilan etmişti. Bunun ardından Afganistan'da barış isteyenleri biraraya getirecek bir siyasi platform olarak "ulusal uzlaşma" önermiş ve genel af ilan etmişti. Halka ve yönetime karşı bombalı saldırıda bulunanlarla, casuslar dışındaki tutukluları kapsayan genel af sonrasında, hükümetle çeşitli gruplar arasında karşılıklı görüşmeler başlamış ve bu arada mültecilerin bir kısmı ülkeye dönmüştü. Afgan yönetiminin daha fazla kan dökülmemesi için uzlaşmaya hazır tüm güçlerle diyalog çağrısı ve ülkenin istikrar içinde bağımsız, demokratik ve ilerici gelişme perspektifi, iç siyasi sorunların çözümü yolunda adımları getirdi. Ulusal uzlaşma yüksek komisyonunun kurulması; yeni anayasa tartışmaları; yönetime karşı silahlı mücadele veren gruplara, silahlarını bırakarak ülke içinde yasal siyasi faaliyet yürütmeleri, hatta hükümete katılma teklifi; çeşitli yönetim kademelerinde kamuoyunda saygınlığı olan birçok tarafsız kişinin görev almayı kabul edişi ve nihayet sonbaharda toplanan temsil gücü yüksek geleneksel meclis Loya Jirgah'ının yeni anayasayı kabul ve ilan etmesi bu adımlar arasında sayılabilir. Ne ki bu adımların kolayca gerçekleşmediği ve çok sayıda sabotaj ve saldırıların göğüslendiği belirtilmelidir. İç sorunların çözümü doğrultusundaki bu gelişmeler meselenin uluslararası planda siyasi çözümünde de etkisini gösterdi. Bu arada 1979 Aralık ayından beri bu ülkede bulunan Sovyet birliklerinden altısı, uluslararası siyasi bir çözüme her zaman hazır olunduğunu gösteren bir jestle geri çekildi. Bundan sonra 1988 başından bu yana gerek Sovyet-Afgan dışişleri bakanları, gerekse Gorbaçov ile Afganistan Devlet Başkanı Necibullah arasındaki görüşmeler, sürekli olarak Cenevre görüşmelerine ivme kazandırıcı sonuçlar getirdi. Gorbaçov 8 Şubat tarihli açıklamasında, Sovyetler'in tutumunu bir kere daha vurguluyordu: Sorunun uluslararası yanı, yani Afganistan'ın içişlerine müdahale olmamasının garantilerini sağlamak ve buna bağlı olarak Sovyet birliklerinin geri çekilmesini gündeme getirmek bir şeydir; Afganistan'da ulusal uzlaşmanın sağlanması ve bir koalisyon hükümetinin, Afgan halkının isteği doğrultusunda bir yönetimin oluşturulması ise başka bir şey. Bu ikincisi doğrudan doğruya Afganlılar'ın kendi meselesidir ve hiçbir dayatma söz konusu olmamalıdır.

Nitekim Cenevre görüşmelerinin son oturumlarında Pakistan'ın, görüşmelere mevcut Afgan hükümetinin değil, Pakistan'daki kimi Afgan gruplarının yer aldığı geçici bir hükümetin taraf olması talebi reddedilmiş ve Pakistan bu talebini geri çekmiştir.

Cenevre'deki anlaşmaların hemen öncesinde 7 Nisan günü Taşkent'te Gorbaçov - Necibullah görüşmesinden sonra yayınlanan ortak açıklamada her iki ülkenin, sorunun siyasi çözümüne ülke ve bölge barışı açısından verdikleri önem vurgulanıyor. Sovyetler Birliği ile Afganistan arasındaki geleneksel dostluk bağlarının sürdürülmesi, Sovyetler'in bu ülkenin sosyal ve ekonomik gelişmesine ve ülkeye geri dönen mültecilerin insani sorunlarına yardımı; Afganistan'da tüm toplum kesimlerini temsilen bir yönetimin oluşturulması çabalarının desteklenmesi öngörülüyor. Ayrıca Afgan yönetiminin bağımsız, bağlantısız, tarafsız bir dış politika izleme eğilimi de belirtiliyor.

Bu ikili açıklamadan hemen sonra Cenevre'de Afganistan, Pakistan arasında sürdürülen görüşmeler anlaşmayla sonuçlandı. Taraflar birbirinin içişlerine karışmama konusunda uluslararası garantiler, Afganistan'da iç siyasi sorunların çeşitli tarafların katılımıyla çözümü ve mülteciler sorunu üzerine görüş birliğine vardıklarını açıklarken, Sovyetler Birliği ve ABD de anlaşmaların hayata geçirilmesi yönünde garantörlüğü üstlendiler.

Ne ki yukarda değindiğimiz süreçlerle olgunlaşan siyasi çözümün önündeki engeller tümüyle de kalkmış değil. ABD'nin şimdiki Afgan yönetimine karşı silahlı saldırıları sürdüreceklerini açıklayan kimi grupları destekleme isteğinde olduğu görülüyor. Bununla birlikte böyle bir desteğin artık Pakistan üzerinden ya da onun aracılığıyla gerçekleşmesi anlaşmalara göre mümkün değil. Konunun bir başka yanı, varılan anlaşmayı tanımayan grupların mülteciler üzerindeki etkilerini yitirmekte oluşu. Örneğin Peşaver'de bulunan ve yedi grubun oluşturduğu "özgürlük savaşçıları" anlaşmayı tanımadıklarını açıkladılar. Bunlar arasında Nisan 1978 devriminden çok daha önce ülke dışına çıkan ve her türlü modernizasyona karşı duran fanatiklerin ağır bastığı görülüyor. (Önde gelen isimlerden Gülbeddin Hikmetyar, daha 1973'te ülke dışına çıkıp, Pakistan'a yerleşmiş ve "solcu" olduğunu iddia ettiği o zamanki Afgan kralına ve Muhammed Davud yönetimine karşı savaşa girişmişti. Nisan 1978 Devrimi'nden sonra ise ABD ve Pakistan'ın desteği başta olmak üzere "özgürlük savaşçılığı"na girişmiş bulunuyor. Ne ki bu grupların kendi aralarında da anlaşmazlık sürüyor.)

Önündeki tüm güçlüklere rağmen Afganistan sorununda varılan aşama gerek bu ülkede, gerekse bölgede kalıcı bir barışın sağlanması yolunda tartışmasız önem taşıyor. ■

▼ *Mülteciler nereye? (altta) Afganlı mültecilerin insani sorunlarına çözüm bulunuyor ama (üstte) Hikmetyar taa 1973'te Afgan kralına açtığı savaştan beri kimseyi dinlemiyor.*

Ahmet Yıldız:

HALKEVLERİ'Nİ CANLANDIRACAĞIZ

"Gönüllü, hiçbir karşılık beklemeden çalışılacak, bu çürümüşlüğün içinde toplumun yararlarını önde tutacak bir örgüt olması nedeniyle Halkevleri yararlıdır.

Ahmet Yıldız, 27 Mayıs'ın Milli Birlik Komitesi üyesi, 1961-1980 döneminin tabii senatörüdür. Halkevleri'nin genel başkanı olması dolayısıyla 12 Eylül'de sanık sandalyesine oturtulmuştur. Kendisine Halkevleri'nin yeniden açılması dolayısıyla bazı sorular yönelttik.

▶ Sayın Ahmet Yıldız, Halkevleri yeniden açıldı. Şu anda yeniden örgütlenme çabası içine giriyorsunuz. Konuşmamızı bundan sonra yapacaklarınız üzerinde yoğunlaştırmak istiyorum ama önce Halkevleri'nin bugüne gelişini kısaca anlatır mısınız?

Efendim, 1911'de Osmanlı İmparatorluğu içinde parçalayıcı etkileri olan akımlara karşı Türklüğü esas alarak bütünselliği sağlamak amacıyla Türk Ocakları kuruldu. Türk Ocakları, genel başkanı Hamdullah Suphi'nin ağzından işittiğimiz kadarıyla, tümüyle faşist ideolojiyi öven ve benimser görünen örgütler haline geldi. Atatürk, artık döneme uymuyor diye Türk Ocakları'nı kapattı, 1932'de Halkevleri'ni açtı. Halkevleri'ne verilen görev şöyle özetlenebilir: Devrimlerin halka anlatılarak bilinçli bir şekilde benimsenmesini sağlamak, toplumda yeni değer yargılarını oluşturmak, değer yargılarını geliştirmek, Doğu ekininden Batı ekinine geçişte katkıda bulunmak, çağdaş yaşama ve gönüllü hizmete örnek olmak üzere yaygın eğitim, spor, düşün ve yazın alanlarında uğraş vermek. Bu şekilde kurulan Halkevleri, genç üyeleri ve sayıları 4,5 bine yaklaşan alt birimleriyle en verimli uğraş verebildiği aşamada, DP döneminde, 8 Ağustos 1951'de kapatıldı. Aslında bu kapatma o iktidarın zihniyetine uygundu. Çünkü Halkevleri ve Köy Enstitüleri kapanmasalardı Türkiye o iktidarın özlediği toplumsal iklimi aşar, ilerici, sola açık, çağdaş bir düzene doğru gitmede büyük aşama kaydederdi. Ve ben inanıyorum ki bu iki örgüt kapanmasaydı Türkiye bugün başka bir Türkiye'ydi. İşte o nedenle bu iki örgütün kapatılmasına ben vandalizm diyorum. O vandalizm 9 yıl sürdü. Arkasından 27 Mayıs devrimi, yani Atatürkçülüğe çağdaş boyut, kapsam, içerik kazandırmayı amaçlayan devrim, Halkevleri'ni açtı. Fakat yeterli olanaklara kavuşturamadığı için Halkevleri'nin etkinlik gösterebilmeleri çok güç oldu. Bir ara o denli güçsüzleştiler ki memurlarına maaş veremez duruma düştüler. Ondan sonra ben, arkadaşlarımın dışardan seçtikleri genel başkan oldum. Biraz gelişme sağlandı ve gelişme tam alt birimlere yansıyacak aşamaya gelmekte iken 12 Eylül geldi. 12 Eylül yeni bir vandalizm girişimi olarak Halkevleri'ne bütün hıncıyla çullandı.

Benim hakkımda çoğunluğu Halkevleri'ne ilişkin 16 dava açıldı. Bunlar o denli acımasızdılar ki Ankara Sıkıyönetim Komutanı "daha ağır ceza" diyerek savcıyı sıkıştıran emirlerini dosyalara koydu.

▶ Hem Halkevleri'nin kapatılması için hem de yöneticileri hakkında davalar açıldı. Nasıl gelişti bu davalar?

Efendim, benim hakkımda çoğunluğu Halkevleri'ne ilişkin 16 dava açıldı. Bu davaları açanlar o denli acımasızdılar ki Ankara Sıkıyönetim Komutanı buyruk üstüne buyruk vererek "daha ağır ceza, daha ağır ceza" diyen, savcıyı sıkıştıran emirlerini dosyalara koydu. Devlet başkanının anayasadan daha etkin sözler söylediğini, söylediği sözlerin anayasaya uymadığı anda anayasanın değişmiş sayılacağını bildiren kurgusu içinde, "kapatacağız, kapattık, yaşatmayız," dedi. Böylece yıllarca süren yargılama sonunda, işkenceli ifadeler sonunda Ankara'daki askeri mahkeme Halkevleri'nin amaç dışı hiçbir eylemi saptanamadığı için kapatılmalarının reddine, yöneticiler için de ceza verilmesine imkân bulunmadığı için beraatlerine karar verdi ve Yargıtay bu kararı onayladı. Ondan sonra, 1 Temmuz 1987'de Ankara 2. Sulh Hukuk Mahkemesi'nden aldığımız eski statüsüyle çalışmasına hiçbir engel kalmadığına ilişkin yazıyla Halkevleri yeniden açıldı.

▶ Bu kararı aldıktan sonra siz duruma el koydunuz...

Biz başvurduk mahkemeye, bir yazı aldık. Ondan sonra yönetim kurulunu topladık ve Halkevleri o günden beri bir merkez kiralayarak Ankara'da çalışmalarına başladı. Ama durum fiziksel yönden, özdeksel (maddi) yönden sıfırdı. Taşınır-taşınmaz bütün mallar yok edilmişti.

▶ Yani siz 1980 Eylül'ünde bıraktığınız Halkevlerini 1987'de bulamadınız.

Bulamadık. Hiçbir şey, birkaç arsadan başka hiçbir şey bulamadık. Hatta o denli özdeksel olanaklardan yoksun ki genel merkez kirasını bile biz yöneticiler veriyoruz. Bütün harcamaları biz kendimiz yapıyoruz. 19 Şubat 1988'de kuruluş yıldönümünü kutlamak üzere yeni bir aşamanın başlangıcını açmış bulunuyoruz.

▶ Peki, bu yeni çalışma dönemine geçerken Halkevleri'nin maddi varlığını bulamadığınızı söylediniz. Üyeleri ne durumdaydı?

Potansiyelini çok iyi bulduk. Her yerde yoğun bir arzu; kuralım, üye olalım, şube açalım diyenlere rastlıyorum. Seçkin çevrelerde

özellikle bunu görüyorum. Ama tüzük sonuçlanmadığı için henüz üye yazımı ve şube açımına başlayamadık. Merkezde çalışıyoruz. Eski şubelerde yöneticileri var olanlar çalışmalarını sürdürebilirler. Tüzük de bugünlerde sanıyorum sonuçlanmış olacak. Ondan sonra şube açmağa ve üye yazımına başlamış olacağız.

▶ Nedir tüzükle ilgili sorun?

Tüzüğü Dernekler Yasası'na uygun bir şekilde değiştirdik hükümete gönderdik. Onlarca yapılan değişiklikleri de kabul ettik, yine gönderdik. Yani hiçbir sorun yoktur aslında. İstenen değişiklikleri yaptık, bir an önce gelmesini bekliyoruz. Gecikmesi için bir neden yok.

▶ Tüzük de onaylandıktan sonra artık çalışmalarınıza büyük bir hızla başlayacaksınız...

Öyle, özellikle büyük kentlerde yoğunlaşarak başlayacağız.

▶ Giderek Türkiye'ye yayılacaksınız. Bu yeni örgütlenme aşamasında Halkevleri'nin taa geçmişinden bugüne geçirdiği süreci göz önüne alarak yeni bir örgütlenme anlayışı var mı?

Önce çalışmalarımızın dayandığı stratejiyi, dayanmasını öngördüğümüz stratejiyi, ondan sonra toplumdaki ilişkilerini kısaca söyleyeyim. Ve gerisini de ona dayandıralım.

Biz Halkevleri'nin, Atatürk'ün antiemperyalist kurtuluş savaşçılığı, tüm bağımsızlıkçı ve demokrasiyi amaçlayan temeli üzerinde ve onun çağdaş yorumu doğrultusunda; yani bilimin önculüğünde sürekli devrimsel değişimlerle sınıfsız, ayrıcalıksız, emeğin esas, halkın iktidar olacağı toplum aşamasına ulaşma doğrultusunda katkılarda bulunmakla görevli olduğu inancıyla çalışmaya başlıyoruz. Bu çalışmalarımızda Halkevleri tüzüğünü, amaçlarını, niteliklerini ve bu işlevini benimseyen herkese açık olmak, hiçbir görüşün egemenliğine girmemek, hiçbir partiye karşı ya da yandaş olmamak, salt doğru bildiğini söyleyerek yanlışların karşısına çıkarak, doğrulara dayanan kamuoyu oluşturma doğrultusunda çalışmak gibi bir tutum olarak özetleyebilirim, bizim bundan sonra uygulayacağımız politikayı.

Elbette özellikle devlete, yasaya ve anayasaya göre kısıtlamaları da göz önünde bulundurarak Halkevleri, daha çok ekin, eğitim, spor uğraşlarına ağırlık verecek, yaygın biçimde toplumda köylülere kadar ulaşmak ve demokratik iklimin benimsenmesi amacıyla çalışmalarını sürdürecektir.

Bugün Halkevleri'ne gereksinim olduğu inancındayım. Çünkü 1) Atatürk'ün kurduğu 4 temel örgütten yalnız Halkevleri ayakta kaldı. Hepsi kapatıldı. 12 Eylül öncesi kamuoyunu etkilemede etkin olan büyük örgütlerden hepsi gitti, Halkevleri kaldı. Bugün de halkın içine yayılarak en geniş biçimde örgütlenip halkla ilişkiler kurarak bütünleşebilecek örgüt kalmadı. 2) Halkevlerinin kuruluşunda öngörülen nedenler, kurulmasının dayandığı nedenlerin bugün de var olduğu inancındayım. Ayrıca kanımca bugün Türkiye'nin en önemli sorunu bütün sorunların da çözümünü sağlayacak demokrasi ve bağımsızlıktır. Bu iki kavramın bilinçli bir şekilde benimsenmesi için Halkevleri uygun bir örgüttür. Önce adının gereği demokratik kitle örgütü olması, Atatürk'ün kurması nedeniyle Atatürk'ün düşünsel kalıtımının da temsilcisi olması, devrimin kalelerinden olması nedeniyle bu hususta önemli katkılarda bulunabileceği inancındayım. 3) Toplum bugün çürümüşlük, ahlâksal çöküntü, azgın özdeksel tutkular içinde; uygulanan ekonomik politika yaşamı ateşten gömleğe çevirmiş, insanlar depolitizasyon politikasına büyük oranda tutsak olmuş ve daha çok kazancına, gelirine, özdeksel amaçlarına yönelik uğraş veriyor. Böyle bir ortamda gönüllü, hiçbir karşılık beklemeden çalışılacak, bu çürümüşlüğün içinde toplumun yararlarını önde tutacak bir örgüt olması nedeniyle de Halkevleri yararlıdır. Ayrıca çağımızda böyle örgütler vardır. Anımsadığıma göre Fransa'da bile Maison Culturelle vardır. Ve öğrendiğim kadarıyla Avrupa'da Halkevleri üzerine doktora tezleri bile yazılıyor bugünlerde. Böylesine dünyada örnekleri var ve kabul edilebilir, beğenilebilir bir örgüt.

▶ 1980'den beri Türkiye'de yeni bir insan tipi yaratılmaya çalışılıyor. Sorunlarını bireysel olarak çözebileceğine inanan insan tipi. İnsanlara bu inancı verebilmek için bütün kitle iletişim araçlarından özellikle televizyondan yaygın bir şekilde yararlanıyor siyasi iktidarlar. Ama siz Halkevlerini anlattığınız gibi yeniden örgütlemeye çalışarak aslında demokrasinin yerleşebilmesi, kökleşmesi, varlığını sürdürebilmesi için vazgeçilmez olan toplu kurtuluş umuduna sahip insanlar yaratmak istiyorsunuz bir bakıma...

Evet. Siz bir hukukçusunuz çok iyi bilirsiniz: insan politik hayvandır diyenler de oldu. Şimdi ise depolitize ederek politik yönünü kaldırıp yalnız öteki adını bırakmak isteyenlere karşı Halkevleri insan onurunu taşıyor.

▶ Gençlerin tutumu nasıl?

Gençlerden büyük ilgi gördüm. Aslında Halkevleri büyük oranda gençlik örgütü. Çünkü gençlerin boş zamanları veya ayırabildikleri zamanları en iyi geçirebilecekleri yer Halkevleri. Halkevleri'ne genel başkanlık yaptığım sürece oyun (kumar), içki gibi olumsuz alışkanlıklara yer verilmediği halde hiçbir genç de bunlara ilişkin istekte bulunmadı. Hepsinin uygar aydın insanlara yaraşır biçimde Halkevi salonlarını, Halkevlerinin halkodalarını ve çalışma yerlerini doldurduklarını gördük. Onun için, gençlik için bence bugün en iyi gönüllü çalışma sevisini geliştirmek için de, en iyi ahlâksal değerlerin geliştirilmesi için de en iyi örgüt olduğu kanısındayım. Gençlerin de bu nitelikleri benimsediğini görüyorum.

▶ Benimsiyorlar ve çalışmaya katılıyorlar. Her halde örgütlenme çalışmalarınıza da tüzüğün kabulünden sonra hız verdiğinizde yoğun bir şekilde yer alacaklar.

Kuşkusuz. Bir tek eksiğimiz özdeksel; bina ve para yönünden. Bunu da gönüllü katkılardan, hükümet verirse ki yıkım devletten olduğuna göre devleti yöneten hükümetin bu yıkımı ödemek gibi bir görevi olduğu inancıyla baş vurduk ama henüz bir yanıt alamadığımız için bir gelir arayışındayız. Zaten ondan sonrasını biz sağlayabiliriz. ■

Uğur Kökden
İnş.Yük.Müh.

TÜRKİYE'NİN TEKNİK PANORAMASI: KAOS VE ÇIKIŞ YOLLARI

Mühendis odalarının yönetimleri kendi tabanının gerisinde kalmış görünüyor. Dolayısıyla toplumsal duyarlığın beklediği tepkiyi odalar yeterince veremiyorlar.

55 milyonu aşan bir ülkenin insanlarıyız. Bu nüfusun içinde her bin kişinin üçü - en az - teknik eleman, etkin nüfusa göre hesap yapılırsa bu oran daha da büyüyecektir.

Teknik elemanlar da bu ülkenin bireyleri olduğuna göre, onun koşulları içinde yaşıyorlar ve o koşullardan etkileniyorlar. Bu açıdan bakılınca 1988 yılı başında Türkiye'de "manzara-ı umumiye" nedir?

Üç sözcükle özetleyebiliriz: İşsizlik, yatırımsızlık, artan dış borç. Artık Türkiye insanı kendisi için üretmiyor; yabancılar için çalışıyor, üretim yapıyor, yaşıyor. Ürettiği ancak dış borç ödemesine gidiyor. Sarmal bir ivmeyle o ödedikçe, borç artıyor. Üstelik alınan borç para, yatırıma gitmiyor. Ya eski borçları ödemeye ayrılıyor ya da belirli bir azınlığın hesapsız tüketim harcamalarına kaynak oluşturuyor.

Üretim sürecinin kopmaz bir parçası olan teknik eleman, açık ki, bu dramatik koşulların yükünü de zayıf omuzlarında taşımakta. Ona bağımlı. Dolayısıyla acısını da çekiyor.

1983'te kamu kesiminde çalışan teknik elemanların kendi odalarına kayıt olma zorunluluğu kaldırıldı. İktidarın bu davranışının nedeni odaların gücünü zayıflatmaktır.

Teknik elemanların meslek gruplarına göre değişik odaları var. On yediyi aşan mühendis odaları ile mimarlar odası. Ayrıca böyle bir yatay örgütlenmenin tepesinde bir de TMMOB bulunuyor. Merkezi üst örgüt.

12 Eylül'ün teknik elemanların yasal örgütlenmesinde ciddi yaralar açtığını söylemek zor değil. 1983 Eylül tarihli, TMMOB yasasına ek madde değişikliğiyle, kamu kesiminde çalışan ve çalışacak teknik elemanlardan kendi odalarına kayıt olma zorunluluğu kaldırıldı. İktidardan gelen bu davranışın tek bir nedeni var: Odaların gücünü zayıflatmak, ayrıca kamu kesiminde çalışan teknik elemanları da örgüt şemsiyesinin dışına çıkarıp yalnız bırakmak, kolayca "avlanabilir" bir konumda tutmak.

Böyle bir yaklaşımın bir başka sonucu da, bürokrasi çerçevesindeki teknik elemanların ağır bastığı belli başlı odaların Ankara şubelerinin ağır baskı altında geleneksel yönetim kadrolarını ve rengini yitirmeleridir. Gerçi yirmi yıla yaklaşan bir süredir odalarda rastlanan bu tür arızi yönetimsel değişim, olağan seçimlerin değil hep olağanüstü dönemlerin sonunda gerçekleşmiştir. Ne var ki, 12 Eylül ile bu durum daha genelleşti, daha uzun sürmekte.

Uzun sürmüş ve ağır geçmiş bir kıştan sonra, oda yönetimlerinin yeterli dinamizme, kıvraklığa, yaratıcı güce ve eylem kararlılığına henüz kavuşmamış olması, belki hoş karşılanabilir. Ne var ki, geçmişte yaşanılan kimi dönemlerin tersine, bu kez oda yönetimleri kendi tabanının gerisinde kalmış görünüyor. Yalnız öz tabanının değil, aynı zamanda yaşanılan günlerin teknik eleman yöneticilerinden istediği fikir üretiminin, somut beklenti ve kararların da gerisinde. Dolayısıyla, üye istemlerini ve toplumsal duyarlığın beklediği tepkiyi odalar yeterince veremiyorlar.

Ülke ekonomisini doğrudan etkileyen ve toplumsal düzende bu günden yarına sonuçları görülecek iki olumsuz gelişme var: Biri sanayileşmedeki kesinti, öbürü kooperatifler bunalımı. Bu iki dirimsel darboğazla teknik elemanların varoluş nedenleri birbiriyle çakışmaktadır. Her ikisi de, onları doğrudan ilgilendiriyor. Aynı zamanda, dolaylı olarak da etkiliyor. İşsizlik, sanayileşmenin duruşunun doğal sonucu. Sanayileşme atılımı kesintiye uğrayınca da, üretim düşüyor. Borç ödeme zorlaşıyor, ağırlaşıyor; ve gelir dağılımındaki toplumsal denge ciddi oranlarda bozuluyor.

Kooperatifler sektöründeki bunalıma gelince, yerel yönetimlerde kendini gösteren ölçüsüz - hesapsız- harcamalar, önceliği düşünülmemiş ve plana aykırı yatırımlarla yakından ilgili Büyükkent belediyeleri (özellikle İstanbul), devlet içinde devlet pervasızlığıyla, kendini planlama uygulamasının üstünde gören yaklaşımlarla, gösteriş yatırımlarına yöneliyor. Metro ve raylı tüp geçit gereksinimi yadsınamaz bir noktaya ulaşmışken, kent içi otoyollara kaymak; tünel, viyadük, köprü, ve Boğaz köprüleriyle, renkli ve dayanıksız kaldırımlarla belediyeyi ve kenti dış borç batağına gömmek başka nasıl açıklanabilir? Söz gelimi, yalnız İstanbul Belediyesi'nin dış borcu bir milyar dolar. Bu israfın yarattığı arsa spekülasyonu ise, ülkede yaşanan toplam enflasyonu elle tutulur bir biçimde etkiler düzeye ulaştı.

Oysa, konut kredileri, geç ödenmesi ya da tamamen askıya alınması bir yana, arsa bedelinin bile artık çok altındadır.

Ülkenin son 8 - 10 yılında, yatırımlarda gözlenen nitel değişiklik, resmi ağızlarda "enerji ve altyapı yatırımlarına öncelik" biçiminde dile getirildi. Oysa bugün, enerji yatırımlarının da dibi delik bir havuz gibi suyunu çektiği ortaya çıktı. En büyük böbürlenme ve yarışma öznesi olan GAP Projesi, ödeneksizlikten gerileme durumunda. Tünellerde çöküntüler görüldü.

Öte yandan, ülkenin ulaşım altyapısı bilim ve gerçek dışı bir yaklaşımla, tekelci bir anlayışla, "karayolu", "otoyol" ağına dayandırılıyor. Çağın ve ülke çıkarlarının gereği olan, Cumhuriyetimizin onlarca yıllık geleneği "demiryolculuk" ile deniz taşımacılığı tamamen bir yana bırakıldı. Özal'lı hükümetler ve Özal hükümetleri döneminde, üç kez, İstanbul-Ankara (Arifiye-Sincan hattı) Hızlı Demiryolu Projesi rafa kaldırıldı. Buna karşılık, dışa bağımlı bir sanayinin, yedek parça ve akaryakıt siyasetinin ürünü olan karayolu uygulamasında önlenemeyen inat sürüp gidiyor.

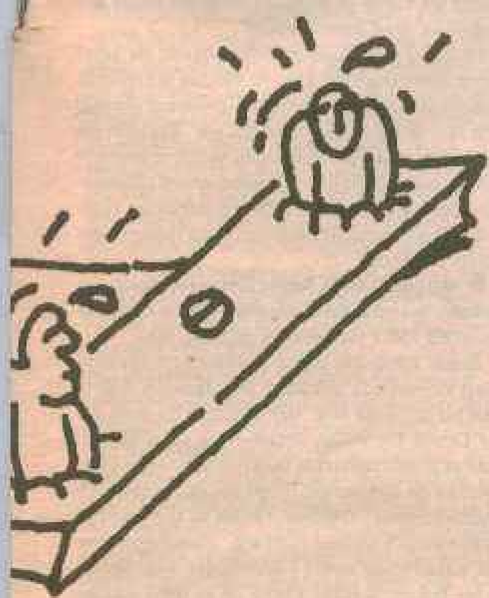
Öyle ki, bu konuda, hükümet içinde bile görüş ayrılıkları - bir ölçüde uygulamaya yansımış ayrılıklar - var. Başbakan ve Bayındırlık Bakanı, ne pahasına olursa olsun "otoyol" şampiyonluğu yaparken, metro ve toplutaşıma karşı açık bir "düşmanlık cephesi" sürdürülürken; Ulaştırma Bakanlığı ile DPT kendi manevra alanları içinde - bir ölçüde farklı görüşler savunuyorlar.

Öte yandan, çarpık kentleşme, kentsel nüfusa kenti yaşanmaz duruma getiriyor (kira, hava kirliliği, kentiçi ulaşım, yeşil alan yokluğu vb.); kırsal alanlarda da, en verimli tarımsal arazinin yok edilmesine, orman örtüsünün sınırlarının gerilemesine yol açıyor. Bunlara, sanayileşme hareketinin yanlış arazi kullanımını da ekleyebiliriz. Birer devlet memuru olan orman mühendisleriyle tarım

mühendisleri, büyük ölçüde söz ve hareket olanağından yoksun bulundukları için, bu konularda susmak zorunda kalıyorlar. İzlenen baskı, görüldüğü gibi, doğrudan ülke çıkarlarına zarar vermektedir.

Böylesi nesnel koşullar, kaçınılmaz bir biçimde, dün olduğu şekilde bugün de teknik elemanların grevli, toplu sözleşmeli sendikal haklarını gündeme getiriyor. Bir kere daha, bu yalın ve yakıcı durum, teknik elemanın temelde üretim sürecinden ve tüm öteki emekçi kitlelerden koparılamayacağını, soyutlanamayacağını kanıtlıyor.

Geçmişte yaşanmış TEK-SEN (Teknik Elemanlar Sendikası) ve sürdürülüp getirilmiş savaşımı, günümüz teknik elemanlarının yeni kadroları eliyle daha ileri kazanımlara doğru götürülmek zorunluğundadır. Bu, kaçınılmaz ve geri çevrilemez bir ödevdir.

En azından yatay olarak odaların, düşey olarak TMMOB'nin demokratik bir kitle örgütü oluşunun bilinci içinde, teknik eleman örgütleri yöneticileri görevlerini yaşama geçirmelidir. Büyük ve hareketli tabanın gittikçe artan sabırsızlığı bu beklentiyi ortaya koyuyor. Kongreler, bu seslerle çınlıyor.

Elbette, çeşitli teknik eleman örgütleri tam bir bütünselliğe, tek ve gür sesli isteklere henüz ulaşamadı. Kaldı ki, böylesi bir düzey bile yeterli olamaz. Aslında, örgütlerimizin büyük ve kutsal çalışanlar dünyasında kendine düşen yeri alması ve benzer örgütlerle birlikteliği de, gündemin sıcak maddesi olmalıdır.

Sözgelimi, yatırımcı kuruluşlarda çalışan işçileri kapsayan sendikalarla, öteki meslek örgütleriyle (Tabipler Yüksek Konseyi, Türkiye Barolar Birliği vb.), sanayileşmeye ilişkin konularda Sanayi Odaları'yla, çevreci dernek ve kuruluşlarla...

Kısaca, odalarımız ve TMMOB, 1988'e kendilerine, ülke çıkarlarına ve koşullarına uygun yönde girmek zorundadır. ■

Besim Çeçener
Mimar

Mühendislik eylemi ve çağdaşlık

Çağdaşlık nedir? Nedir çağdaş olmanın koşulları?

Çağdaşlık, en basit tanımı ile, ''neyime lazım'' dememektir.

Çağdaşlık, araştırmacılıktır, şüphecilikti.

Çağdaşlık, bilimsel olmaktır.

Çağdaşlık, doğru belletileni yapmak değil, doğru olanı aramak ve sonuna kadar savunmaktır.

Çağdaşlık, insana değil, tüm insanlığa yararlı olanı düşlemektir.

Çağdaşlık, madeni cesarettir.

Çağdaş olmanın baş koşulu, sağlıklı düşünme yetisine ve eleştirici bir yapıya sahip olmaktır. Kişinin, yaptığı eylemin doğruluğundan kuşku duymayacağı ölçüde bilgi ve deneyimi edinmesidir. İşinin gerektirdiği kültür, bilgi, bilinç ve deneyimi ortaya koymasıdır. Bilmediği veya yeterince bilmediği konularda ortaya atılmamasıdır. Bu her insan için, her meslek sahibi için geçerli genel bir doğrudur.

Çağımızda teknoloji, sıradan insanların kavrıyabileceği boyutları çoktan aştı. İnsan beyninin yarattığı bilgisayarlar, salt kendilerinden istenen konuda olsa dahi, bu beynin yetilerinin çok üzerine çıktı. Bir uzmanın aylarca yapamayacağı hesapları saniyelerle ölçülebilecek zamana sığdırır oldu. Dev makineler, dev vinçler insan gücü ile yapılması olanaksız dev yapıları oluşturmaya başladı. Yüzbinlerce yıldır insan işgücünün şekillendirdiği çevre, hızla değişir oldu. Evvelce yapılan her nesne, insan-doğa ölçeğinde iken, çağımızda bu ölçek yitirildi.

İnsan teknoloji karşısında yenik düştü. Ezildi.

Mühendisler hariç!

Bütün bu gelişmelerin baş yaratıcıları mühendisler hariç. Onlar yarattıkları bu devin gururu içinde, diğer insanların ezikliğinin farkında bile olmadılar. Ve aslında insan için ortaya koydukları bu becerilerinin, insanlık için zararlı yönleri olabileceğini akıllarına getirmediler. 100 katlı camdan bir gökdelenin mimarlık ve mühendislik sorunlarını çözerken, bu cam kutular içinde, doğadan kopuk olarak yaşıyacak insanların bunalıma girmeleri onları hiç ilgilendirmedi. Kentin banliyösünde, doğa ile iç içe iki katlı evinde yaşıyan kişinin tüm huzurunu yok eden devlet yolunu, başka çözümler olmasına karşın, kentin içine sokan mühendis, yaptığı işin yanlışlığını göremedi. Kentleri birbirine bağlıyan otobanları inşa eden mühendis, en ekonomik, en kısa gibi kaba ve basit kaygulardan hareket ederek, bir antik kent harabesini yok etmekten çekinmedi. Daha kötüsü, bu vahşetin bilincine dahi varamadı. Yüzyıllarca kullanılan ve kültür varlığı değeri yadsınamıyan tarihi bir köprünün hemen yanına, çağdaşlık adına çirkin beton köprüyü yapan mühendis, niçin 100 metre öteye yapmadığı hususundaki soruya, daha pahalı olurdu cevabını verebildi. 8-10 yıl sonra gelen topraklarla dolarak kullanılmaz hale geleceği bilinmesine karşın, henüz yeterli kazısı yapılmıyan antik alanların, önce su, sonra çamur altında kalmasına neden olacak küçük barajlar yapılabildi ve bununla övünüldü. Antrepoları, siloları, rıhtımı, mendireği, vinçleri, gürültüsü, trafiği, görüntüsü ile insanın fizik ve moral sağlığına son derece zararlı liman tesisleri, sanki yakında uygun başka yer yokmuş gibi, kentin en merkezi noktasına inşa edildi ve sonra bu çirkinlikten nasıl kurtulabiliriz diye çözümler arandı. Örnekler çok...

İstanbul ve Ankara'da yapılan ve yapılacak gökdelenler. İstanbuldaki I. ve II. çevre yolları ile planlanan diğerleri. Göynük, Amasya gibi tarihi kentlerin ortasina sokularak, geçmişin tanığı olan eski mahalleleri yok eden devlet yolları. Bodrum'a yeni yol yapacağız diye yok edilen antik KARYANDA kenti. Dünyada bile örneği az bulunan değerdeki tarihi MALABADI KÖPRÜSÜ'nün hemen yanına inşa edilen çirkin beton köprü. Antik çağın en önemli sanayi ürünü olan seramiğin üretildiği atölyelerin, harabelerin, antik mezarlıkların bulunduğu bir vadiyi sular altında bırakan Bergama Barajı. İstanbul'un merkezinde, her iki yakada inşa edilen Salıpazarı ve Haydarpaşa Limanları. Tüple geçilmesi mümkün iken,doğal görünüm açısından kabul edilemeyecek köprülerin boğaz üzerine sıra sıra dizilmesi...

Evet, çağımızda teknoloji bütün bunların yapılmasına olanak vermektedir. Ama yapılması doğru mudur? Yoksa başka çözümler aramak mı daha doğrudur? Salt gününün sorunlarına çözüm getirmeyi amaçlamak, gelecek kuşakları çözemiyecekleri sorunlar içine düşürmek herhangi bir kuşağın hakkı olabilir mi? Gene bu kuşağın, geçmiş kuşaklardan gelen kültür mirasını harcamaya hakkı var mıdır?

Bütün bu soruların doğru yönde yanıtını verebilmek, sağlıklı düşünme yetisine ve eleştirici bir yapıya sahip olunmasına bağlıdır. ■

◀ Malabadi Köprüsü. *Dünyada bile örneği az bulunan tarihi köprünün hemen yanına çirkin beton köprüyü de (ortadan görünüyor) bir mühendis yaptı.*

İMO Genel Başkanı Güney Özcebe:

İKTİDAR, ODALARI DIŞLIYOR!

12 Eylül döneminde odalarımız tamamen pasifize ve paralize edildi. Üyelerimizin ilgisizliği de bu durumumuzu iyice kötüleştirdi. Ama son dönemde ilginin artışı ümit verici.

▲**Özcebe.** Sorunları ve sendikalaşmayı, geniş emekçi kitlelerinin birlikte çözeceklerine inanıyor.

Genel olarak inşaat sektörü, özelde konut ve altyapı inşaatları Özal Hükümeti'nin gözde kesimi. Bu kesimde gözlenen canlılık, sorunları da beraberinde getiriyor. Sektörde çalışanların sorunları, sektörün kendi sorunlarına ekleniyor. İnşaat sektörünün, teknik elemanların ve onların meslek kuruluşlarının sorunlarını İMO Genel Başkanı Güney Özcebe'yle görüştük.

▶ **En büyük mühendislik odası olan İnşaat Mühendisleri Odası genel başkanı sıfatıyla son on yıl içinde (1979-1988) teknik eleman kitlesinin durumunu ve koşullarını, geleceğini nasıl değerlendiriyorsunuz?**

1979-1980 dönemi teknik eleman kitlesinin durumunu anlamak için daha gerilere gitmek gerekir. 1960'ta 3692 olan inşaat mühendisi sayısı 1970'te 6957'ye, 1979'da 24.502'ye, 1988 Nisanında 35.911'e ulaşmıştır. Tabii bu sayılara, mesleği bırakanlar, ölenler, yurt dışına çıkanlar dahildir.

1980 sonrası TMMO Birliği Kanunu'nda yapılan değişiklik ile kamu kesiminde çalışan inşaat mühendislerinin odamıza kayıt yaptırma zorunluluğu kaldırıldığı için bu dönemde inşaat mühendisi diploması alanların tam sayısını bilemiyoruz.

Bugün Türkiye'de 22 fakülte ve bölümde inşaat mühendisi yetiştiriliyor. Çok sayıda inşaat mühendisi yetiştirme politikaları ve buna ek YÖK uygulamaları, eksik, yetersiz öğretim görevlisi ve olanaklar, bugünkü hali ile yurt ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde teknik eleman yetiştirme şansımızı bize kaybettirmiştir.

Bu durum, genç inşaat mühendisleri arasında yaygın bir şekilde işsizliğe, piyasada gereksiz ve haksız rekabete ve dolayısıyla kalitesiz üretime sebep olmaktadır. Bunun devamının mesleğin cazibesinin kaybına neden olacağı açık. Bugün de açıkça görüldüğü gibi, önemli yatırımların tümünün yürütülmesi yabancı mühendislik firmalarına verilecektir.

▶ **Tüm teknik elemanların sendikalaşma hak ve özgürlükleri konusunda varolan boşluk, beklentiler ve gereksinim için ne diyorsunuz?**

Sendikalaşma bilindiği gibi kamu kesimi için kanunen olanaksız. Özel kesimde ise, yaygın işsizlik ve sendikaların 1980 sonrası içine sokuldukları statü bakımından teknik elemanlar arasında etkinlik gösteremiyor. Odalarımızın kuruluş kanunumuzdaki düzenleme sonucu etkinlik alanının çok belirgin bir şekilde daraltılmış olması, üyelerimizin sendikalaşmasının sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Bu konu sadece bir meslek grubunun sorunu değildir. Geniş emekçi kitlelerinin birlikte çözecekleri bir sorundur.

▶ **İnşaat sektörüne ilişkin düşünceleriniz nedir? 24 Ocak 1980 ekonomik kararlarıyla birlikte bu sektörün gelişme seyri, nasıl bir çizgi izliyor? Sanayileşmenin durdurulduğu son 8-10 yılda, inşaat sektörü kalite düzeyi artan, yeni teknolojilere yer veren ve istihdam olanakları açan bir gelişme gösteriyor mu?**

İnşaat sektöründe, devlet yatırımları her zaman çok önemli bir yer tutmaktadır. 12 Eylül sonrası enfrastrüktür yatırımlarının yavaşlatılmış olması, bu kesimde çalışanların önemli bir kesiminin yurt dışına kayması sonucunu doğurdu. Daha sonra da yurt içinde bu sektör için, gerekli kalitede emek gücü sıkıntısı çekildi. 24 Ocak kararlarının getirdiği maliyet yüksekliği ve gelir dağılımı eşitsizliği, konut yapımını ihtiyacın çok altında bıraktı. İnşaat sektöründe lükse kaymalar başladı. Yukarıda bahsettiğim koşullar, yani yurt dışına çıkma, lüks inşaat, Türkiye'deki inşaat sektörünün daha ileri teknoloji kullanmasını sağladı ama yurt çapında kullanılan teknolojinin gerektiği kadar ilerletildiği, yapım kalitesinin iyileştirildiği söylenemez. İstihdam konusu ise çok farklı bir tablo çiziyor. İleri teknoloji kalifiye eleman istiyor. Bizde ise bu tür elemanın sıkıntısı çekiliyor. İleri teknoloji sermaye birikimi istiyor, bizde ise inşaat sektöründe belirli sermaye birikimi sağlayan kuruluşlar ticaret sektörüne sermaye transfer ediyor. Dolayısıyla inşaat sektörü sağlıklı bir gelişme ile istihdam alanı açmak, kalite yükseltmek, maliyet düşürmek şeklinde gerektiği gibi gelişemiyor.

▶ **Türkiye'de son yıllarda sanayileşmenin yerini alan altyapı hizmetlerine öncelik verilmesini nasıl karşılıyorsunuz? Ayrıca, büyük kentlerde -örneğin İstanbul'da- altyapı önceliklerinin saptanmasında odanızın görüşleri alınmış mıdır?**

Türkiye'de son dönemde sanayileşmenin yerine tarım, turizm, ulaşım ve haberleşme sektörlerinde alt yapıyı geliştirme çabaları, kanımca eskiden beri bize dayatılan gelişme modelinin hayata geçirilmesinin sonucudur. Aslında ileri bir sanayi toplumu olmak için tarımın gelişmesi, ulaşım ve haberleşmenin rasyonel bir şekilde sağlanması şarttır ama, ödemeler dengesinde kısa dönemde rahatlık sağlamak için ekonomik olanaklarımızın çok yoğun bir şekilde turizme yatırılması uzun vadede Türk ekonomisine ne getirecek ne götürecek göreceğiz. Avrupa'yı Ortadoğu'ya bağlayacak, Avrupa ürününü Ortadoğu'ya nakledecek otoyolların Türkiye ekonomisine ne katacağını göreceğiz.

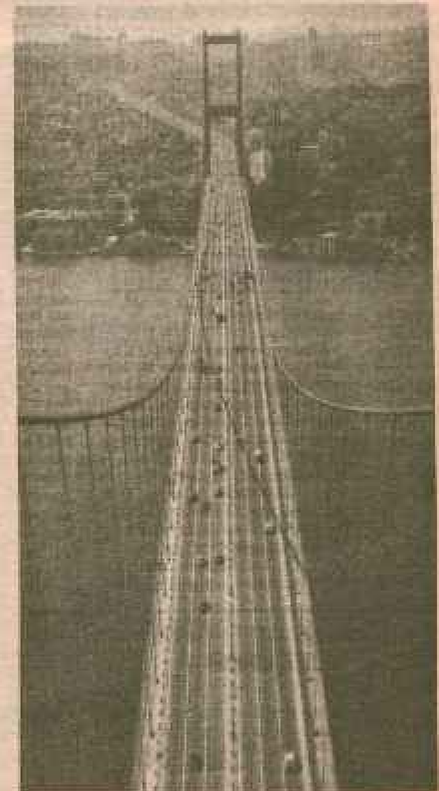
Büyük kentlerin altyapı önceliklerinin saptanmasında odamızın görüşünün alınması diye bir şey söz konusu değil. Aslında kamu kesiminde bu konularda görüş birliği olduğunu da kimse savunamaz. Buna göre bu tür kararlar, karar kademelerinde kişisel cerbezeye ve ilişkilere bağlı olarak alınıyor. İstanbul şubemiz, sorduğunuz konularda çıkardıkları Ölçü gazetesinde ciddi uyarılarda bulundu.

▶ **Yerel Yönetimlerle İMO'nun genel düzeyde ilişkisi ne ölçüdedir? Merkezi iktidar, bu ilişkileri kolaylaştırıcı yönde mi, yoksa engelleyici yönde mi varlık gösteriyor? Örneğin proje denetimi ve yapı denetiminde?**

Proje ve yapı denetiminde, odamız ile yerel yönetimler arasında yurt ve yurttaş çıkarlarını koruyucu ortak bir çaba içinde bulunma olanağı tam olarak bir türlü sağlanamıyor. Eskiden olduğu gibi gene bazı yörelerde, belediye başkanlarının odamız ile işbirliği yapmanın faydalarının görmeleri sonucu bu tür denetlemeler yapılıyor. Fakat genelde odamıza karşı dışlayıcı bir tutum sürüyor.

▶ **Merkezi iktidar, inşaat sektörüne ilişkin politikaların saptanması, planlanması ve uygulanmasında İMO'yla işbirliği yapıyor mu?**

İnşaat sektörüne ilişkin politikaların planlanması konusunda hükümet ile odamızın doğrudan bir diyaloğu yok. Biliyorsunuz bu politikalar Devlet Planlama Teşkilatı ile yürütülüyor. İhtisas komisyonlarına belirli dönemlerde Odamızdan da üye istenir. İlişki ancak bu seviyede sağlanabiliyor. Aslında TMMOB'nin kuruluş kanununda yapılmış olan son düzenleme meslek odalarımızı kamu sektöründen uzaklaştırıcı bir durum yarattı. TMMOB ve bağlı odaları

▲**Köprüler yapılıyor ama.** Kimse mühendis odalarına fikrini sormuyor.

ile iktidarlar arasında çekişme, odalarımızın kuruluş yılını takibeden 1955'ten beri süregeldi. Kuruluş kanunumuzda 12 Eylül öncesine kadar birkaç defa değişiklik yapılma teşebbüsleri oldu. 12 Eylül sonrasında odalarımızın kapatılmasına kadar varan istekler sonunda son düzenlemeye kadar vardı. 12 Eylül döneminde odalarımız tamamen pasifize ve paralize edildi. Üyelerimizin ilgisizliği de bu durumumuzu iyice kötüleştirdi. Son dönemde üye ilgisinin artışı, oda etkinliklerinin gelişmesi bakımından ümit vericidir.

▶ İçinde bulunulan koşullar ve yıllarda, TMMOB için gereken yeni kimliği ve politikaları tanımlar mısınız? Yoksa, böyle bir kimlik arayışına gerek yok mu? Mevcut gidiş yeterli mi? Gereksinim ve beklentilere cevap veriyor mu?

TMMOB'nin kurulduğu tarihten beri bir yerlerinde bir hata yapıldığı kanısındayım. Çünkü Birlik hiçbir zaman ulaşması gereken etkinlik düzeyine ulaşamadı. Aynı şey, Birliğe bağlı odalar içinde söz konusu. Aslında yukarda aşağı doğru bir kuruluş mühendislik branşlarına içinde kurumlaşmaları için dayatıldı. Birlik kuruluşu bir meslek kuruluşu mudur? Demokratik bir kuruluş mudur? Tam olarak betimlenemiyor. Odalar için bile aynı şey söylenebilir. Çünkü, odalarda belirli bir eğitimi görmüş fakat farklı çıkar katogorilerinden ve sınıflardan insanlar, demokratik bir şekilde bir mesleğin insanları olarak bir araya getirilmiş. Bu nedenle mesleğin yurt ve yurttaş çıkarına geliştirilmesi ve uygulanması gibi teknik ve bilimsel bir konuda bile tam bir birlik sağlanamıyor. Birlik bünyesinde ise, çoğunluk hegemonyası olmasın diye alınmış önlemler işlerliği zorlaştırıyor. Buna göre, içinde bulunulan koşullarda, -kimlik arayışı demeyelim ama- objektif verilere uyan bir düzenleme gerekli. Çünkü bu durum, 34 yıldan beri, meslek odalarımızın gelişmesinde, etkin bir duruma gelmesinde önemli bir engel gibi. Ama her şeye rağmen, toplumumuzun gereksinimleri, bizleri bir şeyler yapmaya, daha gelişmiş ve etkin bir duruma gelmeye zorlayacaktır. Bizler bu gelişmeyi sağlayamazsak yeni kuşaklar mutlaka sağlayacaktır.

▶ Toplukonut için, Konutbank ve Toplukonut Fonu dahil, varolan olanakların daha gerçekçi ve daha üretken bir biçimde kullanılmasına yönelik düşünce ve önerileriniz nedir İMO olarak?

Bu konuya ilişkin önerilerimizi çeşitli toplantılarda ve basın bültenlerinde sık sık açıkladık. Ayrıca birtakım meslektaşlarımız da bu konudaki görüşlerini dile getirdiler; ama kaale alan olmadı. Bize göre önce bugün yürürlükte olan Toplukonut Fonu uygulamalarının değiştirilmesi gerekir. Çünkü bu fondan birden fazla konutu olanlara da kredi verilebiliyor. Oysa ki gerek kooperatiflere, gerek konut yapan şirketlere ve bireylere verilen bu krediler yerel yönetimler ya da merkezi bir organizasyona bağlı kamu eliyle kullanılıp, gereksinim doğrultusunda çeşitli büyüklüklerde kamu mülkiyetli kira konutları yapılabilir. Özellikle büyük kentlerde kurulabilecek olan bu konutlar, konut sorununda önemli bir aşama kaydetmekle kalmaz, sosyal bir yatırım olur aynı zamanda. Tabii kiralar da halkın ekonomik düzeyi gözönüne alınarak saptanmalıdır. Öte yanda banka ve fonlarda biriken paralarla ucuz inşaat malzemelerinin üretimine de gidilmeli. Hiç değilse bundan sonra böylesi bir çalışma içine girerler diyeceğiz ama yine de umutlu değiliz. Çünkü iktidarın ekonomik politik görüşüne aykırı düşüyor bu. ■

Gençler ve mühendislik mesleği

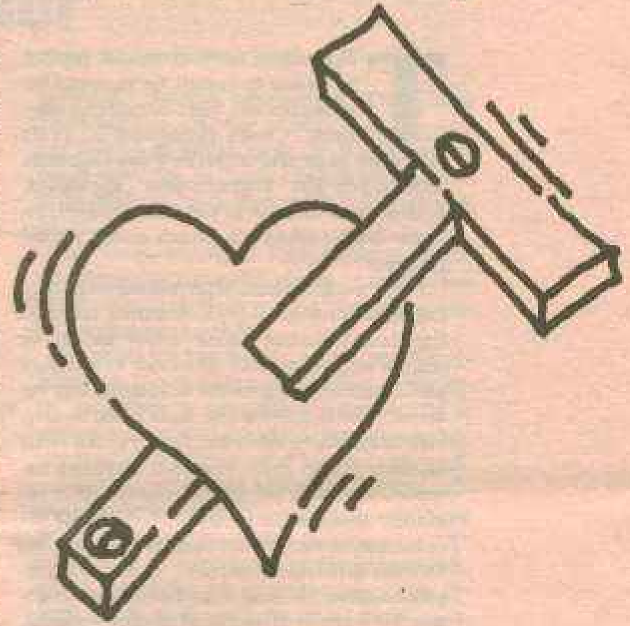
Gençler mesleklere doğru yönelirken, aileden gelen veya içinde bulundukları ortamdan gelen şartlanmalardan çok etkileniyor. Bu şartlanmaların insanın yeteneğine veya geleceğe ait beklentilerini karşılama olasılığına uygun olup olmadığı çok tartışılır oluyor. Mecbur kalınca çocuklarımıza "Hangi mesleği seveceksen onu seç" gibi şeyler söyleriz. Aslında bu soruyu tersine çevirmek gerekir. "Acaba insanlar hangi meslekleri severler?" Bence bunun en geçerli yanıtı şöyledir: "İnsanlar kendilerine toplumda üstünlük sağlayan meslekleri severler". Yani lise son sınıftaki genç ilgi duyduğu, kendisini yetenekli sandığı meslekte değil, üniversiteyi bitirip mesleği içinde kendisine yer bulabildiği günlerde, toplumun koşulları mesleğini şanslı kılarsa o zaman mesleğini sevecektir. Yani sevgi on - on beş sene sonranın olayları içinde yeşerecektir.

Kişiler gençlere öğütlerde bulunurken çoğunlukla kendi hayat deneylerinden yola çıkarlar. Halbuki bu deneyler geçmişte elde edilmiştir. Genç ise gelecekte yaşacaktır. Ve hayat sürekli değişmektedir. Lise son sınıftaki gencin mesleğini seçerken en az on sene sonrasının koşullarını kestirmek, ona göre kararlar almak gerekir. Batı'da benzer sorunlara çözüm arayan "geleceği tahmin mühendisliği" isminde yeni bir meslek ortaya çıktı. Bu meslek bizde de gelişinceye kadar meslek seçme kararları, ister istemez üstünkörü verilmeye devam edecektir.

Benim on sene sonrası için favori mesleğim "mühendislik" olmaya devam ediyor. Bir kere mühendislik normal zekâlı herkesin yapabileceği bir meslek. Özel yetenekler aramıyor denebilir. Üstelik, mühendis için, hayat boyu "üretmek", "yaratmak" mutluluğu büyük bir olasılık. Acaba "gelecekte maddi olanakları nasıl olacak?" diye düşünürsek o konuda da iyimserim. Çünkü bütün dünyada, tıpkı bizde olduğu gibi, gençler matematik, fizik, kimya okumaktan kaçıyorlar; başka şey yapmak istiyorlar. Almanya'da da, İngiltere'de de, SSCB'de de bu böyle. Onun için matematik, fizik, kimya okuyan genç kapışılıyor. Mühendis, bilgi ve yeteneği ile gelecekte de sürekli aranır kalacaktır.

Üniversiteye girişte uygulanan yeni sisteme göre işletme, iktisat, hukuk gibi fakültelere girmek isteyenlerin fizik, kimya, biyoloji bilgileri değerlendirilmiyor. Liseli genç bu derslerden kurtulmak için mühendislik, tıp gibi fakültelere girmek amacından vazgeçiyor. Birçok değerli öğrenci matematik ve fenden uzaklaşıyor. Bu önlenmelidir.

Gençlere mühendisliği tanıtacak programlar uygulamalıyız. Bence lise öğrencilerine büyük yatırım şantiyelerimiz özel gezilerle gösterilmeli, mühendislik uygulamaları televizyon filmleri ile gençlerin önüne getirilmeli. Örneğin Boğaz Köprüsü'nün yapılışına ait bir televizyon filminin yüzlerce genci mühendisliğe yöneltceğine, Atatürk Barajı uygulaması filminin bu yönde bir yarış başlatacağına inanıyorum. ■

Mühendislere meslek içi eğitim

Meslek içi eğitim konusunda "doktorluk" gibi bir iki meslek dışında hiçbir adım atmamışız. Aslında üniversite insana "meslek kazandırma" yeri değildir. Evet, öğrenci üniversitedeki eğitimi sonunda bir diploma alır; bu diplomanın insana kazandırdığı imtiyazlar vardır. Ama bence bunlardan daha önemlisi, üniversitenin "kalite kazanma" yeri oluşudur. Öğrenci, orada arkadaşları ile konuşurken, kitaplığında okurken, yemekhanede yerken sürekli kendisini geliştirir, dostluklar kurar, davranışlar öğrenir. Genç, bu yılların etkisini, bütün ömrü boyunca hissedecektir. Bunlar diploma kadar önemlidir. Bu etkilerle oluşan seçkin kişilik, olaylar karşısında düşünmek, sorunları çözümlemek, konulara uyum sağlamak yeteneğinde kendisini gösterir.

Ancak üniversiteyi bitirince kitabı bırakmak, "hayat mektebi" deyip bilim dışı konulara ilgiyi yoğunlaştırmak yaygınlaşabiliyor. Geçen sene, beş büyük inşaat firmamızda yaptığım araştırma neticesinde, hiçbir kurumumuzun mühendislerine ciddi bir meslek içi eğitim programı uygulamadığı neticesine varmıştım. Bu firmalar, aldıkları yeni işin teknolojisini satan firmaya, üç - beş kişiyi, 30 - 40 günlüğüne gönderip sorunlarını çözüyorlar. Bir firmamız mühendislerine belli bir sistemle işletme kursları düzenlemiş. Bunlar yetersiz adımlar.

ABD, Batı Almanya, Hindistan gibi bazı ülkeler, mühendislik ünvanına bazı ek ünvanlar yaratıp ("profesyonel mühendis" gibi) onların kazanılması sınavlarına önem vererek daha köklü çözümlere varmışlar. Örneğin Amerikan Mühendislik Örgütü bu sınavlara hazırlık için düzenli kurslar açan bir okul gibi çalışıyor. Mühendis, uygulamalarda sorumluluk yüklenme, teknik normlara uygun projeler hazırlanıp kabul ettirme peşinde oluyor. Hindistan, benzeri bir sistem geliştirmiş; Batı Almanya daha değişik bir "uzman mühendis" seçme sistemi yaratmış. Bu "uzman mühendis"lerin maddi olanakları ve yetkileri çok geniş. Bu ünvanlara hazırlayıcı kurslar, üniversitede yapılan master veya doktora çalışmalarında çok farklı. Binlerce mühendis bu ünvanları elde etmek için toplu eğitim çabasının içinde kendilerini geliştiriyorlar. Mühendis Odalarımız böylesine bir sistemi yürütebilmek için henüz çok zayıf. Ama çözüm bir yerden başlamakla yaratılabilir. Eğitimin ne büyük bir yatırım ve gelecek için ne kadar önemli bir güvence kaynağı olduğu unutulmamalı. ■

Doç.Dr.
Haluk Gerçek

ULAŞTIRMADA "ÇAĞ ATLIYORUZ"!

Yöneticilerimiz, ulaştırmanın bir sistem sorunu olduğunu bilmezden gelip, gelişmiş ülkelerdeki çağın teknolojik olanaklarıyla yenilenen ve hızlanan demiryolu taşımacılığını "modası geçmiş" olarak nitelendiriyorlar.

Toplumların sosyo-ekonomik yapıları içerisinde en önemli, en yaşamsal kesimlerden biri, belki de birincisi, ulaştırma. Çünkü günümüzde az ya da çok taşıma işi gerektirmeyen bir sosyo-ekonomik etkinlik yok gibi. Hammaddeler fabrikalara, ürünler pazar ve tüketim yerlerine taşınıyor; insanlar değişik amaçlarla sürekli olarak yer değiştiriyor.

Ulaştırma hizmetlerinin gerçekleştirilmesi için, çağımız teknolojisi değişik ulaştırma sistemlerinin kullanılmasına olanak veriyor. Gelişen ve değişen sosyo-ekonomik etkinlikler ve teknoloji yeni sistemlerin doğmasına ve işletilmesine yol açıyor. Saatte 200-300 km. hızla giden trenler, yüksek standartlı otoyollar, hava yastıklı deniz taşıtları, jumbo jetler, günümüz ulaştırma sistemleri içerisinde çoktan yerlerini aldılar. Teknolojik özelliklerine ve işletme biçimlerine göre her ulaştırma türünün bazı ayrıcalıkları var. Örneğin geleneksel demiryolu ve denizyolu taşıtları kitlesel yüklerin uzun mesafelere ekonomik bir biçimde taşınmasına olanak verirken, karayolları daha çok kısa ve orta uzaklıklarda esnek ve hızlı bir taşıma olanağı sağlıyor. Yüksek hızlı trenler yolcu taşımacılığında havayolu ile rekabet ediyorlar; otoyollar yüksek kapasiteli, hızlı ve daha güvenli bir karayolu taşımacılığı sağlıyorlar.

Öte yandan ulaştırma ile sosyo-ekonomik etkinlikler arasında iki yönlü bir ilişki var. Sosyo-ekonomik etkinliklerin sonucu olarak ortaya çıkan ulaştırma gereksinmelerini karşılamak amacıyla kurulan ulaştırma sistemleri, dolaylı olarak, sosyo-ekonomik yapının değişmesine de yol açıyorlar. Örneğin, yeni bir demiryolu ya da karayolu bağlantısı ya da bir liman belirli bir bölgenin ekonomik gelişmelerini değiştiriyor, hızlandırıyor. Ulaştırmanın etkileri bununla da bitmiyor. Ulaştırma sistemleri az ya da çok biçimde yaşadığımız çevreyi de bozuyorlar. Hava kirliliği, gürültü, tarihsel ve doğal çevrenin bozulması gibi...

Ulaştırma olayının özetlenmeye çalışılan bu özellikleri ve ilişkileri ulaştırma sorunlarının çözümünde bir "sistemler yaklaşımını" zorunlu kılıyor.

Diğer bir anlatımla, ulaştırma hizmetlerinin güvenli, hızlı ve ekonomik biçimde gerçekleştirilebilmesi için hem ulaştırma sisteminin sosyo-ekonomik çevre ile etkileşimlerini hem de ulaştırmanın kendi alt sistemleri (demiryolu, karayolu, havayolu, v.b.) arasındaki ilişkileri göz önüne alan çok yönlü bir yaklaşım gerekiyor.

Amaç, ulaştırma gereksinmelerini karşılarken, ulaştırma sistemlerini en uygun oldukları yerlerde ve koşullarda, birbirlerini tamamlayan bir sistemler bütünlüğü içinde, ekonomik ve verimli biçimde kullanmak.

Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin gerek ülke düzeyinde gerekse kentsel ölçekte sağlıklı ve ekonomik bir ulaştırma sistemine sahip olduğu söylenemez. Özellikle 1950'den sonra izlenen karayolu ağırlıklı ulaştırma politikaları sonucunda ülke genelinde karayoluna bağlı pahalı ve çarpık bir ulaştırma sistemi yaratılmış. Yük taşımalarının % 78'i, yolcu taşımalarının % 93'ü karayolu ile yapılıyor. Üç yanı denizlerle çevrili ülkemizde deniz taşımacılığının yük taşımacılığındaki payı ancak % 8. Demiryollarımız gerek altyapı gerekse taşıtlar olarak büyük ölçüde eskimiş ve çağın gerisinde kalmış. Demiryolu ya da denizyolu ile taşınması gereken kitlesel yükler bile kamyonlarla taşınmaya çalışılıyor. Karayollarındaki trafik kazaları her yıl binlerce kişinin ölümüne, milyarlarca liralık maddi zararlara yol açmakta.

1950 ve 1985 yıllarında ülkemizdeki taşımaların ulaştırma türlerine dağılımını gösteren Tablo 1'deki değerler son kırk yıldır izlenen karayolu öncelikli ulaştırma politikasının sonucla-

TABLO 1

Türkiye'de Taşımaların Ulaştırma Sistemlerine Dağılımı (%)

	YÜK		YOLCU	
	1950	1985	1950	1985
Karayolu	17	78	48	93
Demiryolu	55	14	44	6
Denizyolu	28	8	8	—
Havayolu	—	—	—	1
Toplam	100	100	100	100

TABLO 2

1 km Demiryolu Uzunluğu Başına Düşen Karayolu Uzunlukları (Km, 1985)

Türkiye	37	Sovyetler Birliği	7
A.B.D.	23	Romanya	7
İngiltere	9	Mısır	7
Federal Almanya	7	İran	24
Fransa	23	Hindistan	29
İtalya	15	İspanya	23

▲ *Denizyolu mu, karayolu mu? Harem'deki liman ve TIR parkı, ulaştırmamızın halini gösteriyor.*

rını çarpıcı biçimde ortaya koyuyor.

Petrol dışalımına her yıl milyonlarca dolar ödeyen Türkiye'de enerji tüketimi açısından en ekonomik taşıma türleri olan demiryolu ve denizyolunun payları önemli ölçüde azalırken neredeyse tüm taşımalar karayoluna kaydırılmış.

Yöneticilerimiz, ulaştırmanın bir sistem sorunu olduğunu bilmezlikten gelip, gelişmiş birçok ülkede çağın teknolojik olanaklarıyla yenilenen ve hızlanan demiryolu taşımacılığını "modası geçmiş", "çağdışı" olarak nitelendiriyorlar. Bazı ülkelerde 1 km. demiryolu uzunluğu başına düşen karayolu uzunluklarını gösteren Tablo 2'deki değerler ise Türkiye'nin, birçok konuda model aldığı, ABD'den bile daha "karayolcu" bir ulaştırma sistemine sahip olduğunu açık biçimde gösteriyor.

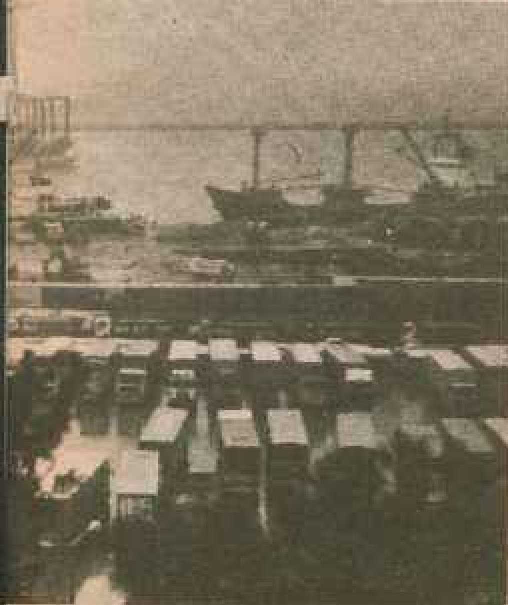
Kentsel ölçekte de durum daha sağlıklı değil. Büyük kentlerde yaşayanlar günlerinin önemli bir bölümünü tıkanmış kent yollarındaki araçların içerisinde sinirlenerek tüketiyorlar. Toplu taşıma sistemleri yetersiz. Nüfusu 6 milyonu geçen İstanbul'da metro yapılmalı mı tartışmaları sürerken İkinci Boğaz köprüsünün yapımı bitmeden bir üçüncüsü planlanıyor. Liberal hükümetin ilgili bakanları toplutaşımacılığı "pahalı ve dünyada terkedilen" bir sistem olarak sunuyorlar. Özel otomobiller ve bireysel taşımacılık için yeni otoyollar, paralı köprüler yaparak ulaştırmada "çağ atlıyoruz".

Oysa sorun, bazen uzmanlar düzeyinde bile yanlış biçimde ortaya konduğu gibi, bir karayolu mu demiryolu mu tartışması değildir.

Yapılması gereken, başlangıçta da belirttiğimiz gibi, ulaştırma olayını bir sistem olarak incelemek, insanları ve eşyaları güvenli, hızlı ve ekonomik bir biçimde taşımak için dengeli ve verimli bir ulaştırma sistemi oluşturmaktır. Böyle bir sistem içinde kuşkusuz tüm ulaştırma alt sistemleri kendilerine en uygun yerlerde ve işlevlerde kullanılmalıdır.

Temel sorun, kısıtlı ulusal kaynakları kullanırken ulaştırma sistemindeki önceliklerin doğru belirlenmesidir.

Finansal gerekçelere dayanarak, yap-işlet-devret formülü adı altındaki borçlanmalarla gerçekleştirilmeye çalışılan yanlış ulaştırma yatırımları, varolan ulaştırma sorunlarını çözmek şöyle dursun, zaten dengesiz olan ulaştırma sistemini iyice bozacak ve ekonomimize ağır yükler getirecektir. ■

1985'te denizyolunun payı topu topu % 8.

Odalar ve kalkınma

▶ Meslek Örgütleri Yöneticileri, "Odaların Türkiye kalkınmasında oynayabileceği danışmanlık rolü nasıl olmalıdır?" sorusunu cevapladılar.

Ulusal kaynaklı enerji doğru çözümdür

Konumuz olan elektriğin en belirgin özelliği, başlangıçtan bugüne dek yeni buluşlarla, sürekli ve baş döndürücü hızla gelişmesidir. Birçok ülke, kalkınmasını elektrik mühendisliğindeki buluşlarına borçludur. Son yirmi yılda elektrik ürünleri dünya genelinde % 400'e ulaşan bir piyasa artışı göstermiştir. 1988 yılı pazar değeri 950 milyar dolardır.

Dünya buralarda iken biz nerelerdeyiz?

Şu anda kişi başına düşen 750 Kwh'lık brüt enerji ile Avrupa ortalamasının neredeyse 10 kat altındayız ve dünyanın son 15 ülkesi içinde yer almaktayız. Büyük yatırım, yetişmiş hazır eleman gerektirmesi, uzun dönemde sonuç alınabilmesi gibi nedenlerle, özel sermayenin pek yatırım yapmadığı, dolayısıyla büyük bölümü ithal mallara dayanan bu sektöre devlet bir an önce el atmalıdır.

Bugün ülkemizde elektrik enerjisi üretimi-iletimi-dağıtımı, genellikle TEK tarafından yürütülmektedir (% 3,2 ÇEAŞ - % 0,3 KEPEZ - % 91,3 TEK).

DİE verilerine göre sanayi üretimimizin % 92'si tüketim ve ara malları üretimi, % 8'i ise yatırım malları üretimidir. Ülkemizde üretilen elektrik enerjisinin % 60,9'u sanayide, bununda % 87'si tüketim malları üreten, % 13'ü üretim malları üreten sanayide kullanılmaktadır. Bizde % 8 olan bu pay, kapitalist ülkelerde % 45, sosyalist ülkelerde % 48 civarındadır. Tüketim malları üretimi, hiçbir gelişmiş ülkede % 20'yi aşmamaktadır.

Dünya sıralamasında pahalılıkta ilk otuzlara girdiğimiz elektrik enerjisi fiyatları, şebeke kayıplarının % 25 gibi dünya rekorlarına yakın oluşu nedeniyle gittikçe vatandaş aleyhine büyümektedir.

EMO, enerji politikamızın baştan beri ulusal kaynaklara dayalı olması gerekliliğini savunmuştur. Ülkemizde bugün tasbit edilmiş birincil enerji kaynakları şöyle sıralanır:

- 8.5 milyar ton linyit kömürü
- 1.5 milyar ton taş kömürü
- 60 milyon ton asfaltit
- 350 milyon ton bitümlü şist
- 60 milyon ton petrol
- 6800 ton uranyum
- 380 bin ton toryum

Bütün bu rakamlar 2000 yılına kadar dışa bağımlı santral yatırımlarının yanlışlığını ortaya koymaktadır. Bol ve ucuz enerji elde edebilecek öz kaynaklarımız tükenmeden, dışa dayalı enerji üretim türlerinin aranması ülke ekonomisi açısından yanlıştır. 'Olmayan enerji en pahalı enerjidir' diyerek, ithal kömüre dayalı "yap-işlet-devret" modeli ile çalıştırılacak santralların gündemden çıkartılması, dışa bağımlılıktan kurtulmak ve ekonomiklik açısından şarttır. Nükleer santral yapımına 2000 yıllarından önce ülkemizde hiç ihtiyaç yoktur. Özkaynak kullanımının daha % 25'lerine ulaşmamış olan ülkemizde yanlış bir yatırımdır. Nükleer teknoloji ile ilgili kadro ve eğitim çalışmalarının her an yanındayız. Bu teknoloji insanlık hizmetinde olduğu ve insanlara zarar vermediği sürece de yanında oluruz.

EMO olarak, başlangıçta düşük olabilecek istihdama bakmaksızın, ekonominin gelişmesini sağlayıcı üretim biçimlerinin seçilmesi ve en ileri teknolojinin alınması sağlanmalıdır, diyoruz.

Bu konuda çok önemli bir husus da "personel politikası"dır. Yaratıcı düşüncenin etkinliğini dikkate alarak, çalışanların her bakımdan randıman verebilecek şartlara ve güvenceye kavuşturulmaları gerekir. Mühendis istihdamının kurallarının bile henüz bilinmediği ülkemizde, yasaklanan sendikal örgütlenme, teknik elemanlarının çıkarlarının meslek odalarından başka bir kuruluşça korunamayacağını da açıkça ortaya koymaktadır. Odalara uygulanan, güçlerinin azalmasına yönelik yaptırımlar, işte bu yüzden artmaktadır. Örneğin vize ve teknik uygulama sorumluluk kontrolları, yasalara rağmen uzun süre engellenmiştir.

Tüketim mallarındaki kalitesizlik ve standartlara uymama, meslek odalarının etkin denetimi ile tamamen önlenebilir. Dünyadaki uygulamalar zaten böyledir. Standartları tercüme etmekle piyasa ve kalite denetimi sağlanamaz.

İzlenen yanlış politikalar ve dışa boynu bükük bağımlılık, bugün 17000 civarında üyesi bulunan odamızın % 12 gibi büyük bölümünün işsiz olduğu veya zorunlu olarak başka işlerle uğraştığı ülkemize, dışarıdan yabancı elemanların girmesine neden olmaktadır. Herbirinin 20 milyon TL'sinin üzerinde maliyetleri olan bu elemanların bilgi düzeyleri, bizim yeni mezun elemanlarımızın düzeyindedir. Ayrıca öneri paketleri de tamamen kendi ülke çıkarlarının gerektirdiği biçimdedir.

Sonuç olarak, odalarımız, başta konularıyla ilgili olarak halkın, ve ülkenin çıkarlarını, bilahare gerek ücret, gerekse güvence bakımından meçhulleri bekleyen üyelerinin çıkarlarını korumak; onlara dünyanın hızla gelişmekte olan teknolojisi karşısında aradaki farkı kapatıcı katkıda bulunacak hizmeti üretmekle yükümlüdür ve bu uğraşı vermektedir. ■

Ünal Erdoğan
Elektrik Mühendisleri Odası
İst. Şubesi Başkanı ▶▶

Yeni dönemde odaların işlevleri

Ülkemizin kalkınmasında teknik elemanlar çok önemli bir potansiyel güç oluşturmaktadırlar. Mühendisler, üretimin bilimsel araştırma, yeni tekniklerin üretime aktarılması, planlama, yönetme ve denetim gibi aşamalarında bilimsel teknik gelişmeyle de birlikte gittikçe artan önemde bir rol üstlenmektedirler. Teknik elemanların mesleki ekonomik örgütleri olan mühendis ve mimar odaları da bu önemle koşut yeniden değerlendirilmektedirler.

Odalar mühendis ve mimarların mesleki kuruluşları olarak, temsil ettikleri mesleklerin yücelmesi, toplumda hak ettikleri yeri alması çabasıyla birlikte, ülkemizde geleceğimizi bütünüyle etkileyecek yatırım kararlarının halkımızın çıkarları doğrultusunda oluşmasını sağlamak çabasını da asli görevlerinden saymaktadırlar. Çünkü oda üyeleri, ulaşımdan konuta, çarpık kentleşmeden çevre kirliliğine, altyapı yetersizliklerinden güvenlikten yoksun yapılaşmaya bir dizi konuda toplumun büyük çoğunluğuyla aynı zorlukları yaşamaktadırlar. Bu nedenle odaların, üyelerinin de doğrudan etkilendiği sorunlarda görüşlerini ve eleştirilerini dile getirmeleri en doğal demokratik haklarıdır. Ayrıca odaların kendi uzmanlık alanlarında yapılan yanlışlara tepki göstermeleri, onlara düşen bir sorumluluktur.

Odalardaki demokratik tartışma, hem sorumluluk düzeyini yükseltmekte hem de toplumun çıkarlarını öne alan gerçekçi, bilimsel çözümlerin oluşması için elverişli bir ortam yaratmaktadır. Bir alandaki sorunda toplum adına görüş getirme hakkının, o dalda uzmanlaşmış toplum kesimince taşınması doğal bir durumdur.

Son dönemde getirilen yasal sınırlamalara ve güçten düşürme çabalarına karşın yeniden hem teknik elemanların hem de kamuoyunun odalardan beklentileri giderek artmaktadır. Bu günlerde "bürokrasiyi gidermek" savıyla kamu çıkarlarını gözeten her türlü denetim mekanizması yokedilerek bir yatırım politikası izlenmektedir. Yatırımların ulusal kaynaklara dayalı, kaynak yaratıcı, teknoloji geliştirici, bağımlılığı azaltıcı olmasına dikkat edilmemekte, kararlar kapalı kapılar ardında alınmakta, kamuoyunun bilgisinden kaçırılmaktadır.

Mühendisler ve mimarlar, odalarında geliştirdikleri toplumsal sorumluluk duygusuyla, bir dizi konuda ilk uyarıcı olmanın onurunu taşımaktadırlar. Toplu taşıma, toplu konut, yapı denetimi, çevre duyarlılığı, planlı kentleşme, ulusal kaynaklara dayalı enerji gibi bir dizi konuda bugün artık kimsenin açıktan karşı çıkamıyacağı çözümlerin oluşturulmasında odaların belirleyici katkısı olmuştur.

Odalar, bilimsel teknik gelişmeyle koşut bir mesleki yenilenmeyi sağlıyabilmek için, meslek içi eğitimi kurumlaştırmakta, meslektaş dayanışmasıyla ekonomik demokratik haklarını geliştirmeye çalışmaktadırlar.

Odaların önünde duran görevleri başarıyla yerine getirebilmesi, oda-üye bağının güçlenmesine, odalardaki örgütlülük düzeyinin sürekli yükselmesine bağlıdır. ■

Mustafa Altıneller
İMO İst.Şb. Başkanı

Sömürge kültürüne hayır

▼ *Tepebaşı katliamı. İstanbul, köprü ve otoyol projeleri yüzünden kişiliğini yitiriyor.*

Türkiye'nin kalkınmasında meslek odalarının rolü, birbiri ile bağıntılı ve etkileşimli iki ayrı süreç içinde değerlendirilebilir. Birinci süreç, üretimin artırılması, sanayileşme ve kentleşme sürecidir. Bu süreç temelde özkaynaklarımıza, insan gücümüze ve plana dayanmalıdır. Mimarlar Odası bu doğrultuda üzerine düşen görevi, en güç koşullarda bile yerine getirmeye çalışmış, planlı ekonomiyi ve planlı kentleşmeyi savunmuş, somut öneriler geliştirmiştir.

Ancak çıkarlarını dışa bağımlı ekonomilerde gören azınlık güçler ve anlayışlar, ülkenin madenlerinden sahillerine kadar tüm doğal kaynaklarını ucuza satarak, dışardan her türlü sanayi ürününü ve teknolojiyi gelişi güzel ithal ederek, ülke ekonomisini batağa götürmektedirler. Büyük kentlerimiz ve sorunları, plansızlığın ve spekülasyonun çıkmazı içindedir. "Kalkınma"'ya egemen olan güçlerin ve politikaların ulusal çıkarlarla bağdaşma derecesi, meslek odalarının ve Mimarlar Odası'nın danışmanlık rolünün niteliğini ve etki derecesini önemli ölçüde belirler. Örneğin 1949 yılında, yani Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan çeyrek yüzyıl sonra bağımsızlığına kavuşan Hindistan'da Mimarlar Odası'nın yetki ve etkisi, ilgili bakanlığın üstündedir.

İkinci süreç, üretimin, sanayileşmenin ve kentleşmenin ürünlerinin ve nimetlerinin paylaşılması sürecidir. Bu süreç, birinci süreçle birlikte demokrasi sorunudur. Kalkınma planları ve kentleşme planları demokratik olmadan, paylaşım süreci ve kent yaşamı demokratik olamaz.

Çalışanların bir parçası olarak, mühendisler ve mimarlar da ister serbest, ister ücretli durumunda olsunlar, fikri ve bedeni emeklerinin karşılığında, yeterli, insanca yaşama, kendini ve mesleki becerilerini geliştirme olanaklarına sahip değildirler.

Meslek hak ve çıkarlarının korunması, mesleğin kalitesinin yükselmesi, uygarlık yarışında Türkiye mimarlığının özgün ve saygın yerini alabilmesi, mimarların organize olmalarına, mesleki ve kişisel yeteneklerini serbestçe geliştirebilmelerine bağlıdır. Mimarlar Odası, doğal ve yasal olarak, bu konularda söz ve rol sahibidir.

İstanbul gibi 2500 yıllık kültür birikimine sahip bir kent, kökü dışarda köprü ve otoyol projeleri ile katledilirken, tepeden inme "Türk-İslam" sentezi masalları ile, çağdaş uygarlığa değil, ancak sömürge kültürüne ulaşılır... ■

Yücel Gürsel
Mimarlar Odası İst. Şubesi Başkanı

Amerika, Amerika-2

CHICAGO'DA BİR MAYIS GÜNÜYDÜ

1886 Mayıs'ındaki genel grevin ana sloganı yüzyılın ötesinden bugüne uzanıp güncelliğini korudu: İşgününün kısaltılması talebi Reagan Amerikası'nda daha da önemli.

◀ Haymarket'da 1 Mayıs anıtı. *Alttaki mermerde şunlar yazıyor: "Gün gelecek, sessizliğimiz, bugün boğduğunuz seslerimizden daha güçlü olacak."*

Chicago'daki Forest Home Mezarlığı'nda Amerikan işçi sınıfı hareketine malolmuş seçkin isimlerin mütevazi mezarlarının bulunduğu bir bölüm vardır. Her yıl nisan ayının son pazar günü, burada bir kalabalık birikir, işçilerin 1893 yılında aralarında topladıkları parayla yaptırdıkları ve 1 Mayıs'ın yaratıcılarına adanmış olan mermer anıta Marseillaise eşliğinde, kırmızı güller bırakılır. İşçi önderleri Parsons, Spies, Engel ve Fischer'in asıldığı **Kara Cuma**'dan (11 Kasım 1887) sonra ölülerini teslim alan yüzbinlerce işçi onları toprağa böyle uğurlamıştı; **Marseillaise** ve kırmızı güllerle. Çok değil, altı yıl sonra Illinois eyaletinin yeni valisi Altgeld, Haymarket davası sanıklarının haksız yere hüküm giydiklerini, adaletsiz bir yargılamanın kurbanı olduklarını ilan edecekti. (Sacco ile Vanzetti içinse böyle bir "tashih-i karar" onlarca yıl gecikmeyle geldi!)

Haymarket "sanık"larını, gerçekte Amerikan işçi hareketini dolarların adaleti önüne çıkaran, "sekiz saatlik işgünü ve insanca yaşamaya yetecek bir ücret" talebiydi. Bu talep, 1 Mayıs 1886 günü ülkenin ana sanayi merkezlerindeki 11 bin fabrikada 380 binden fazla işçinin genel grevinde somutlanıverince, darağaçları çarçabuk kuruldu. O sıralar Ekim Devrimi'ne daha 31 yıl zaman olduğu için olayda henüz aranabilecek bir "Rus parmağı" yoktu, ama yerli "komünist ve anarşistlerin marifeti" olduğu belliydi! (Chicago polis şefi Ebersold Haymarket provokasyonundan üç yıl sonra, "anarşist ve komünistlerin ihtilal planlarının delilleri"ni kendi elleriyle nasıl hazırladıklarını açıklayacaktı.)

1 Mayıs, 1889'da II. Enternasyonal'de Amerikan işçilerinin sekiz saatlik işgünü için verdikleri bu mücadelenin anısına ve bu çabanın sürdürülmesi için 1 Mayıs 1890'da bütün ülkelerde dayanışma gösterileri yapılması kararı alınmasından bu yana, işçilerin Uluslararası Dayanışma Günü olarak kutlanıyor. Bugün 1 Mayıs'ı resmen bayram olarak tanımayan ülkelerin sayısı son derece az ve bunlardan biri de ABD. Amerikan egemen çevreleri daha başından beri 1 Mayıs'a karşı engellemeye, anlam ve içeriğini saptırmaya uğraştı. Örneğin daha 1894'te, "gerçek Amerikalı işçiler" tarafından her yıl Eylül ayında kutlanmak üzere bir **"Labor Day"** ilan edilmiştir. (İşçilerin bayramı için 1 Mayıs'tan başka gün mü yok?!) Yıllar sonraysa 1 Mayıs'ın "komünist ülkelerin bayramı" olduğu anlatılmaya başlandı. 1947 sonlarında Truman'ın emriyle hazırlanan "yıkıcı örgütler listesi"ne 1 Mayıs Kutlama Komitesi de dahil edildi ve bu tarihten sonra 1 Mayıs'ın açık havada kitlesel olarak kutlanmasını engellemek için her yola başvuruldu. Gösteriler yasaklandı ya da dağıtıldı, insan avı başlatıldı. Kitlesel 1 Mayıs kutlamaları ancak 1970'lerin sonlarında yeniden süreklilik kazanmaya başladı. 1886 Mayıs'ındaki genel grevin ana sloganı ise yüzyılın ötesinden bugüne uzanıp, güncelliğini korudu: İşgününün kısaltılması -böylece yeni işyerleri yaratılması- talebi Reagan Amerikası'nda her zamankinden de önem taşıyor.

□

ABD'de çetin mücadelelerle kazanılmış olan sekiz saatlik işgünü bugün çelik, otomotiv, madencilik vb. önde gelen sanayi dallarında fiilen yok edilmiş durumda. İşsizliğin özellikle yoğun olduğu işkollarında işverenler işgününü rahatlıkla 10-14 saate çıkarabiliyorlar. Çokuluslu tekellerin emek-yoğun üretim dallarında üretimi özellikle Latin Amerika ve Güney-Doğu Asya'daki "ucuz işgücü cennetleri"ne kaydırıp, ABD'deki fabrikalarını kapatmaları; özellikle son on yılda temel sanayi dallarında üretimin ve yatırımların hemen tümüyle, son derece düşük işgücü maliyetinin yanı sıra tekellerin işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından hiçbir mecburiyet karşısında bulunmadıkları ülkelere yönelmesi (örneğin yatırım ve ticarette Tayvan ve G.Kore'ye ayrılan paya bakmak yeterli); bilimsel ve teknolojik gelişmenin kazanımlarının milyonlarca insanı aç ve açıkta bırakacak "daha fazla kâr" beklentileri için seferber edilmesi ve nihayet ekonominin dolu dizgin militarizasyonu ile körüklenen işsizlik had safhada.

1966-1970'de ortalama işsizlik oranı toplam işgücünün % 4'ü dolayındayken, 1983'te % 14'e ulaştı. 1983'te 16 milyon olan işsizlerin sayısı bugün ise 20 milyona varmış bulunuyor. Mevcut işgücünün % 25'i ise **"call on"** usulü çalıştırılıyor; yani kendilerine ihtiyaç duyulduğunda, en düşük ücretle ve hiçbir sosyal hak ya da güvenceye sahip olmaksızın. Çalışabilenlerin durumuna gelince, son on yılda gerçek ücretlerde % 16'yı aşan bir gerileme oldu. Emek verimliliğindeki artış ise aynı sürede % 65'e ulaştı. Araştırmalar 1950 - 1985 yılları arasında artı-değer oranının % 150'den % 300'e fırladığını gösteriyor. İşsizler ordusunun yanı sıra ırkçılık ve cinsler arasındaki eşitsizlik de süper kârları daha da tırmandırmaya yardımcı oluyor.

Giderek artan yoksullukla birlikte, yoksulluğun "reprodüksiyonu" da kâr hırsının hiçbir ar duygusu tanımadığını kanıtlarcasına ortaya çıktı. Evi barkı olmadığı için varı yoğu birkaç parça eşyasını kolunun altındaki plastik torbada taşıyıp, her gün kelimenin tam anlamıyla yaşama savaşı veren yoksul kadınlar (Bag-Ladies ya da torbalı kadınlar), bir gün oyuncak satan mağazaların vitrinlerinde boy boy "reprodüksiyon"larını gördüler. Fiyatları 40-500 dolar arasında değişen bebeklerdi bunlar. Parayı bastıran, "yoksul kadın bebeği"ne şefkat gösterip belki de vicdanını rahatlatıyordu. Bu bebeklerin yapımını insan onuruna büyük bir saldırı olarak niteleyen evsiz ve yoksulların dayanışma örgütleri mahkemeye başvurdular. Bir süre önce ise New York'un lüks mağazalarından Tiffany and Co.'nun vitrininde 50 bin dolarlık bir altın-pırlanta kolye, fonda bir "Bag-lady" figürü ile sunulmuş ve New Yorklular'ın gösterdiği tepkiyle, vitrin iki hafta sonra değiştirilmişti. Mağaza yetkilisi tepkiyi yersiz buluyor, vitrin düzenlemesinin gerçek bir sokak sahnesini yansıttığını söylüyordu. Tümüyle haksız da sayılmazdı. ■

Batı demokrasisi ve burjuva demokrasi

Köleci demokrasi, feodal demokrasi, burjuva veya kapitalist demokrasi ne kadar Batılıysa, proleter veya sosyalist demokrasi de o kadar Batılıdır.

Batı demokrasisi sözü, genellikle burjuva demokrasi anlamında kullanılmaktadır. Oysa batı demokrasisini burjuva demokrasiyle özdeşleştirmek, burjuva demokrasiden başka demokrasi olmadığını olumlamak demektir. Çünkü, batı demokrasisinden başka demokrasi yoktur ama, burjuva demokrasiden başka demokrasi vardır.

Demokrasi, bir devlet biçimidir. Sınıfsal niteliğini de, bir devlet biçimi olmasından alır. Batılı her devlet tipi, belli bir temel sınıf egemenliğini simgeler. Ancak, devlet biçimi olarak demokrasiyle, yaşama biçimi olarak "demokrasi"yi de karıştırmamak gerekir. Yaşama biçimi olarak "demokrasi", gerçeklikte sınıfsız toplumlara özgü, Batılı sınıfsal devlete öngelen ve onu izleyeceği, onun yerini alacağı öngörülen bir alışkanlıktır. Hiçbir sınıfsal niteliği yoktur.

Batı demokrasisi

Batı demokrasisinden başka demokrasi yoktur; çünkü demokrasi, ancak batılı devlet tiplerinin bürünebilecekleri bir devlet biçimidir. Egemen temel sınıfın hegemonik yönetimini simgeler. Hegemonik yönetim, ideolojik yönetim anlamına gelir. Egemen sınıfın hegemonik yönetimi, onun tarihsel bakımdan devrimci

Burjuva demokrasi çerçevesinde kalmak koşuluyla, Dimyat'a pirince gitmeye kalkışan çağdaş sosyal demokrasi, evdeki bulguru da çaldırmaya ya da "Fareli Köyün Kavalcısı" olmaya aday gibi görünmektedir.

döneminde olmasını öngerektirir ve ast sınıflara özgürce örgütlenme ve özerk siyasal güç olarak davranabilme olanağı sağlamasına yol açar. Çünkü hegemonik yönetim, ast sınıfların hiç değilse büyük bir bölümünün aktif onayına dayanır. Aktif onaysa, sınıfın nesnel tarihsel çıkarları doğrultusunda verdiği onaydır. Egemen sınıf devrimci döneminde, kendi dar iktisadi-mesleki çıkarlarının sınırlarını aşarak ast sınıfların nesnel tarihsel çıkarlarını da temsil eden "tümel" bir sınıf durumuna gelebildiği ölçüde, sınıfsal egemenliğini ast sınıfların aktif onayıyla da temellendirebilir. Gerçekleşmesi yalnız egemen sınıfın davranışlarına değil, ast sınıfların bilinç ve örgütlenme düzeylerine de bağlı bir olanaktır bu. Ast sınıfların aktif onayından yoksun egemenlik, ideolojik yönetim olmaktan çıkar, egemen sınıfın güç kullanımına dayanan bir yönetime, devlet biçimi olarak diktatoraya dönüşür. Sivil toplumdaki hegemonyanın yerini, politik toplumdaki egemenlik alır. Gerçi devlet biçimi olarak diktatora da ast sınıfların hiç değilse önemlice bir bölümünün onayına, ama pasif onayına dayanır. Pasif onay, yönetilen sınıfların nesnel tarihsel çıkarlarına değil, deyim yerindeyse "yanlış bilinç" ve "yanlış örgütlenme"ye dayanan onaydır. Aktif onaya dayanan egemenlik, hegemonyalı egemenlik; aktif onaydan yoksun egemenlik, hegemonyasız egemenliktir.

Batılı sınıfsal devlet, en tam görünümüyle, egemenlikle zırhlanan hegemonyadır. Hegemonya demokrasiyi, egemenlik diktatorayı simgeler. Öyleyse en demokratik devlet bile, gerçeklikte hegemonyalı bir diktatora (hegemonyalı egemenlik) oluşturur. Ayrıca demokrasinin kendisi de, egemen sınıfın hegemonik yönetimi olarak, hegemonyalı bir diktatoradan başka bir şey değildir. Hegemonyalı diktatora, egemen sınıfın simgelediği devlet tipi olarak diktatoradır. Bu anlamda Batılı her devletin, en demokratik olanı dahil, en azından devlet tipi olarak bir diktatora olduğu açıktır. Devlet tipi olarak diktatora gözardı edilirse, "her devlet diktatoradır" yolundaki olumlamanın kuramsal içeriği yeterince kavranamaz. Çünkü her devlet, her zaman devlet biçimi olarak diktatora değildir. Batılı sınıfsal devletin her zaman devlet biçimi olarak diktatora, hegemonyasız diktatora olmadığı ve günlük dilde demokrasinin karşıtı olarak kullanılan diktatora sözcüğünün, devlet tipi olarak diktatorayı değil, devlet biçimi olarak diktatorayı adlandırmak için kullanıldığı gözden kaçırılmamalıdır. Öyleyse diktatoradan söz ederken, devlet tipi olarak diktatorayla devlet biçimi olarak diktatora arasındaki ayrım çizgisini unutmamak gerekir. Devlet tipi olarak diktatorada, hegemonyalı diktatorada, demokrasi diktatorayı içerir. Devlet biçimi olarak diktatorada, hegemonyasız diktatoradaysa, diktatora demokrasiyi dışlar. Hegemonya, egemen sınıf hegemonyası olarak, egemenliği öngerektirir, egemenlik olmazsa olmaz. Oysa hegemonyasız diktatora, adı üstünde, hegemonyasız ve dolayısıyla demokrasiyi dışlayan diktatoradır. Gene de demokrasinin kuramsal düzeydeki gerçek karşıtı diktatora değil, despotizmdir. Despotizm, devlet tipi (Doğu despotizmi) olarak da, devlet biçimi (Sezarizm) olarak da demokrasiyle, egemen sınıf hegemonyasıyla bağdaşmaz. Doğu despotizmi, devletten bağımsız bir iktisadi güce sahip ve bu gücünü siyasal güce dönüştürmeye yetenekli egemen sınıfların oluşmasını engelleyerek (çünkü Doğu despotizminin temel işlevi budur), demokrasiyi olanaksızlaştırır (Çünkü demokrasi, bir egemen sınıfın varlığını öngerektirir; egemen sınıfın olmadığı yerde, demokrasi de olmaz). Batılı sınıfsal devlet tiplerinin hegemonya bunalımı dönemlerine karşılık düşen despotik biçimlerini simgeleyen Sezarizmse, gerçeklikte özel mülkiyetten kaynaklandığı için devletten bağımsız bir iktisadi güce sahip ve bu gücünü siyasal güce dönüştürmeye yetenekli (ya da yeteneksiz) egemen sınıfları, iktisadi ve toplumsal egemenliklerini sürdürmek üzere, toplumdan bağımsız duruma getirilen siyasal egemenlikten kısmen ya da tamamen yoksunlaştırarak, demokrasiyi "erteler".

Batı demokrasisinden başka demokrasi yoktur ve olamaz. Doğu demokrasisi, toprağın kolektif devlet mülkiyetine dayanan Doğulu toplumun, kapitalizm öncesi ardışık gelişme düzeylerine karşılık düşen ardışık Doğu despotizmlerince simgelenen Doğulu devlet tipine özgü bir devlet biçimi olarak Doğu demokrasisi, olanaksızdır. Doğulu (ya da Asyagil) sınıflı toplumlarda, uzaktan yaşama biçimi olarak demokrasiyi anımsatan çok şey görülebilse bile, devlet biçimi olarak demokrasi olanaksızdır. Doğu despotizminin, az önce sözü edilen temel işlevi nedeniyle olanaksızdır.

Sosyalist ülkelerdeki devlet biçimlerini adlandırmak için kullanılan "Doğu demokrasisi" terimi, gerçeklikte sosyalizmin demokrasiyle bağdaşmazlığı düşüncesini aşılamak için türetilen "ideolojik" (kötü anlamda, yanlış bilinçlenme ve bilinçlendirme anlamında ideolojik) bir kavramdan başka bir şey değildir. Batı demokrasisini burjuva demokrasiye indirgeme, onu burjuva demokrasiyle sınırlandırma girişimlerine yardımcı olabilecek bir kavramdır bu.

Batı demokrasisini burjuva demokrasiye indirgeme.- "Şu Fransa kralı dedikleri adam, o kadar önemli biri olsaydı, bizim beyin kâhyası olurdu!" diye kuşku beyan eden köylünün öyküsünü anlatan Montaigne, kavrayış gücü kendi senyörlük bölgesinin sınırlarını aşmayan köylü kafasıyla gırgır geçiyordu. Eski Rusya köylülerinin kendi tarımsal topluluklarına verdikleri "mir" adı da "dünya" anlamına geliyormuş. Batı demokrasisini burjuva demokrasiyle sınırlandırma girişimlerinde, bu ikisini özdeşleştiren görüşlerde, köylülüğün kavrayış gücünü anımsatan bir şey yok mu?

Köleci demokrasi, feodal demokrasi, burjuva veya kapitalist demokrasi ne kadar Batılıysa, proleter veya sosyalist demokrasi de o kadar Batılıdır.

Batı demokrasisinin bu ardışık aşamaları birbirinden, yalnız nicel birikimlerle değil, nitel sıçramalarla da ayrılırlar. Köleci demokrasi eğer ilk perdesiyse, sosyalist demokrasi son perdesi olacaktır Batı demokrasisinin. Sosyalist demokrasiden öte Batı demokrasisi yoktur.

Burjuva demokrasi

Burjuva demokrasi ve sosyalist demokrasi kavramları, eğer ardışık gelişme uğraklarını oluşturdukları Batı demokrasisinin gelişme sürecinden soyutlanırlarsa, geriye incir çekirdeğini doldurmayacak tartışmalara gebe iki kavram kurusundan başka bir şey kalmaz.

Batı demokrasisinin gelişme süreci içinde, burjuvazinin gerçekten hegemonik bir sınıf olarak yönetebildiği bir dönemin burjuva demokrasisiyle, yoğunluğu gitgide artan hegemonya bunalımına rağmen, ast sınıfların gösterdiği etkinlik karşısında, onların demokratik kazanımlarına el uzatamadan, sanki hâlâ hegemonik bir sınıfmış gibi yönetmek zorunda kaldığı bir dönemin burjuva demokrasisi arasında da bir ayrım yapmak gerekir.

Burjuva devletin temel işlevi, kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretimini güvence altına almaktır. Egemen sınıf olarak burjuvazi, kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretiminde ast sınıfların aktif onayına dayanma olanaklarını yitirdiği ölçüde, aynı ilişkileri onların pasif onayına dayanarak yeniden üretmeye girişmek eğilimi gösterir. Kapitalist üretim tarzının devrimci dönemi geride kaldığı ölçüde kapitalist burjuvazi, egemenliğini hegemonik bir sınıf olarak sürdürebilmek, kapitalist üretim ilişkilerini ast sınıfların aktif onayına dayanarak yeniden üretebilmek olanaklarını yitirmeye başlar. Egemen sınıf olarak burjuvazinin, bir hegemonya bunalımıyla karşılaşması anlamına gelir bu. Hegemonya bunalımının gitgide egemenlik kaybına da yol açmasını önleyebilmek için egemen burjuvazi, ya ast sınıfların aktif onayını yeniden kazanmak, böylece hegemonyasını yeni baştan güvence altına almak ereğini güden organik çözümlere, ya da aktif onayını yitirdiği ast sınıfların bu kez pasif onayını kazanmak, böylece belli bir siyasal egemenlik kaybına katlanmak koşuluyla, iktisadi ve toplumsal egemenliğini güvence altına almak ereğini güden Sezarist çözümlere yönelecektir.

Organik çözümler burjuvazinin, ast sınıflarla ya da daha doğrusu onların önemlice bir bölümüyle, onlar için daha elverişli yeni uzlaşmalara varabilmesini gerektirir. Oysa bu, kapitalist üretim tarzının artık toplumun tüm sınıfları yararına gelişen devrimci bir üretim tarzı olma niteliğini gitgide yitirdiği, burjuvaziyle ast sınıflar arasındaki çelişkilerin gitgide uzlaşmaz çelişkiler durumuna dönüştüğü bir dönemde, son derece güçtür. Organik çözümlere burjuvazi, böyle bir dönemde ancak ast sınıflar tarafından buna zorlandığı, ancak hegemonik bir sınıfmış gibi davranmak zorunda kaldığı zaman yönelebilir. Böyle bir durumsa, Sezarist çözümleri kendiliğinden devre dışı bırakacaktır. Yoksa hegemonyasını yitirdiği ölçüde burjuvazi, söz konusu dönemde doğal olarak Sezarist çözümlere yönelmek eğilimi gösterir.

Egemen sınıf olarak burjuvazinin hegemonik yönetimini simgelediği için bir zamanların "gerçek demokrasi"si olan "hegemonyalı burjuvazi diktatorası"nın yerini, böyle dönemde ancak ya çeşitli görünümleriyle "hegemonyasız burjuvazi diktatorası", ya da "hegemonyasız burjuva demokrasi" alabilirdi. Kapitalist üretim ilişkilerini ast sınıfların pasif onayına dayanarak yeniden üretme girişiminin, onların bilinç ve örgütlenme derecelerine dayanan savaşım yeteneklerı karşısında, "hegemonyasız demokrasi"ye razı olmaktan çok daha tuzluya oturmasından çekindiği zaman burjuvazi, büyük bir olasılıkla hegemonik bir sınıfmış gibi davranmayı yeğleyecek, ast sınıfların aktif onayını kazanmak için gerekli ödünleri vermeye, gerekli uzlaşmalara varmaya razı olacaktır. Normal zamanda burjuvazi hegemonyasıyla temellenen burjuva demokrasi, bu durumda ast sınıfların zorlamasıyla temellenecektir. Ancak ast sınıfların zorlamasıyla temellenmesine rağmen "hegemonyasız burjuva demokrasi", gerçeklikte devrimci bir demokrasiyi (veya devrimci bir diktatorayı) da simgelemez. Sivil toplumda hegemonya tekelini yitiren (ya da hiçbir zaman hegemonik bir sınıf durumuna gelemeyen) egemen burjuvazinin, burjuva devlete zaman zaman demokratik görünümlü de olsa despotikodiktatoral bir biçim vermek (ya da zaten var olan bu biçimi sürdürmek) olanaklarını da yitirerek, durmadan ast sınıflar yararına gelişen yeni yeni uzlaşmalara razı olmak zorunda kalacağı, buna karşılık politik toplumda egemenliğin fethini henüz gündeme getiremeyen ast sınıfların da, burjuva devleti demokratikodiktatoral bir geçiş devleti tipine dönüştürmeye yönelemeyecekleri tüm bir tarihsel denge ve uzlaşma döneminin ilerlemeci burjuva demokrasi biçimini simgeler. Burjuva devlet tipinin büründüğü bir biçim de olsa, burjuva demokrasinin ast sınıflarca dayatılan bu "hegemonyasız" türünü egemen burjuvazi, ancak Sezarist çözümlere yönelmeyi göze alamadığı için, ancak hegemonik bir sınıfmış gibi davranmak zorunda kaldığı için, kısacası ancak "korhen" kabul edebilir. Ast sınıfların burjuvaziye rağmen burjuva demokrasi savaşımı, burjuva demokrasi sınırlarını aşmamakla birlikte, burjuvaziye ve dolayısıyla kapitalizme karşı bir savaşım olasılıklarını da içermektedir. Çünkü Yeni Cami günümüzde ne kadar yeniyse, burjuva demokrasi de artık o kadar burjuvadır.

Burjuva sosyal demokrasi

Ast sınıfları burjuvaziye rağmen burjuva demokrasi savaşımına yönelten tarihsel koşullar, başka şeyler arasında, klasik (proleter) sosyal demokrasi içinde türeyen reformist kanadın, bilimsel sosyalizmden bütünüyle arınarak, "demokratik sosyalizm" durumuna dönüştüğü çağdaş (burjuva) sosyal demokrasiye de varlık ve etkinlik olanağı kazandırdı. Belki de "hegemonyasız burjuva demokrasi" gerçekliğini yansıtan "egemen sınıfsız demokrasi", "sınıflarüstü devlet" ya da "demokratik halk iktidarı" gibi "ideolojik" yanılsamalar gölgesinde etkinlik gösteren çağdaş sosyal demokrasinin temel işlevi, bu durumda Batı demokrasisinin tarihsel gelişme sürecini nitel sıçramalardan arındırmak ve bu gelişmeyi burjuva demokrasiyle sınırlandırmaktan başka bir şey olamazdı. Ancak burjuva demokrasinin sınırlarını, özellikle ast sınıflar yararına durmadan genişletmeye yönelik içten çabalarına rağmen çağdaş sosyal demokrasi, Batı demokrasisinin tarihsel gelişme sürecini nitel sıçramalardan arındırmak ve bu gelişmeyi yalnızca nicel birikimlerle, yalnızca burjuva demokrasiyle sınırlandırmak yolundaki temel işlevini, özellikle ast sınıfların yaygın desteğiyle yerine getirmek başarısını gösterebildiği ölçüde, büyük sosyal demokrat umut ve yanılsamalara yol açmış gibi görünen "hegemonyasız burjuva demokrasi"nin tek seçeneği, hemen her önemli siyasal bunalım durumunda, "hegemonyasız burjuva diktatora"dan başka bir şey olmayacaktır. Burjuva demokrasi çerçevesinde kalmak koşuluyla, Dimyata pirince gitmeye kalkışan çağdaş sosyal demokrasi, evdeki bulguru da çaldırmaya (ya da Fareli Köy'ün Kavalcısı olmaya) aday gibi görünmektedir.

Bilimsel sosyalizmin "gelişmiş sınıfsız toplum" ütopyasına karşı, çağdaş sosyal demokrasi daha adil, daha özgür, daha demokrat bir toplum gerçekliği öneriyor. Çağdaş sosyal demokrasi, değişim eşitliğine dayanan hakça bir düzenin kurulmasını amaçlıyor. Öyle ki böyle bir düzende emeğin hakkı emeğe verilecek, sömürüye yer kalmayacaktır. Böyle bir düzende işçi, işinde harcadığı emekgücünün değerine eşit bir ücret alacak, tüm emekçiler kendi emekgüçlerine eşit karşılıklarla ödüllendirileceklerdir. Oysa bu amacın burjuva demokrasiye sığmayan, onun sınırlarını zorlayan hiçbir yanı yoktur. Çünkü burjuva demokrasi, değişim eşitliğine dayanmaktadır. Ancak değişim eşitliği, burjuva demokrasiyi güvence altına almaktan uzaktır. Çünkü kapitalizm de gerçeklikte değişim eşitliğine dayanmakta, ama uzaktan kapitalizmin bu eşitliği sanki zedeliyormuş, sanki değişim eşitsizliğine yol açıyormuş gibi görünen gelişmeleri, burjuva demokrasiyi gerçekten zedelemektedir. Buna rağmen çağdaş sosyal demokrasi, bilimsel sosyalizme karşı, demokrasiyle kapitalizm arasında sıkı bir ilişki kuruyorsa, bu yanılsamaya belki kapitalizmin de gerçeklikte değişim eşitliğine dayanması yol açmaktadır.

Var olan gerçek toplum çerçevesinde daha adil, daha özgür daha demokrat bir düzenin kurulmasına yönelen çağdaş sosyal demokrasi, emekgücü değerinin tam olarak ödenmesini istiyor. Oysa emekgücü değerinin tam olarak ödenmesi, artı değerin tam olarak işverenlere gitmesi, kapitalist sömürünün tam olarak sürmesi anlamına gelir. Buna karşılık, gelişmiş sınıfsız toplum ütopyasına yönelen bilimsel sosyalizm insan emeğinin, fiyatı eksiksiz de ödense, emekgücü biçiminde alınıp satılan bir meta olmaktan çıkarılmasını, kapitalist sömürüye son verilmesini öneriyor. Çağdaş burjuva sosyal demokrasiyle sosyalist demokrasi arasındaki ayrım çizgisi de işte buradan geçiyor.

Çağdaş sosyal demokrasi emekgücü değerinin tam olarak ödenmesini ister. Oysa bu artı-değerin tam olarak işverenlere gitmesi anlamına gelir.

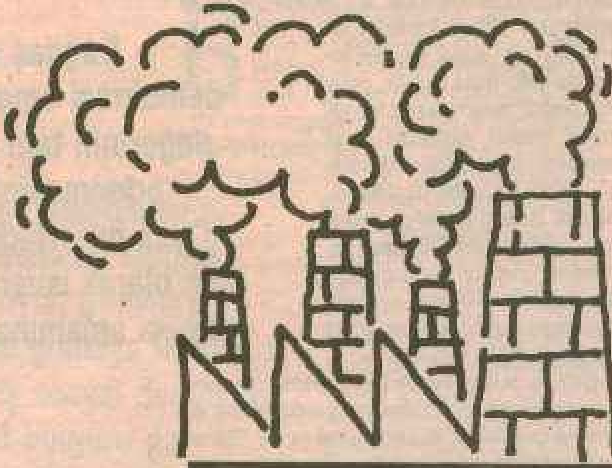
Gene de, burjuva demokrasinin en içten savunucuları arasında yer alan çağdaş sosyal demokratların demokrasi savaşımlarını küçümsememek gerekir. Eğer onlar bilimsel sosyalizm yandaşlarını bir noktadan sonra, yani burjuva demokrasinin sosyalist demokrasiye dönüşmeye başlayacağı noktadan sonra, demokrasinin yıkıcıları olarak görme eğilimindeyseler, bunun nedeni burjuva demokrasiden başka demokrasi olmadığını kabul etmeleridir. Onlar, bütün gelişme süreçleri gibi Batı demokrasisinin gelişmesinin de hem nicel birikimler hem de nitel sıçramalar içerdiğini, hiç değilse burjuva demokrasi aşamasında unutuyor ve Batı demokrasisini burjuva demokrasisiyle sınırlandırıyorlar. Bilimsel sosyalizm yandaşlarıysa, böyle bir sınır tanımıyorlar. Ama, belli bir tarihsel dönem boyunca Batı demokrasisinin, burjuva demokraside içkin olduğunu da unutmuyorlar. Burjuva demokrasinin en içten savunucuları arasında, en ön sırada yer almalarının nedeni budur. ■

SANAYİLEŞMENİN NERESİNDEYİZ?

Şunu söyleyebiliriz: Türkiye sanayileşmemiş bir ülkedir. Daha hızlı bir sanayileşme için genelde imalat sanayiinde, özelde de ağır sanayide yatırımlar artmalıdır.

Katılamadığım bir açık oturumun konusu şuydu: Sanayileşmenin neresindeyiz? Soru güzel ve düşündürücüydü. Bu kısa yazının amacı bu soruyu yanıtlamaktır.

Sanayileşmenin kökeninde "imal" olgusu yatar. İmal, tarımsal ürünün ya da doğada mevcut bir maddenin farklı bir mal biçimine dönüştürülmesidir. Bu dönüştürme işlemi küçük çapta yapıldığı zaman sanayiden söz edilemez. Örneğin 1431'de Ypres kentinde yapılan bir sayımda, farklı mal üreten 155 işyerinde sadece 17 ücretli gündelikçinin çalıştırıldığı saptanmıştı.[1] Usta ile gündelikçinin toplumsal durumları arasındaki fark çok sınırlıydı. Sanayileşme ve sınai kapitalizmin egemen üretim biçimi olarak kendini kabul ettirmesiyle, kitle halinde sınai üretime geçilmesi ve sermayenin az sayıda kapitalistin elinde toplanması 18. yüzyılda ortaya çıktı. Önce İngiltere, daha sonra Almanya gibi az sayıda ülkede başlayan süreçte, sanayide kapitalist hesabına çalışan işçi sayısının ve toplam üretimin bir yüzdesi olarak sınai üretimin giderek artması sanayileşmenin belirgin göstergeleri oldu.

Türkiye sanayileşmenin neresindedir sorusuna verilebilecek bir yanıt, örneğin bütün ülkelerde ve Türkiye'de sınai üretim/toplam üretim (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla, ya da kısaltılmış biçimiyle GSYİH) oranını hesaplamak ve çıkan sonuca göre Türkiye şu şu ülkelerden daha az sanayileşmiş, fakat şu şu ülkelerden daha fazla sanayileşmiştir demek olabilirdi. Bu takdirde sınai üretim/GSYİH oranı sanayileşme derecesinin tek göstergesi olurdu. Fakat ölçüt olarak tek göstergenin kabul edilmesi durumunda bile, bu göstergeye bakarak Türkiye'nin sanayileşmiş bir ülke olup olmadığını söyleyemezdik. Kaldı ki, tek gösterge, sanayileşme derecesini göstermek bakımından çeşitli nedenlerle yetersiz kalır. (1) Ölçüt olarak gözönüne aldığımız sınai üretim/GSYİH oranının payını oluşturan sınai üretim homojen bir mal değildir. Sınai üretimin birleşimi, aynı tarihte iki ülke arasında, ya da aynı ülkede zaman içinde önemli biçimde değişebilir ve bu değişiklik sanayileşme derecesini nitel olarak etkiler, (2) farklı ülkelerde kabul edilen sınai üretim tanımı farklıdır ve rakamlar toplanırken önemli yanlışlıklar yapılabilir. Bu da ülkelerarası karşılaştırmayı güçleştirir.

Ölçmeyle ilgili bu yetersizliklerden kurtulmak için biraz keyfi de olsa bir ölçütler dizisinden faydalanılabilir.[2] Buna göre, bir ülkenin sanayileşmiş sayılabilmesi için (1) ikincil kesimde (madencilik, imalat sanayii, elektrik gaz, su, ulaştırma, haberleşme, inşaat sanayii) üretim değerinin GSYİH içindeki payı en az yüzde 30 olmalıdır[3], (2) ikincil kesim içinde imalat sanayiinin payı en az yüzde 60 olmalıdır, (3) imalat sanayiinde üretilen tüketim malları değerinin, üretilen yatırım malları değerine oranı 1,0'den küçük olmalıdır[4], (4) faal nüfusun en az yüzde 20'si sanayi kesiminde (madencilik, imalat sanayii, elektrik, gaz, su) çalışmalıdır. Şimdi bu ölçütleri Türkiye'ye uygulayabiliriz.

Tablo 1, 1977-1985 döneminde ilk iki oranı vermektedir. Şunu belirtelim ki, bu tablo hesaplanırken, sanayi kesimi, milli gelir istatistiklerindeki sanayi faaliyet koluna ulaştırma ve haberleşme ile inşaat sanayi eklenmek suretiyle bulunmuştur. Yine, oranlar hesaplanırken, cari fiyatlarla değerler yerine 1968 yılı fiyatlarıyla değerler alınmıştır. Bu yönteme, sanayi kesiminde fiziki bir artışa tekabül etmeyen, fakat zaman içinde diğer kesimlere oranla farklı fiyat artışlarından doğan değer değişikliklerini hesap dışı bırakmak için başvurulmuştur.

Tablo 1 yardımıyla şu sonuçlara varabiliriz: (1) Türkiye'de ikincil kesimin GSYİH içindeki yüzde payı, sanayileşmiş ülke testinin alt sınırı olarak kabul edilen yüzde 30'un üstündedir. Ne var ki bu oran, göz önüne alınan 9 yıllık sürede olumlu bir gelişme göstermemiştir. 1985 yılına ait oran (yüzde 40,1), 1977 yılına ait orana (yüzde 40,5) oranla daha düşüktür. Buna yol açan en önemli neden, 1978-1980 döneminde madencilik, imalat sanayi, ulaştırma ve haberleşme hizmetlerinin GSYİH'den daha hızlı bir gerileme göstermesidir. (2) İmalat sanayiinin ikincil kesim içindeki yüzde payı, sanayileşmiş ülke testinin alt sınırı olarak kabul edilen yüzde 60'ın altındadır. Bu durumda da oranın artış hızı çok yavaştır.

Tablo 2, 1981-1985 döneminde yatırım mallarının toplam imalat sanayii üretimi içindeki yüzde payını ve imalat sanayiinde üretilen tüketim malları/yatırım malları oranını göstermektedir. Bu tablodan da görüldüğü gi-

TABLO 1

SANAYİLEŞME GÖSTERGELERİ

Yıllar	İkincil Kesimin GSYİH içindeki Yüzde payı	İmalat Sanayiinin İkincil kesim içindeki Yüzde payı
1977	40,5	48,7
1979	39,5	46,6
1981	38,6	47,3
1983	38,9	49,7
1985	40,1	50,6

TABLO 2

İMALAT SANAYİİNDE KRİTİK ORANLAR

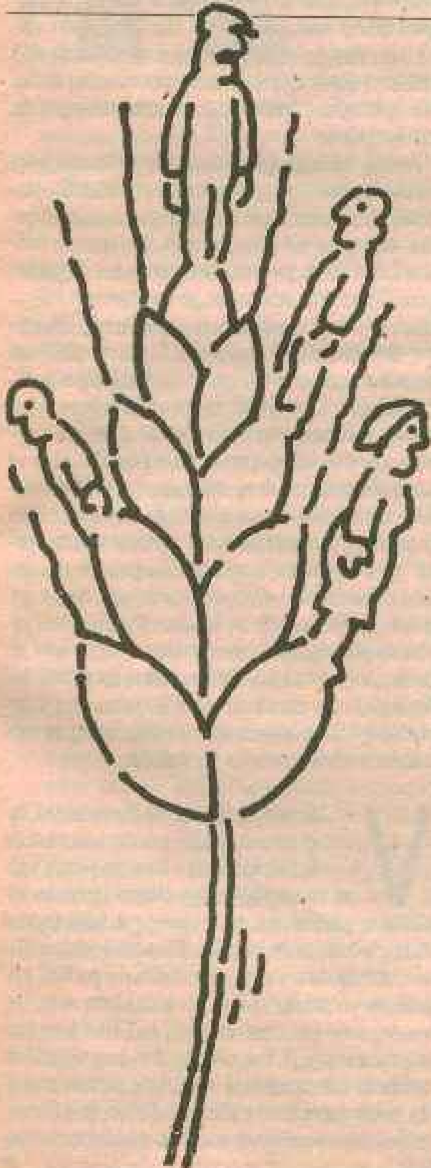
Yıllar	Yatırım Mallarının İmalat Sanayii İçindeki Yüzde payı	Tüketim Malları Yatırım Malları Yüzde payı
1981	10,3	4,84
1983	11,1	4,32
1985	12,5	2,72

bi, söz konusu dönemde tüketim malları/yatırım malları oranı, sanayileşmiş ülke testinin üst sınırı olarak kabul edilen 1'in üstündedir. Türk imalat sanayii, gıda ve giyecek mallarının ağırlıkta olduğu bir hafif sanayi niteliğindedir. Bu durum, az gelişmiş ülkelerin birincil maddeler üretiminde ve imalatında uzmanlaşması, yatırım malları gereksinimini, bu alanda uzmanlaşmış gelişmiş ülkelerden ithalat yoluyla karşılamaları yolundaki tutucu siyasal görüşe de uygundur. Yeterli bir ağır sanayiin varlığı, darboğaza girilmeksizin üretimin kesintisiz artışını sağladığı gibi, yeterli birincil maddeler ihraç edemeyen ülkelerin yatırım malları satın almak için büyük dış borçlara girmelerini de önler.

TABLO 3

1985'DE KESİMLERİN NISBİ VERİMLİLİĞİ

Kesimler	Üretimin Yüzdesi (1)	İstihdamın Yüzdesi (2)	Nisbi Verimlilik (1)/(2)
Tarım	18,76	58,86	0,32
Sanayi	31,58	12,86	2,45
Hizmetler	49,66	28,28	1,76
TOPLAM	100,00	100,00	

Tablo 3, 1985 yılında istihdam ve üretimin üç temel kesim (tarım, sanayi, hizmet) arasındaki dağılımını göstermektedir. Bu tabloda görüldüğü gibi, sanayide çalışanların toplam faal nüfus içindeki payı yüzde 12,86'dır ve sanayileşmiş ülke testinin alt sınırı olarak kabul edilen yüzde 20'nin altındadır. İşgücünün en büyük kısmı (yüzde 58,86) tarımsal alanda çalışmaktadır. Bu da Türk ekonomisinin tarımsal niteliğini gösterir. Her kesim için, toplam üretimin yüzdesini toplam istihdamın yüzdesine bölersek, kesimler için nisbi verimlilik katsayısını elde ederiz. Buna göre en yüksek nisbi verimlilik katsayısı 2,45 ile sanayide, en düşük nisbi verimlilik katsayısı 0,32 ile tarımda gerçekleşmektedir. Tablo 3 yardımıyla şu iki sonuca varılabilir: (1) İşçinin birlikte üretime katıldığı makine, teçhizat, toprak gibi unsurları bir veri olarak kabul edersek, sanayide çalışan bir işçi tarım kesiminde çalışana oranla 7,65 (=2,45/0,32), hizmetler kesiminde çalışana oranla 1,39 (=2,45/1,76) misli daha fazla ürün üretmektedir. (2) Sanayide aşağı yukarı tam kapasite ile çalışıldığına göre, bu kesimde yeterli yatırım sağlanabilirse, yeteri kadar işsiz bulunduğuna göre, bu kesimde çalışanların sayısını yüzde 1 artırdığımız zaman, diğer kesimlerde üretim azalışı olmaksızın sınai üretim yüzde 2,45 kadar artar.

Bu noktada, sanayinin niçin daha hızlı büyümediği sorusunu sormak gerekir. Bunun kökeninde, sanayide yatırım için kaynak sorunu yatmaktadır. Sanayinin faydalanabileceği tasarruf arzı küçük olduğu gibi, tasarruf talebi de küçüktür. Özel kesim için, 9 yıldır süren istikrar politikası nedeniyle çok yüksek kredi faizlerinden borçlanarak yatırıma gitmek riskli olmaktadır. Özal Hükümeti ise kendini altyapı yatırımlarından sorumlu saymakta, imalat sanayiine yatırım yapmak istememektedir. Nitekim, 1987'de toplam kamu yatırımlarının yüzde 32,6'sı ulaştırmaya, yüzde 24,4'ü enerjiye giderken, yalnız yüzde 6,1'lik kısmı imalat sanayiine yapılmıştır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz. Uyguladığımız 4 testten üçüne göre Türkiye sanayileşmemiş bir ülkedir. Daha hızlı bir sanayileşme için genel olarak imalat sanayiinde, özel olarak da ağır sanayide yatırımların artması gerekmektedir. Daha büyük bir imalat sanayii, daha fazla hammaddeyi gerektirecektir. Bu da tarım kesiminde verimliliğin artmasını gerektirir. Hükümet, bir yandan özel becerisiyle yüzde 70'e yükselttiği enflasyonu aşağı çekmek, diğer yandan da hızlı sanayileşmek, bir başka yandan bugün "işte istediğiniz gibi AT'ye tam üye oldunuz, tebrik ederiz" deseler ne yapacağını düşünmek zorundadır. ■

*1) Ernest Mandel, **Marxist Economic Theory**, Merlin, 1968, s.110.*

*2) Benzer bir yaklaşım için: R.B.Sutcliffe, **Industry and Underdevelopment**, Addison-Wesley, 1971, s.17.*

3) Uluslararası Standart Sanayi Tasnifine (ISIC) göre ekonomi üç kesime ayrılmaktadır: (1) Birincil kesim (çiftçilik ve hayvancılık, ormancılık, balıkçılık). Bu kesime tarım kesimi de diyebiliriz. (2) İkincil kesim. (3) üçüncül kesim. Bu kesim ticaret, devlet hizmetleri, mali hizmetler ve serbest meslek hizmetlerinden oluşmaktadır.

*4) W.Hoffman, **The Growth of Industrial Economies**, Manchester, 1958, s.2.*

Sadun Aren

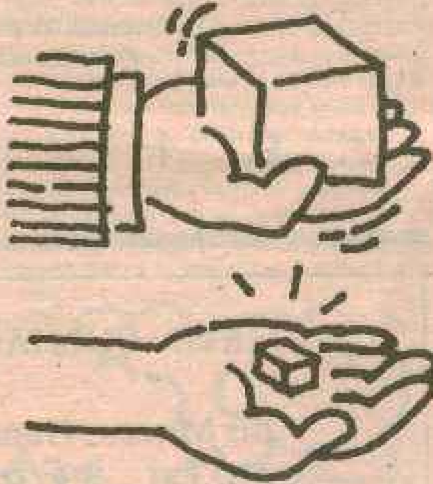
AREN'İN GÖRÜŞÜ

Haksızlık ve mücadele

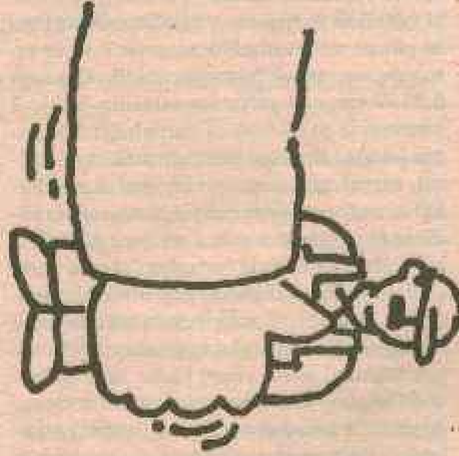
▶ Niçin işçilerin sorunları vardır ve bunlar nasıl çözülür?

I. İnsanlar maddi ve kültürel varlıklarını sürdürmek ve geliştirebilmek için bazı maddi mallara gereksinme duyarlar. Bu nedenle insan yaşamının temelini ve çok önemli bir bölümünü üretim faaliyetleri oluşturur. Ancak iş üretimle bitmez. Çünkü üretilen mallar mutlaka üreticilerinin ellerinde kalmaz ve paylaşım aşamasında başkalarına kaptırılabilirler. Şunu hiçbir zaman unutmamak gerekir ki, toplumsal mücadelelerin konusu, son kertede, daima üretilen malların (milli gelirin) paylaşılması sorunu ile ilgilidir. Bu ilgi bazen grevlerde olduğu gibi açık ve dolaysız, bazen de düşünce özgürlüğü mücadelesinde olduğu gibi kapalı ve dolaylıdır.

Demek oluyor ki, insanlar için üretim yapmak kadar yaptıkları üretimi korumak da temel bir sorundur ve insanlar sürekli olarak bir paylaşım mücadelesi içinde bulunurlar. (Yağma ve hırsızlık gibi düzen ve yasa dışı eylemler buradaki paylaşım mücadelesi kavramı dışındadır.)

II. Diğer taraftan biliyoruz ki, işçiler üretim araçlarından (sermayeden) yoksun oldukları için emek güçlerini bizzat değerlendiremezler ve yaşayabilmek için bir sermayedarın yanında ücret karşılığı çalışmak (işgüçlerini onlara satmak) zorundadırlar. Bu durumda açıktır ki, işçiler ne ücret düzeylerini ne de iş koşullarını belirleyebilirler. Bu konularda söz hakkı büyük ölçüde işverenlerdedir. Bu nedenle de sürekli olarak haksızlıklara maruz kalırlar. İşte işçilerin sürekli olarak maruz bulundukları bu haksızlıklara "işçi sorunları" denir. İşçiler bu sorunlarını çözmek, yani maruz bulundukları haksızlıktan düzeltmek için sürekli olarak mücadele vermek zorundadırlar. Zaten işçiler ancak bu mücadeleyi verdikleri sürece işverenler karşısında ayrı bir sınıf oluştururlar. Demek oluyor ki, işçilerin sorunlarını çözmek için mücadele etmeleri hem zorunluluktur hem de sınıf olmanın temel koşuludur.

III. İşçi sorunları yani işçilerin geçim düzeyleri ve çalışma koşulları, yalnız işçileri değil fakat toplumun memur, serbest meslek sahipleri, ve köylü kentli küçük üreticiler gibi diğer emekçi kesimlerini de yakında ilgilendirir. Çünkü bir kere, ekonomik gelişmeye koşut olarak, bu kesimlerdeki insanların bir kısmı (kendileri ya da çocukları) sürekli olarak işçileşmektedir. Ayrıca, gene aynı ekonomik gelişme süreci içinde, bu kesimlerdeki emekçilerin yaşam düzeyleri ve çalışma koşulları da işçilerinkine yaklaşmaktadır. Örneğin, bugün birçok küçük zanaatkâr büyük fabrikalar hesabına çalışmakta ve dolaylı olarak o fabrikaların işçileri konumuna gelmektedirler. Alıcıları tekelci durumunda olan tütün, pancar, çay ve benzeri mahsullerin küçük üreticilerinin durumları için de ayni şey söylenebilir. Doktorluk, avukatlık, mimarlık gibi serbest meslekler de -kapitalistleşme süreci içinde- hergün biraz daha serbest olmaktan çıkıp hastahanelerde ve büyük bürolar ve işyerlerinde ücretli işler haline dönüşmektedir. Böyle olunca işçi olmayan tüm emekçi kesimlerin, kendi yaşamlarını da etkileyeceği için, işçi sorunlarının çözülüş biçimleriyle yakından ilgilenecekleri açıktır.

IV. Bilindiği gibi işçi sorunlarının en önemlisi ücretlerdir. Çünkü ücret düzeyi işçilerin nasıl bir yaşam süreceklerini belirler. Ayrıca, çalışma koşullarının büyük bir bölümü de ücrete indirgenebilir. Örneğin işyerinin rahat ve sağlıklı olmasının işverene ücret gibi bir maliyeti vardır. Böyle rahat ve sağlıklı bir yerde çalışmak da işçiler için bir refah öğesidir. Ücretler işçilerle işverenler arasında toplu sözleşmelerle belirlenirler. Ama iş burada bitmez. Siyasal iktidar vergiler, sosyal sigorta primleri, sosyal hizmetler ve genel fiyat düzeyi (enflasyon) üzerinde oynayarak toplu sözleşmelerde belirlenmiş olan ücretlerin gerçek satınalma güçlerini artırıp azaltabilir. Böyle olunca işçilerin yalnız toplu sözleşmelerle yetinmeleri ve buralarda elde ettiklerini hükümetlere karşı da savunmaları ve bunun için siyasal içerikli mücadeleler vermeleri de gerekmektedir.

Ayrıca, bilindiği gibi, sendikalar mücadelelerini varolan yasaların çerçevesi içinde yaparlar. Bu çerçeveyi genişletmek için de sendikaların siyasal içerikli mücadele vermeleri gerekir. Bu konuda kendilerinden yana partileri desteklemeleri doğaldır. Çünkü partilerin politikaları ile sendikaların mücadele verecekleri yasal çerçeve arasında bağlantı vardır. Örneğin, ANAP iktidarının ekonomi politikası ücretleri ve diğer emek gelirlerini olabildiğince düşük tutarak sermayenin kârını olabildiğince artırmaktır. Böylece artacak olan kârlar yatırımlara yöneleceğinden süreç içinde ülke hızla kalkınacak ve bundan emekçi sınıf ve tabakalar da yararlanacaklardır. Ama görüyoruz ki işler böyle olmamıştır. Gerçi sermaye sahiplerinin kârları artmıştır ama bu kârlar -ülke dış rekabete açılmış olduğu için- yatırımlara yönelmemiş ve büyük ölçüde yurt dışına gitmiştir. Demek oluyor ki, bu ekonomi politikası yürürlükteyken işçilerin mücadeleleri ve ücretlerini artırma çabaları hükümetler tarafından da sürekli önlenecektir. Bu durumda işçilerin yalnız işverenleriyle değil fakat onların siyasal iktidarlarıyla da mücadele etmeleri zorunlu ve doğaldır.

V. Özetleyecek olursak diyebiliriz ki, işçi sorunları diğer emekçi kesimleri de ilgilendirir ve tüm insan yaşamını kapsayan öğelerden oluşur. İşçiler bu sorunlarını çözmek için hem ekonomik hem siyasal düzeyde mücadele verirler. Ekonomik mücadelelerini sendikaları, siyasal mücadelelerini partileri aracılığıyla yürütürler. Bu iki tür mücadele ve bunların örgütleri (sendika ve parti) birbirine karıştırılmamalıdır. Ancak bu, sendikaların bazı siyasal istemlerde bulunmalarına ve siyasal partiler arasında tercih yapmalarına (birini destekleyip diğerlerini desteklememelerine) engelmiş gibi anlaşılmamalıdır. ■

KIBRIS'TA AKEL YÖNETİMİ YENİLENİRKEN

Kırk yıllık liderliğin değiştiği şu günlerde, tüm Kıbrıs emekçilerinin ilerici partisi olduğunu savunan AKEL, işçi sınıfı biliminin gerçeklerine göre saptanacak bir milliyetler politikası oluşturmak zorundadır.

Kıbrıs Emekçi Halkının İlerici Partisi (AKEL)'nin 1949 yılından beri genel sekreterliğini yapmakta olan Ezekiyas Papayuannu, 10 Nisan 1988 günü geçirdiği bir akciğer-kalp rahatsızlığı sonucu 80 yaşında öldü. Papayuannu, 1926'da kurulan Kıbrıs Komünist Partisi (KKK)'ne bir maden işçisi olarak 1931 yılında girmiş ve 1941 yılında AKEL'in oluşturulmasından sonra 1949'da, bu partinin genel sekreterliğine seçilmişti. 1960'tan beri Kıbrıs Temsilciler Meclisi'nde milletvekilliği yapmakta olan Ezekias Papayuannu, kısa bir süre önce parti merkez komitesine gönderdiği bir mektupla genel sekreterlik görevinden affını rica etmişti. 22 Mart 1988 tarihli AKEL MK bildirisine göre, yeni genel sekreterin seçimi ile birlikte onun, yeni oluşturulacak parti başkanlığı görevine getirilmesi bekleniyordu. AKEL genel sekreterliğine partinin gençlik örgütü (EDON)'nün uzun yıllar yöneticiliğini yürütmüş olan ve kendisine son parti kongresinde MK sekreterliğinin toplantılarına katılma hakkı tanınan, 45 yaşındaki politbüro üyesi Dimitris Hristofyas getirildi.

26-30 Kasım 1986 tarihlerinde Lefkoşe'de yapılan AKEL'in 16. kongresinde yaşı ilerlemiş bazı AKEL ileri gelenleri, sağlık nedenleriyle görevlerini bırakmışlardı. Solcu Çiftçiler Birliği (EKA)'nin genel sekreteri olan Hambis Mihailidis ile AKEL'in "azınlıklar bürosu"ndan yıllardır sorumlu olan Yannis Katsuridis, bu kişiler arasındaydı. Genel sekreter yardımcılığının kaldırılması ile bu görevi yıllardır yürüten Andreas Fantis (hükümet sözcüsü Andreas Fantis'in babası), ideolojik sorunlarla ilgili görevli sekreterliği üstleniyordu. 68 yaşındaki işçi lideri Andreas Ziartidis AKEL politbüro üyeliğini sürdürmesine rağmen geçen Kasım ayında gerçekleştirilen 20. PEO (Tüm Kıbrıs İşçi Federasyonu) kongresinde kendi isteğiyle genel sekreterlik görevini bırakıyor, ama sendikanın yeni oluşturulan başkanlık görevine seçiliyordu. Ziartidis'in 44 yıldır sürdürdüğü genel sekreterliğe yardımcısı 56 yaşındaki iktisatçı Parlos Dinglis getirilirken PEO genel sekreter yardımcılığını yıllardır yürütmüş olan Pandilis Varnava da yaşlılık nedeniyle ayrılarak görevini Hıristos Lasettas'a devrediyordu.

Kıbrıs işçi hareketinin ortak sınıfsal örgütlerde yürütüldüğü 1940'lı yıllarda gerek Ziartidis, gerekse Varnava, Kıbrıs Türk işçileri tarafından çok iyi tanınmaktaydı. Bilindiği gibi işçi hareketinin ENOSİS propagandasına alet edilmesiyle başlayan sendikaların milliyet esasına göre ayrılması, 1958'lerden sonra kemikleşmiş ve Kıbrıs Türk emekçilerinin gerek PEO gerekse AKEL ile olan bağları kopmuştur. Kıbrıs Türk işçisine ekonomik bilinç verilmesinde PEO'nun daha büyük katkısı olmuş ve Kıbrıs Türk Toplumu'nun yaklaşımında bu örgüt AKEL'e kıyasla daha pratik ve sonuç alıcı olmuştur. AKEL'in Kıbrıslı Türkler arasında fazla taraftar toplayamamasının en başta gelen nedeni, partinin Kıbrıs'a özerklik verilmesi talebinden vazgeçerek 1949'da yapılan 6. kongrede Rum burjuvazisinin milliyetçi "ENOSİS ve yalnız ENOSİS" tezini benimsemesiydi. Parti içindeki yoğun tartışmalardan sonra bu tezi savunan Ezekiyas Papayuannu'nun bu kongrede genel sekreterliğe getirilmesi, AKEL'in 1974'e kadar giderek azalan dozlarda da olsa Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması (ENOSİS) politikasını savunması Kıbrıslı Türk ilericiler arasında tarihsel bir handikap oluşturmuştur.

Rum Ortodoks Kilisesi ile burjuvazinin Kıbrıs Adası'nı Yunanistan'a bağlama politikası, hatta daha da ileri giderek AKEL'in bu politikaya destek vermiş olması, sömürgeci İngiltere'ye karşı verilen mücadelede 1960 yılına kadar belki anti emperyalist bir tez olarak haklı gösterilebilirdi. Ama bizatihi bu milliyetçi tez ada üzerinde yaşamakta olan Rum ve Türk emekçilerinin ortak anti emperyalist cephesinin oluşmasında en büyük ideolojik engeli oluşturuyordu. Dahası, 1960'ta sınırlı da olsa bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmuş olmasına rağmen AKEL'in ENOSİS hedefinden ayrılmamış olması, Kıbrıslı Türklerle ilişkilerde ve Kıbrıslılık bilincinin geliştirilmesinde bir paradoks olarak kalmıştır. BM'ye üye olmuş bağlantısız bir dış politika güden yeni devletin Cumhurbaşkanı olan Makarios, anayasadaki bazı maddeleri değiştirmek için harekete geçince hem ENOSİS'çiler, hem de TAKSİM'ciler için yeni bir fırsat doğmuş ve Aralık 1963 bunalımı yaşanmıştı. 1964-1967 yılları kanlı çarpışmalara sahne oldu ve bu iç savaşta yüzlerce masum insan canını yitirdi. 1968'de Makarios'un ENOSİS'in gerçekleştirilemeyeceğini kabul edip "mümkün olan çözüm"e yönelmesi ve ardından toplumlar arası barış görüşmelerinin başlaması, Kıbrıslılar arasındaki ilişkileri yumuşatmış ve başta Lefkoşe olmak üzere, birkaç büyükçe enklav (cep) dışında Rumlarla Türkler arasındaki ilişkilerde bir yumuşama sürecini başlatmıştı. 1968 - 1974 arasındaki bu yeni dönemde ne yazık ki AKEL'in Kıbrıslı Türklerle ilgili herhangi bir somut yakınlaşma politikası olmamıştır. 1974 yazındaki olayların ardından bir ay içinde Taksim çizgisi çekilmiş ve 1958'lerden başlayarak bu tehlikeye dikkat çekmiş olan AKEL'in korktuğu başına gelmiştir. Ama ne yazık ki 1960'lı yıllarda Taksim olasılığını bertaraf etmek için Türk-Rum ortak antiemperyalist cephesinin kurulması gerektiğine tüm kongre kararlarında ve parti açıklamalarında yer vermiş olan AKEL kendisinin açık veya kapalı biçimlerde benimsediği milliyetçi Rum burjuvazisinin ENOSİS politikası yüzünden bu cephenin oluşmasını engellemiş oluyordu. 1974 sonrasında bile Kıbrıslı Türk ilericilerinin katılımıyla bir durum değerlendirmesi yapma olanağını kullanamayan veya kullanmak istemeyen kırk yıllık AKEL liderliği, yeni dönemde de ayakları yere basan enternasyonalist bir politika üretememiş ve dahası "azınlıklar bürosu"nu kapatmakla Kıbrıs Türk Toplumuyla olan doğrudan ilişkilerini ve yıllardır birikmiş ideolojik - teorik sorunları belirsiz bir tarihe ertelemeyi yeğlemişti.

Kıbrıslı Türk ilericilerin görüşüne göre kırk yıllık liderliğin değiştiği şu günlerde tüm Kıbrıs emekçilerinin ilerici partisi olduğunu savunan AKEL, işçi sınıfı biliminin gereklerine göre saptanacak olan bir "milliyetler politikası"nı acilen oluşturmak zorundadır. Parti içinde bir yeniden yapılanma ve Kıbrıs sorunu ile ilgili parti görüşlerindeki açıklık, Kıbrıs Türklerine yaklaşımda ilk gözetilmesi gereken husus olmalıdır. Federal Kıbrıs'a giden yolu bu politika belirleyecektir. Bu politikanın ihmali ayrılık duvarlarını daha da pekiştirecektir. ■

▲ *Papayuannu. Enosis'çi politikası yüzünden AKEL, Kıbrıs Türk toplumuyla yakınlaşamamıştı.*

M.Şehmus Güzel

Fransa'da işsizlik ve "yeni yoksulluk"

"BİR FRANK LÜTFEN"

Fransa'da işsizlik sigortası, hatta işsizlerin bir sendikası bile var ama sendikanın yapacakları çok sınırlı. Oysa işsizlik artıyor. Sigortadan yararlanamayanların sayısı 1 milyona ulaştı.

Son yıllarda işsizlik Fransa'da kol geziyor, gittikçe geniş boyutlar kazanıyor, aile ve toplumda sorunlar yaratıyor. Paris'te metro duraklarında, kilise avlularında, parklarda, süpermarketlerin önünde ve büyük bulvarların en işlek noktalarında dilenen aç, bıkkın ve yoksul kişilerin sayısı günden güne çoğalıyor. Bu yerlerden birinde böyle bir kişi size yanaşıp bir iki frank isteyebilir. İstediği bir frankı verirseniz çok sevinecek, belki elinize kapanıp öpmek bile isteyecektir. Açıkçası dilencilere bir iki frank vermek Fransa'nın ulusal sporu değil. Ama dilenciler metro girişlerinde, anlı şanlı bulvarların kaldırımlarında, yanlarında bazen köpekleri, ellerinde "İkimiz de açız. Lütfen yardım ediniz" yazılı bir karton ile günlük geçimlerini sağlamaya çalışıyorlar. Metroda yolculuk sırasında "Bayanlar ve baylar, işsizim, çocuklarımı besleyebilmek için yardımınıza ihtiyacım var. Lütfen birkaç frank veriniz" diyerek yolcular arasında dolaşıp, yardım toplayan kadın ve erkekler artık daha sık görülüyor. Kimi metro durağında yersiz-yurtsuzlar, dilenenler kümeler halinde yaşamlarını sürdürüyorlar; yanlarında şarap, sosis, ekmek ve peynirleri, bazen bir iki battaniye ile. Metro durakları bu kişiler için mesken, orada yatıp kalkıyorlar; yazları da Sen nehrinin köprü altları onların.

▼**Genç dilenci.** *Elindeki kartonda şunlar yazılı: "İşsiz. Gelirsiz. Lütfen yemek yemek için. Teşekkür!"*

Kışların özellikle çok sert geçtiği 1984, 1985 ve 1986'da birçok evsiz-barksızın soğuktan ölmesi üzerine, kamuoyu yoksulların dramının farkına vardı. Yardım kurumları, yardımsever yazar, şarkıcı, din adamı ve aydınlar harekete geçtiler. "Rahmetli" tanınmış şarkıcı ve komedyen Coluche'ün öncülüğünde "Gönül Aşevleri" bu talihsiz olaylar üzerine 1985'te açıldı.

Fransa'da işsizlik sigortası, hatta işsizlerin bir sendikası bile var; ama iki yıl sonunda iş bulamayanlar ve düzenli olarak İş ve İşçi Bulma Kurumu'na başvurmayanlar işsizlik sigortasından elde ettikleri geliri yitiriyorlar. Bu koşullarda işsizler sendikasının yapacakları da oldukça sınırlı. Geçen yıl sendikanın, Fransa kapitalizminin tapınaklarından biri olan Paris Borsa binası önünde düzenlediği gösteriye ancak 300-400 kişi katıldı.

Bu koşullarda işsiz sayısı aydan aya artıyor ve işsizlik sigortasından yararlanamayan işsizlerin çoğu tam bir yoksulluk içine düşüyor. Nitekim son birkaç yıl içinde işsizlik sigortasından yararlanamayanların sayısı 200.000'i aşıp bir milyona yaklaştı. Sosyal İşler ve Çalışma Bakanlığı'nın rakamlarına göre İş ve İşçi Bulma Kurumu'na kayıtlı "iş arayanların" sayısı 2,7 milyon civarında ve üçte biri bir yıldan fazla süredir işsiz; dolayısıyla aldıkları işsizlik geliri gittikçe azalıyor ve yaşamlarını insanca sürdürmelerine olanak vermiyor. Bugün Fransa'da çalışan nüfusun % 10,6'sı işsiz ve bu oran AET'ye üye ülkeler arasındaki en yüksek oranlardan birini oluşturuyor.

Fransa'da işsizlik özellikle 1986 sonbaharından bu yana daha hızlı artıyor. İşsizler ordusuna her ay en az 35.000 yeni işsiz katılıyor. Bu oluşumda 16 Mart 1986 seçimlerinden sonra iktidara gelen sağ koalisyon hükümetinin liberal ekonomi politikasının rolü büyük. Nitekim işten çıkarmalarda idari onay zorunluluğu bu hükümetçe hemen kaldırıldı. Bu yeni seçenekler, iş piyasasındaki durgunluk, teknolojik kaygılarla "yenileştirmeler" (robotlaştırma, yüksek teknoloji kullanımı vb.) gibi olgularla birleşince 1986'da ekonomik nedenlerle işten çıkarılanların sayısında % 19,8 oranında bir artış oldu.

İşsizlik özellikle 25 yaşından küçükler arasında daha yoğun. Bu işsiz kitlesi 975,738 kişi. Sanayi de uluslararası yarışı yitirmemek amacıyla, sermaye yoğun yüksek teknolojilerin kullanımındaki hızlı artış ile robotlaşmaya doğru gidiş, tarımdan düzenli ve sürekli kaçış, işsiz sayısının ileride daha da artacağını gösteriyor. Bu ve yeni yetişen gençlerin iş bulmakta karşılaştıkları sorunlar önümüzdeki yıllarda Fransa gündeminin en önemli maddelerinden birini oluşturacak gibi. İşsizlik tehlikesi gençler arasındaki rekabeti ciddi bir biçimde canlı tutuyor. Bu da toplumsal birçok olaya, bu arada başarısızlık halinde intiharlara yol açıyor.

İşsizlik ve yeni yoksulluk birbirine sıkı sıkıya bağlı. Uzun süre işsiz kalan bir kişi, yaşamını yoksulluk içinde sürdürmek zorunda ve evsiz-barksız kalabiliyor. Yeni yoksulların sayısı alabildiğine artıyor. Fransa'da hükümete önerilerde bulunan Ekonomik ve Sosyal Kurul'un 1986 yılı boyunca yaptığı anketlere dayanarak Şubat 1987'de verdiği son rapora göre 1986'da durum şöyle: 2,5 milyon kişi geçinmeleri için gerekli gelirden yoksun, (bazı verilere göre Fransa'da her 100 kişiden birinin ağzına koyacak lokması yok), sosyal güvenliğin herkesi kapsayacak biçimde genişletilmiş olmasına karşın hâlâ 200.000 ile 400.000 kişi sosyal güvenceden yoksun; 200.000 ile 400.000 kişi konutsuz. Kurul'un bu verilerine göre, Fransa, İrlanda ve İtalya'dan sonra Avrupa'nın üçüncü "yoksul" ülkesi. Raporda yeni yoksulluğun marjinal bir olay olmadığı ve gerekenler yapılmazsa sürmesi ve hatta giderek artması tehlikesi bulunduğu belirtiliyor. Kurul bu "korkunç geleceği" önlemek amacıyla, yeni yoksulların eğitilmesini, onlara birer meslek kazandırılmasını, lojman verilmesini ve sosyal güvenceye kavuşturulmalarını öneriyor. Kurul ayrıca yalnız yaşayan yeni yoksullara ayda en az iki bin frank, çiftlere ise üç bin frank gelir bağlanmasını istiyor. Bu öneri ve isteklerin gerçekleştirilmesi 10 milyar franklık bir fonu gerektiriyor. Oysa sağ koalisyon hükümeti 1987 bütçesinde yoksulluğa karşı savaş için sadece 430 milyon frank ayırdı. Bu miktar bir yıl öncekinden 20 milyon frank daha az. Bu durumda yeni yoksulların ve yersiz-yurtsuzların sorunlarının tümüyle çözümlenmesi olanaksız. Bu arada yeni hükümet Ekonomik ve Sosyal Kurul'un "tatsız" raporlar hazırlayan üyelerinin birçoğunu da değiştirdi, yerlerine sağ koalisyona yakın kişileri atadı. ■

Zeynep Avcı
Paris

Bir dosta uzaktan, acılı bir mektup

Aynaya baktığında "beyaz" olduğunu hatırla...

Güney Afrika ırkçı rejiminin siyah özgürlük savaşçılarının peşindeki "av köpekleri" Avrupa'da da kan dökmeye başladılar.

Sana bu kez "siyah olmak"tan söz etmek istiyorum. Bizlerin Türkiye'de iyi tanımadığımız, kendi acılarımızla pek iyi karşılaştıramadığımız bir acıdan... İnsanın, düşünceleri, eylemleri, dini, inançları için değil, sırf derisinin renk hücreleri yüzünden başına gelebileceklerden, gelenlerden söz etmek istiyorum.

De ki, bir sabah kalktın; yüzünü yıkayacaksın. Tembel, mahmur, aynanın önüne geldin. Dikkatsizce yüzüne bakıyorsun. Dünya üstünde yaşayan milyarlarca insandan birisin işte. Yüzüne baktığında, ancak estetik kaygıların ya da vicdan hesapların depreşebilir, sabah sabah. Yüzün gözün şişmiştir belki. Yorgunsundur ya da. Saçlarındaki akların artışını anımsamak biraz canını sıkabilir. Birgün önce yaptığın bir tartışmada yüzünün ne hal aldığını kestirmeye çalışabilirsin. Oradan, gündelik kaygılara geçebilirsin... filan, falan...

De ki, aynaya baktığında gördüğün "sen", siyahtır.

İşler değişecektir. Hele, siyah olmak yüzünden insanların ezim ezim ezildiği, kıyım kıyım kıyıldığı bir ülkede yaşıyorsan, işler iyice değişecektir. Aynaya baktığında gördüğün "sen", yalnızca "sen"i hatırlatmayacaktır. Bilmeden, istemeden edindiğin renk hücreleri, "sen"i yalnızca "sen" olmakla bırakmamaktadır. Bir simgesindir. Acımasızlığın, haksızlığın, sömürünün utancını anımsatan bir simge. Düşüncelerimi zorluyorum: Sanki sabah kalkıp aynaya baktığımda "siyah" olduğumu görmüş gibi olmaya çalışıyorum.

Tam da başaramıyorum. Çünkü ben de bir "beyaz"ım.

Günther Walraff'ın, Almanya'daki göçmen işçilerin sorunlarını somutlaştırmak için Türk gibi dolaşmasından çok önce, bir beyaz Amerikalı'nın yüzünü (nasıl olduğunu anımsamadığım bir yöntemle) siyahlaştırıp siyahların çektiklerini anlatmaya çalıştığını anımsıyorum. Orası Amerika'ydı. Belki de bir fantaziden ve çok satan bir kitap yapmaktan öte bir yararı olmadı bu girişimin. Oysa Afrika'yı düşünüyorum. Düşünmek zorunda hissettim kendimi. Geçenlerde, Afrika Ulusal Kongresi'nin Avrupa'da yaşayan etkin elemanlarından biri Paris'in göbeğinde delik deşik edildikten sonra.

Afrika Ulusal Kongresi, Afrika kıtasının en eski ulusal hareketi. 1962'de ırkçı güney Afrika rejimi tarafından ömür boyu hapse mahkum edilen Nelson Mandela'nın, 1912 yılında kurduğu bir örgüt. Bir zamanlar, özellikle Hollanda'dan kalkıp gelen ve "Afrikan" diye garip bir insan grubu oluşturarak Güney Afrika'nın yönetimini ele geçiren beyaz Avrupalı azınlık hâlâ tüm gücüyle dehşet saçmakta Güney Afrika'da. Düşün ki, 10 bine yakın Afrika Ulusal Kongresi üyesi insanın peşinde sayısız Güney Afrika Hükümeti ajanı av köpeği gibi dolaşıp, çok etkin olanlarını Afrika'nın neresinde bulurlarsa öldürüyorlar, örgütü zayıflatmaya çalışıyorlardı. Ama Avrupa ile olan ticaretlerini kan ve vahşetle lekelememek için, "uygar" kıtaya bulaşmaya pek cüret edemiyorlardı. Demek artık korkusuzlukları o dereceye vardı ki, Afrika Ulusal Kongresi üyelerinin ölümleriyle sonuçlanan "av" Avrupa kıtasına da sıçradı. Çünkü, 53 yaşındaki Dulcie September, mümkün olduğunca ve ancak arkadaşları tarafından alınabilen güvenlik önlemlerine karşın Paris'te öldürüldüğünde, bu acıklı son aynı zamanda şu anlama geliyordu: Güney Afrika ırkçı rejimi, kendine karşı savaşanları yok etme eylemlerinin ilkini gerçekleştirmiştir Avrupa'da... Kavga Afrika dışına ilk kanı sıçratmıştır. Artık, Avrupa'nın çeşitli kentlerinde, mücadelelerini sürdüren Afrika Ulusal Kongresi elemanlarının yaşamları Afrika'da olduğu kadar tehlike içindedir. Çünkü Avrupalı'nın umurunda değildir, bir ya da iki Afrikalı özgürlük savaşçısının kanının dökülmesi. Öylesine umurunda değildir ki, ölümünden bir ay kadar önce Fransız hükümetine, Güvenlik Bakanlığı'na başvurarak korunmasını isteyen Dulcie September'a yanıt bile verilmemiştir.

"Kim öldürdü Dulcie September'i?" diye soruyor, bir Fransız dergisi ve yanıtını kendi veriyor: "Elbette Güney Afrika rejiminin gizli servis elemanları..." Çünkü, September'ın ölümünden birkaç gün önce, Belçika ve Fransız gizli servisleri, iki ülkenin başkentlerine, yani Brüksel ve Paris'e "Dikkate değer sayıda Güney Afrikalı gizli ajan" gelişini haber almışlar... sa da, September'ın ölümünü engelleyebilecek hiçbir şey yapmadılar.

Kitleler halinde insan öldürülüyor Güney Afrika ırkçı rejiminin polisi tarafından, sınırları Batılı gazetecilere kapalı olan bu ülkede. Yıllardır hapiste çürüyen özgürlük savaşçısı Nelson Mandela'yı çoktan unuttu Avrupa'lı yandaşları. Dünyanın en eski haksızlıklarından, kıyımlarından, sömürülerinden biri olan beyazın siyahı acımasızca harcaması yaşlı Afrika kıtasının üstünde iyileşmeyecek bir yara gibi kanayıp duruyor... Ne yazık ki, yarayı deşen de, tedavi ettirmeyen de hep beyazlar...

Bir başka Fransız dergisinin açtığı "Özgürlük" konulu yarışmanın koşulu, "Yüz sözcükle özgürlüğün tanımlanması"ydı. Genç gazeteci Yves Simon, kazananlardan biri oldu. Mandela üstüne yazdıklarını birlikte okuyalım mı?

"UNUTULAN

Nelson Mandela. Hapiste. Neden? Siyah. Nerde? Güney Afrika'da. Ne zamandır? Yirmibeş yıldır. Yaşamın üçte biri. Utanç verici? Daha kötüsü unutulmak. Kendi dilinde şu sözcüğü anımsıyor mu: 'Özgürlük'. Yürürken kendi kendine mırıldanıyor mu ya da gökyüzüne bakarken. Herhalde hayır. Bu sözcük yok artık. Ne belleğinde, ne gövdesinin anıları arasında... Artık metrekareleri, saniyeleri düşünüyor. Her insanın sonsuzlukla, boşlukla karşı karşıya olacağı gerçeğinden başka gerçek yok artık yaşamında...

En kötüsü unutulmak!"

Bir yarışmanın konusu haline gelmek de unutulmak değil mi?

Aynaya bakarken derimin rengini unutmak istemiyorum artık. ■

▼ **Polisten "korunma" istemişti.** *Paris'te öldürülen Dulcie September, Nelson Mandela resmi önünde.*

Dimitri Kitsikis'in Osmanlı analizi ve eleştirisi

ÜÇ OSMANLI "MİLLET"İ

Kitsikis'in kitabı, ana tezine ters düşen sapmalara rağmen, Türk ve Yunanlılar'ı birleştirici yönde bir özlemin ifadesidir ama ana fikrini tüm Osmanlı halkını kapsayıcı biçimde işlemeliydi.

Yunanlı tarihçi Dimitri Kitsikis'in **Osmanlı Tarihi** başlıklı küçük kitabı 1985 sonlarında yayınlandı[1]. Eserin tezinin orijinalliği ilk okuyanı çarpacak nitelikte. Biraz gecikerek de olsa bu eseri **Görüş** okuyucularına tanıtmak ve tezini tartışmak istiyorum.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ulusal akımların etkisi altında çözülmesi sürecinde bünyesinden yirmi kadar bağımsız devlet çıkmıştı. Bu yüzden Osmanlı tarihi bu uluslar tarafından bir "sömürgecilik tarihi" biçiminde ele alınmıştır. Oysa Osmanlı İmparatorluğu, kapitalizmin ileri bir aşamasının ürünü olan bir "sömürge imparatorluğu" değildi. Eski İran, Roma, Bizans imparatorlukları gibi, sinesinde çeşitli etnileri ve dinleri barındıran kapitalizm öncesi bir siyasal sistemdi. Örneğin İngiltere ve Fransa gibi 19. yüzyıl sömürge imparatorlukları, sömürge statüsündeki toplulukların metropolde en ufak bir rol oynayamadıkları, tamamen pasif bir biçimde yönetildikleri ve sömürüldükleri birer siyasal düzeni temsil ediyorlardı. Oysa Osmanlı İmparatorluğu'nda, Müslüman olmadıkları halde devlet yönetiminde önemli derecede roller oynayan "millet"ler vardı. Bunların başında Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler geliyordu. Türk olmayan Müslümanlardan Araplar da kendi dillerini "bilim ve ilahiyat dili" olarak Osmanlılar'a kabul ettirdiklerinden - ve ayrıca Osmanlı medreselerini dolduran birçok alimleri vasıtasıyla - Osmanlı sisteminde aktif bir şekilde yer alıyorlardı. Osmanlı çözülüşünün son döneminde ise, Müslüman Arnavutlar Jön-Türk kadroları içinde önemli bir yer işgal etmişlerdir. Öyle ki bugün bazı devlet ve siyaset adamları hem Türk hem de Arnavut tarihlerinde birer ulusal figür olarak saygıyla anılmaktadır. Bu mozaik yapının tarih yazımı açısından sonucu şu olmuştur: Osmanlı Devleti'nin çöküşünden sonra bağımsızlığına kavuşan her ulus, kendi tarihini Osmanlı tarihinden tamamen soyutlayarak kaleme almış ve geri kalış nedenlerini de sömürgecilik mekanizması içinde açıklamaya çalışmıştır. Bunlara göre "Osmanlı tarihi" değil, Osmanlılar tarafından ezilen Rumlar'ın, Ermeniler'in, Bulgarlar'ın, Sırplar'ın, Araplar'ın, vb. tarihleri vardır. Geleneksel Türk tarih yazımı ise aynı yöntemi izlemiş, fakat tam aksi sonuçlara varmıştır. Bu görüş açısına göre Osmanlı Devleti tamamen bir Türk devletidir ve tarihin en hoşgörülü imparatorluğudur. Günümüzde bile Osmanlı Devleti'nin **fazla hoşgörülü** olduğunu, onun büyük **hata**sının sinesindeki Hıristiyanları zorla da olsa özümlememek şeklinde özetlenebileceğini - bunun pratik olanaksızlığını düşünmeden- ileri sürenlere sık sık rastlanmıyor mu? Osmanlı vakanüvisleri "gâvur"ları yok saymışlar ve tamamen bir saray tarihi yazmışlardır. Bu anlayışın etkilerini bugün liberal ve ilerici çevrelerde bile görüyoruz. Örneğin günümüzde Osmanlı Devleti'nde "sivil toplum"un olmadığını ileri sürenler, zora düştüğü hallerde Osmanlı Devleti'ni finanse eden ve bir ölçüde kendilerine bağımlı kılan gayrimüslim banker ve sarrafları yok saymaktadırlar. Böyle bir yaklaşım, "gâvur" temeli üzerine inşa edilen milliyetçi bir yöntemin ürünüdür ve sosyolojik bir analizde yanıltıcı sonuçlara götürmektedir. Bu yaklaşımda, ulusların yeni yeni oluştuğu bir dönemde gayrimüslim burjuvazinin de sentetik ve orijinal bir şekilde Türkleşme sürecinde olduğu, fakat bu gelişimin yönetici zümrenin yeteneksizliği yüzünden baltalandığı gerçeği unutulmaktadır. Bu burjuvazinin tüccar ve tefeci niteliği durumu pek değiştirmiyor. Batı'da da kapitalizm "vahşi kapitalizm" aşamasından geçmiş ve sanayi burjuvazisinden önce tüccar ve tefeci burjuvazi oluşmuştur. Sözü uzatarak konumuz dışına çıkmayalım: Elbette biraz da yapay bir biçimde tartışma konusu yapılan ve farklı anlamlarda kullanılan "sivil toplum" kavramının burada ayrıntısına giremeyiz. Fakat, şu kanımızı belirtelim ki Osmanlı tarihi, yer yer çok modern yöntemlerle çalıştığını sanan araştırıcılar tarafından dahi "bölücü" bir şekilde ele alınmış ve salt bir Türk-İslam tarihi çerçevesinde yorumlanmaya çalışılmıştır. Dimitri Kitsikis'in Osmanlı yorumu, bu noktada önem kazanıyor.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Müslüman olmadıkları halde devlet yönetiminde önemli derecede roller oynayan "millet"ler vardı. Bunların başında Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler geliyordu.

Dimitri Kitsikis eserine, geleneksel Yunan tarih yazımına egemen tezlere tamamen ters düşen bir biçimde, Osmanlı övgüsüyle başlamaktadır. Yazar daha ilk cümlesinde Osmanlı Devleti'nin son bin yıl için görülen "yerleşik, fakat sömürgeci olmayan en önemli uygarlıklardan biri" olduğunu belirtiyor. Bununla beraber, Osmanlı tarihinin, milliyetçi tarihçilerin yarattığı mitoloji ile deforme edildiğini ve "Belgrad'dan Bağdad'a kadar her tarihçinin, ülkesine ihanetle suçlanmamak için, bir ulusal propagandacı haline gelmek zorunda kaldığını" (s. 5) da ilave ediyor. Bu görüş yukarda açıkladığımız kendi teşhisimize de uygundur. Bununla beraber D.Kitsikis Osmanlı İmparatorluğu'nda, iki halkın (Türk ve Yunan halklarının) birinci planda rol oynadıklarını ve adeta yönetici zümreyi teşkil ettiklerini vurguluyor. Yazarın eseri tümüyle bu tezin kanıtlanmasına yönelmiştir. Kitsikis bir yerde "İmparatorluğun egemen halkı Türktü" (s. 19) diyorsa da tüm açıklamaları, Osmanlı Devleti'ni bir **Türk-Yunan kondominyumu** olarak sunmak biçiminde somutlaşmıştır.

Yazar bu konuda dikkate değer yeni bilgiler getirmiyor. Fatih'in İstanbul'u aldıktan sonra Roma Katolik Kilisesi'ne karşı olan din adamları ve bir kısım aristokrasiyle işbirliği, bunlara sivil hukukta ve iş hayatında tanıdığı olanaklar ve Rum Ortodoks Kilisesi'nin giderek tüm Balkan kiliselerini kontrol altına alması, Yorga'dan beri (Byzance Apres Byzance, Bükreş, 1935) çeşitli incelemelerle ortaya konmuştur. Kitsikis'in tezinin özelliği bu ana fikri daha da aşırı boyutlarda yinelemesi, hatta yer yer Yunanlılar'ın Osmanlı Devleti'nde Türkler'den de önemli bir yer işgal ettiklerini ima eder gibi görünmesidir. Örneğin Yunanlı yazara göre, Türkçe "köylü

Ermeni kadını.

dili'' idi ve Rumca da ''imparatorluğun çok uluslu burjuvazisinin kullandığı ticaret dili'' (s. 18) idi. Bu görüşün gerçekle bir ilgisi yoktur. Osmanlı uleması eserlerini Kuran dili olan Arapça'yla ve şiirlerini Farsça yazsalar bile aralarında Türkçe konuşuyorlardı ve benzer bir ikilem (Latince-Batı dilleri) Avrupa'da da vardı. Elbette devlet adamlarının ve ulemanın konuştuğu Arapça ve Farsça kelimelerle dolu Türkçe (osmanlıca) köylünün sade dilinden çok farklıydı ve yazarın verdiği Karagöz - Hacivat örneğinde olduğu gibi, gülünç sağır diyaloglarına neden olabiliyordu. Fakat aynı tezatlar Rumca'da da vardı ve yakın tarihlere kadar süregelmişlerdir. Kısaca D. Kitsikis başlangıçta doğru olarak koyduğu bir tezi, yolun ortasında saptırıyor ve bazı abartmalar yüzünden ana fikriyle çelişkiye düşüyor. Bunu en çok Osmanlı yönetici zümresi içinde ''Rum asıllı''ların araştırılması çabasında görüyoruz. Örneğin yazara göre Mimar Sinan Yunan asıllıydı, Barbaros Hayrettin ve kardeşlerinin babaları Yakup Bey (muhtemelen) Yunan asıllıydı, hatta - daha şaşırtıcısı- Fatih Sultan Mehmet bile bir ara Yunan asıllı olduğunu iddia etmişti! (s. 54, 62). Ancak ırkçı bir çerçevede tartışılabilecek olan bu iddialar, eserine milliyetçi yaklaşımı eleştirerek başlayan Kitsikis'in tezine ne kazandırıyor? Ayrıca yazar Rumlar'ın yönetici zümredeki ağırlığını iyice kanıtlamak için devşirme sisteminin de savunmasını üstlenmiş, devşirmelerin sadece Ortodoks Rumlar arasından seçildiğini belirtmiş ve şehirli Rumlar'ın bile çocuklarını devşirilme umuduyla köye yolladıklarını iddia etmiştir! (s. 58). Batı ve Balkanlar tarih yazımında insanlık dışı bir yöntem olarak eleştirilen devşirme sistemi, Kitsikis'in eserinde Osmanlı yönetiminde Rumlar'ın rolünü göstermek için yüceltilmektedir.

Bütün bunlar Kitsikis'in hoşgörülü ve birleştirici yaklaşımını sarsan noktalardır. Bununla beraber yazar Türk-Yunan kaynaşmasının sadece yönetici zümre seviyesinde değil, aynı zamanda - hatta özellikle- halk seviyesinde olduğunu ileri sürerek çözümlemesine olumlu bir unsur katmıştır. Bu konuda folklor, halk dansları ve efsaneler alanında bir çok örnek vererek halkların yakınlığını göstermede olumlu bir tutum takınmıştır.

Gerçekçi bir sosyolojik yaklaşımda, Osmanlı yönetiminde gayrimüslim rolünü çoğulcu bir biçimde ele almak ve dönemlere göre incelemek gerekiyor. Kitsikis'in iddia ettiği gibi, Rumlar Osmanlı Devleti'nde başından sonuna kadar en önemli rolü oynayan ''millet'' değildi. Yahudiler'in Fatih döneminde başlayan fakat asıl II. Selim yönetiminde zirvesine ulaşan ve Mendes ailesi, Yassef Nassi gibi isimlerle simgelenen büyük güçlerini unutmamak gerekir. Bu güç 17. yüzyılda da devam etmiş, hatta Yahudiler, aralarından Shabbetai Zevi adında bir de ''peygamber'' çıkarmışlardır. Çok sofu tabiatlı bir sultan olan IV. Mehmet önce hareketi sempati ile izlemiş, fakat olay yabancı ülkelerden de Yahudiler'in Osmanlı Devleti'ne akmasıyla kontrolü güç boyutlar kazanınca, Shabbetai Zevi ve izleyicilerini ölüm tehdidi altında Müslüman yapmıştır. Bu olay Osmanlı Yahudilerinin gücünü sarsmıştır. 19. yüzyılda Batı'da normal vatandaşlık statüsü kazanan Yahudiler, uluslararası bir finans gücü haline gelmişler ve Osmanlı Devleti'nde yeniçeri kırımında en güçlü bazı aileleri kaybettikleri için bu ülkeyle bağlantıları zayıflamıştır. Bununla beraber ''Erez İsrael'' Osmanlı sınırları içinde olduğu için 19. yüzyılın sonlarında - özellikle Rotschildler'in öncülüğünde - Osmanlı Devleti ile ilgileri devam etmiş ve kutsal bölgelerde yerleşme birimleri kurmaya başlamışlardır. Osmanlı Yahudileri ise, Jön-Türkler döneminde önemli roller oynamışlar ve İmparatorluğun yıkılmasından sonra bir kısmı ülkeyi terketmiş, kalanlar da giderek tamamen Türkleşmişlerdir.

Rumlar, Kitsikis'in ifade ettiği gibi, İstanbul'un fethinden itibaren Osmanlı yönetiminde önemli bir ağırlığa sahip olmuşlardır. Özellikle denizcilikteki yetenekleri kendilerini deniz ticaretinde üstün bir duruma sokuyordu. Fakat asıl Rum ticaret burjuvazinin doğuşu, Osmanlılar'ın çok uzun (1644-1669) bir savaştan sonra Venedikliler'in askeri ve ticari üssü Girit'i almalarından sonra gerçekleşmiştir. Öyle ki Marx ve Engels, ''Şark Meselesi'' ile ilgili yorumlarında 1821 Yunan ihtilalini doğrudan doğruya Venedik rekabetinden kurtulan Rum ticaret burjuvazisinin palazlanması ile açıklarlar. Ne var ki 1830'da küçük bir Yunanistan'ın bağımsız bir devlet halinde Osmanlı topraklarından ayrılması, Osmanlı Devleti'ndeki Rumların da itibarını sarsmış ve Fenerli Rumlar diplomatik ve mali alanlarda bir süre güçlerini korumuşlarsa da, bu dönemden sonra yükselen ''millet'' Ermeniler olmuşlardır. Osmanlılarda Ermeni yükselişi 19. yüzyılın büyük bir kısmını kapsamış ve Tanzimat dönemi iktisadi hayatına adeta damgasını vurmuştur. Ne var ki, 19. yüzyıl sonlarına doğru Batı'dan İngiltere ve Doğu'dan Rusya'nın etkileri ile Ermenilerde bağımsızlık özlemleri başlayınca ve bu özlemler Doğu Anadolu'da terörist eylemlere dönüşünce Doğu'lu Ermeniler acımasız bir şekilde kırılmışlar ve bu olgu İstanbul'un müreffeh Ermeni cemaatini de derinden etkilemiştir.

Yukardaki satırlarda üç Osmanlı ''millet''inin Osmanlı devletinde dönemlere göre değişen önemli roller oynadıklarını anlatmağa çalıştım. Kitsikis'in eserinde Yunanlılar'a büyük bir öncelik verilmekte, diğer cemaatler adeta yok sayılmaktadır. Ayrıca altı çizilmesi gereken bir husus var: Osmanlı hukuk sistemine göre gayri Müslimler yönetici zümre içinde yer alamıyorlar, ''reaya'' olarak kabul ediliyorlardı. Bununla beraber, bunlar arasından bir çoğu zenginlikleri veya bazı alanlardaki (diplomasi, hekimlik, mimarlık vb.) uzmanlıkları dolayısıyla yönetimi etkileyen önemli roller oynamışlardır. Sosyolojik planla, hukuki planın çelişkisinden doğan bu fiili durumu gidermek için, halen basılmakta olan bir çalışmamda ''yönetici zümrenin illegal öğeleri'' deyimini kullandım. Gerçekten bir sürü örnek arasında Rum Mişel Kantakuzen'in Yahudi Yassef Nassi'nin ya da Ermeni Odyan ailesinin durumunu başka türlü açıklamak zordur. Osmanlı siyasi ve idari yapısını hukuki ve toplumsal yönleriyle bir bütün olarak kavrayabilmek için milliyetçi tarihçilerin ''sömürgeciler'' ya da ''azınlıklar'' diye bir kenara attığı toplumsal kategorileri birbiriyle diyalektik ilişkiler bütünlüğünde ele almalıyız. Son yıllarda gayri Müslim Osmanlılar'a artan ilgi de kısmen böyle bir ihtiyaçtan doğmuş olsa gerektir.[2]

Osmanlı tarihi, yer yer çok modern yöntemlerle çalıştığını sanan araştırıcılar tarafından dahi ''bölücü'' bir şekilde ele alınmış ve salt bir Türk-İslam tarihi çerçevesinde yorumlanmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak diyebilirim ki, D.Kitsikis'in kitabı, yer yer ana tezine ters düşen sapmalara rağmen, Türk ve Yunanlıları birleştirici yönde olumlu bir özlemin ifadesidir. Ana fikrini tutarlı ve tüm Osmanlı halkını kapsayıcı bir biçimde işleseydi daha verimli bir eser vermiş olurdu. Bununla beraber kitap, fikirleri tahrik edici ve egemen tezlere meydan okuyucu niteliğiyle incelenmeye değer bir çalışmadır. Ne var ki, eserin çeşitli konularda toplu ve genel bilgi veren ünlü koleksiyonda **(Que Sais Je? - Ne Biliyorum?)** yayımlanması kanımızca bir hata olmuştur. ■

DİPNOTLARI:

1- Dimitri Kitsikis, *L'Empire Ottoman*, Paris, 1985.
2- *Christians and Jews in Ottoman Empire*, B.Lewis ve B.Braude'un yayına hazırladığı iki ciltlik kolektif eser. New York, 1982.

Rum kadını.

Yahudi kadını. (L'Illustration dergisi 1857)

Ömer Bedri Canatan

HANGİ TARİH YÜKÜ?

Otorite noktası olarak Fransız Devrimi'ni saptamışsak, Türkiye için yarım kalmış olan "sivil toplum yaratmak"tır. Yok hayır, insanın özgürleşmesinde gelinen en ileri nokta Ekim Devrimi ise, Türkiye için "yarım kalmış" olan değişecektir.

Resmi tarihi karşıt bir "alternatif tarih" anlayışı giderek ilgi görüyor ve "mevcut tabuları yıktığı" için de heyecan uyandırıyor. Tarih bilgimize zenginlik ve tarih bilincimize kıvraklık kazandırmaları bakımından bu tarih anlayışlarını hepimiz ilgiyle izlemek ve yetkinliğimize ilave etmek durumundayız. Ama bu arada, bu tür bir tarih bilinci oluşturmaya çalışanların içine düşecekleri yöntem yanlışlarını görmek ve bize ulaştırdıkları sonuçları elemek durumundayız. Ölümünün 100. yılında "Namık Kemal'i Anarken" tutarlı bir tarih açıklamasına da ihtiyacımız var sanıyorum. Çünkü bugün Türkiye'de, tek tek bütün bireyler, farkında olsun veya olmasınlar, "tarih yapıyorlar" ve bunu bir geçmişin devamı olarak yapıyorlar; dolayısıyla neyi **sürdürdüğümüzü**, hangi yarım kalmış tarihsel atılımın devamı olarak kendimizi gerçekleştirdiğimizi net olarak kavramaya, hiç değilse en az yanlışla yorumlamaya ihtiyacımız var.

Bu "alternatif tarih anlayışlarına" göre "tarih yapmayı, yarım kalmış olanı tamamlamak çabası" olarak anlamamız gerekiyor. Böyle olunca "**gelecek**, düpedüz **geçmiş** demektir." İnsanlık zaten hep "yarım kalmış bir tarih" yaşamaktadır, böyle bir tarih soyutlamasını reddetmemiz için hiçbir sebep yoktur. Ancak, her doğru soyutlamanın doğruya, dolayısıyla böyle bir tarih soyutlamasının da tarih gerçeğine götürebileceğinin garantisi yoktur.

Bu tür bir soyutlamanın, yani "geçmişi gelecek olarak" gören bir tarih bilincinin, doğal ve toplumsal hareketteki sonsuz gelişme eğilimlerini dışlaması bir yana, kendi kalıpları içinde uyuyup kalmış bir toplumun, başka toplumlar ve genelinde insanlık için "olupbitmiş" olanı kendisi için bir "uyanma teorisi" olarak seçmesini **doğrulaması** ihtimali mevcuttur. **Geçmişi gelecek** olarak saptayan tarih soyutlaması, bu yönteminden dolayı değil, **geçmiş** olarak saptadığı kendi çıkış noktasını yanlış seçmiş olacağı durumlardan dolayı çok yanlış sonuçlara götürebilir. Doğru bir yöntemin sonuçlarını risk altına sokan, sadece kendi çıkış noktasında yanılmış olabileceği varsayımı değildir; tek bir ülke için saptadığı "yarım kalmış olanı", aynı zamanda insanlığın geneli içinde saptamak, yani "evrensel yarım kalmış olanı" da isabetle bulmuş olmak zorundadır. Daha da **zor** olanı, tekil için saptanmış olanın evrensel olanla ilişkisini doğru kurmak ve son olarak da, tarihsel devinimin o günkü evrensel -en gelişkin- **otorite noktasını** şaşmaz bir doğrulukla bulabilmektir. Keyfi olmaktan kaçınmak isteyen alternatif her tarih yorumu da zorunlu bağlantıları kurmadıkça "hobi" olmaktan ileriye geçemez.

Konuyu kurcalamaktaki **zamanlamayı** doğru yaptığımızın kanıtlarından biri, hayır "Namık Kemal'i Anmak" ve onda yeni motifler bulabileceğimiz umuduyla bu kez daha bir "iştahla" ve kendimizi belirleme çabasıyla "anmak" değildir. Şimdi, Türkiye'de yapmak zorunda olduğumuz tarihin "aydınlanma" çağı olmak gerektiğinin sağdan soldan ileri sürülmesi ve bunun da, sözünü ettiğimiz "alternatif" tarih anlayışının doğrudan ve dolaylı etkileri altında şekillenmesidir.

Madem ki "aydınlanma", yaşamamız gereken zorunlu tarihsel süreçtir, bu sonuç gerek Türkiye ve gerekse insanlık için "yarım kalmış olanın" ne olduğunu da anlatır ve kolayca anlıyoruz ki, Türkiye'de "yarım kalmış" olan, **bireyin** en genel kapsamda **özgürleşmesidir**; doğal olarak genel tarihsel devinimin yarım kalmış yanı da budur. Bu varsayıma bu noktadan katılıp yürüdüğümüzde, insanlık için **tamamlanmamış olanı** Fransız Devrimi'nde, Türkiye için yarım kalmış olanı da II. Kemal'de, biraz daha derinde I. Kemal'de bulmuş olacağımız. Yöntem doğru ise bu sonucun neresi yanlıştır?

Fransız Devrimi'nin, **bireyin özgürleşmesi** bağlamında ileri sürdüğü ilkeyi ve bu ilkenin uzantısı olan tarihsel pratik yöntemi **soyutlama** düzeyine kabul etmemiz, tarihi ve bugünü kavrayış tarzımızı değiştirmez. Gerçekten de, tarihsel devinimin nesnelliğine bir **amaç** bulmak zorundaysak, bu insanın (bireyin) özgürleşmesidir ve insanlık için henüz **tamamlanmamış** olan bu süreç elbet Türkiye için de **yarımdır**. Ama, özgürleşme ilkesi, **tarif** edildiği 1789 noktasından değil, **insanın başladığı yerden başlayan**, örneğin köleliğe karşı savaşan Spartaküs'ün köle olmaktan da **kurtulduğu** yerden başlayan bir soyutlama olmalıdır ki tarih anlaşılır olsun.

O halde Fransız Devrimi'nin ilkelerini, yani bireyin özgürleşmesini, **somut** tarih içindeki somut bireylerle birlikte, bireylerin bu somut tarih içindeki **somut duruş biçimleriyle** bağlantılı olarak düşünmek zorundayız. Çünkü, bir ve aynı olan ilkeler, **somut duruşları nitelik olarak farklı** bireylerin taşıyıcılığı altında **nitelik olarak farklı özgürleşme** süreçlerine dönüşmektedirler. Bu ilkelerin "donsuzlar" tarafından taşınırken Fransız Devrimi'ne, işçi sınıfı tarafından taşınırken Ekim Devrimi'ne dönüştüklerini, bunun bir **rastlantı** olmayıp, kaçınılmaz bir tarih hiyerarşisi olduğunu **biliyoruz**. Buraya kadar ve evrensele ilişkin olarak oluşturduğumuz tarih bilinci içinde kendi tekil dünyamızın yerini saptamak; işte bu nokta önemli.

Özgürleşmemizin ilkelerini birinci Kemal taşırken Silistre vatanımız olmuş, ikinci Kemal taşımış bir kendimiz olmuşuz. İşte bugün, o ilkelerin duruş şekli ve bizim duruş şeklimiz. Hangi ilkeleri taşıyacağımız konusunda hepimizin bilinci berrak fakat bu ilkeleri **kimin**, yani hangi **duruş şeklinin** taşıyacağı konusunda tek bir tutum yok; sorun da bu.

Sorun, bireyin özgürleşmesi olarak kavradığımız tarihsel devinimin en yetkin evrensel otorite noktasını, yani yarım kalmış olanın yarım kaldığı yeri saptamaktan kaynaklanıyor. Fransız Devrimi olarak tarihin mantığının gelebileceği noktayı, yani bugünkü **Batı**'yı evrensel otorite noktası olarak saptamışsak, Türkiye için yarım kalmış, belki de hiç başlamamış olan, "sivil toplum yaratmak", "aydınlanma dönemini" yaşamaktır. Yok hayır, insanın -yani bireyin- özgürleşmesinin mutlak deviniminde gelinen en ileri nokta Ekim Devrimi ile gelinen nokta ise, yani böyle saptamışsak, Türkiye için "yarım kalmış", dolayısıyla **gelecek** olan **geçmişin** ne olmak gerektiği de değişecektir; üstünde anlaştığımız ilkelerin hangi **duruş şekli** tarafından taşınacağı da. Bu konuyu bir an önce netleştirmek gerekiyor ki, sırtımızda taşıyacağımız **tarih yükünün** hangisi olmak gerektiğini bilelim. Ben Spartaküs'ten, insanın başladığı yerden başlayıp geleni taşımamız gerektiğini düşünüyorum. Yanılıyor muyum? ■

1917'de Budapeşte'de doğan ve 1951'de cezaevinde ölen Hannover İstvan'a

R E Q U I E M

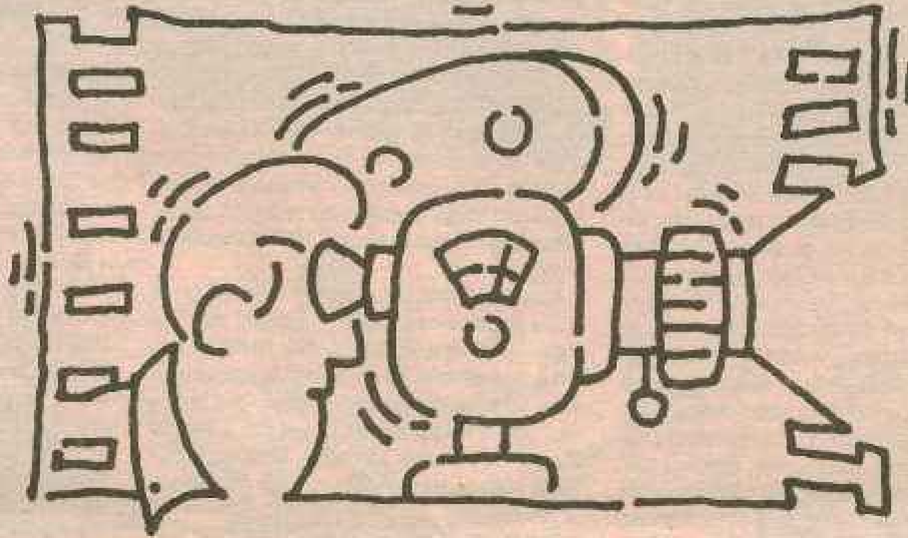
Hiçbir sinemacımızın Zoltan Fabri'nin büyük bir ustalıkla gerçekleştirdiği Requiem'i tekrarlamak zorunda kalmaması, daha bugünden bizim sosyalist kuşaklarımızın gayretlerine, dikkatine, titizliğine bağlı.

İstanbul Sinema Günleri'nde seyrettiğim Zoltan Fabri'nin **Requiem**'inden çıktığımda, cezaevinde can verinceye kadar sosyalizme ve onun adaletine inancını daima koruyan ve kendinden özür dileneceğine hep inanan, Parti gençlik örgütünün bölge sekreteri İstvan Hannover'i ya da Macarlar'ın soyadlarını öne alan seslenişleriyle Hannover İstvan'ı düşündüm uzun uzun. Böyle biri yaşamış mıydı gerçekten? Ya da filmde anlatılan İstvan, cezaevinde ölen İstvan mıydı? Edebiyatı, şiiri, tarihi severek bilen, halk demokrasisinin kuruluşundan önce canını defalarca sosyalizm için tehlikeye atmış biri miydi hapisteki? Tüm "suçu" Parti'nin bir toplantısında, çok alkışlanan ancak yöneticilerin hiç hoşlanmadığı sözler söylemesi miydi? Yoksa Fabri, İstvan'da bir "tipleme"mi gerçekleştirmişti?

Ama bu önemli değildi ki? Gerçek İstvan, filmde anlatıldığı gibi olmasa bile, İstvan gibi biri sosyalizmin kuruluş yıllarında, onun özüne aykırı bir dramın kurbanı olmuş olabilirdi.

Peki ama, sosyalizmin özüne aykırı dramlar niçin ortaya çıkıyordu?

Sosyalizmin, kendinden önceki toplum biçimleri gibi siyasal sıçramayı gerçekleştirmeden önce kendi üretim ilişkilerini geliştiremediği biliniyor. Sosyalizmin insanı, içine doğduğu sosyalist üretim ilişkilerinin ve bu ilişkilerin ahlâkının insanı olarak değil, kapitalist üretim ilişkileri içinde buna tepki duyan insan olarak oluşuyor. Ve bu yüzden Hannover İstvan'ın deyişiyle "elindeki gücü kötüye kullanma cüretine sahip" insanlar özellikle sosyalizmin kuruluş evrelerinde bulunabiliyor. Yeni devletin henüz oturmamış oluşu, karşı devrim tehlikesinin sosyalist demokrasinin gerçekleşmesini geciktirişi, devrimci durum ve devrimin korunması koşullarında parti içi demokrasinin arka planlara düşmesi yetkinin kötüye kullanılmasını engelleyecek organlaşmaların devlet işleyişinin her alanını kapsayacak şekilde yayılmasına ket vuruyor.

Milyonlarca doğru iş yaparken binlerce yanlış yapmaktan kurtulunamıyor.

Bir de şu var: Devrim öncesinde parti bir gönüllüler örgütüdür. Bu gönüllülük cefa çekmeye, eza görmeye gönüllü olmaktır. Toplumun "iyileri" de "kötüleri" de gönüllülüğe talip olsa bile mücadelenin sertliği iyi gün "dostlarının" çabuk dökülmesine neden olur. Keza üyelik normlarının yüksekliği zamanla elekten geçirici bir işlev görür. Ama devrim bir kez başarıldımıydı gönüllü olmak pek o kadar zor değildir artık. Mücadeleyi yönlendirmekten, toplumu, devleti, geleceği yönlendirmeye sıçrayan hareket milyonlarca aktiviste ve kamu görevlisine ihtiyaç duyar. Ve toplum devleti ve partiyi kendi ortalamasına doğru çekmeye başlar. Ufuk darlığı, sosyalist hümanizmden uzaklık, çıkarcılık, hotzotçuluk ender rastlanmayan ögeler olarak ortaya çıkar. Kısa vadede üyelerin ve kamu çalışanlarının denetlenme ve eğitimlerine ağırlık verilse de bu çabayla ancak kısmi iyileştirmelere ulaşılabilir. Esas olan, sınıflı toplum altyapısı üzerinde binlerce yıldır yükselmiş olan ahlâkın yerine sosyalist üretim ilişkilerinden yeşerecek yeni ahlâkı ve yeni insanı geçirebilmektir. Bu da zaman alır. **Ağıt** yakmamıza neden olan gelişmelerin sosyalizmin kuruluş evrelerinde ortaya çıkması, zamanla ender rastlanan olgulara indirgenmesi ve giderek kökünün kazınması işte bu sürecin sonucudur.

Süreci kısaltmak için bugünden yapılacak olan şeyler yok mu? Şüphesiz var. Hele de insan hak ve özgürlüklerinin sosyal mücadele süreçlerinin imbiklerinden süzülerek olgunlaşmadığı, bireysel yaşamında şiddete muhatap olmanın ve şiddet kullanmanın olağanlaştığı Doğu toplumlarında işçi sınıfı partilerinin yapacak çok şeyi var. Sıçramadan sonra oluşacak devasa mekanizma, bundan çok önce olgunlaşmasını tamamlamış kadroların gayreti ve denetimi ile dizginlenebilir, geliştirilebilir. Bu bakımdan işçi sınıfı siyasi hareketinde demokratik bir işleyiş içinde kadroların sosyalist hümanizm ve sosyalist demokrasi konularındaki eğitiminin önemi mutlak belirleyici olacaktır.

Yaşayan sosyalizm neredeyse otuz küsur yıldır Hannover İstvan'ların hakkını ve kendi kusurunu teslim ediyor. Bu yeni bir olgu değil. Onlar açısından yakında bu dönem kapanacak. Son **ağıt** yakılmış olacak.

Ama bizler, ileride yaşayan sosyalizmin bir parçası olarak anılmaya aday olanlar için gelecek, yaşayan sosyalizmin geçmişi gibi olabilir. Sosyalizmin bir dünya sistemi halini almış olması ve olgunlaşmış bulunması bizler için büyük avantaj. Bunda hiç kuşku yok. Ama ileride **ağıt** yakmak zorunda kalmamak için bu yeterli olamaz.

Hiçbir sinemacımızın bugün Zoltan Fabri'nin büyük bir ustalıkla gerçekleştirdiği Requiem'i tekrarlamak zorunda kalmaması, daha bugünden bizim sosyalist kuşaklarımızın gayretlerine, dikkatine, titizliğine bağlı.

Yaşayan sosyalizm son Requiem'lerini yakıyor.

Bizim ilk **Requiem**'imize gerek olmamalı! ■

Baskın Oran, Atatürk Milliyetçiliği, (Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme) Dost Yay. 1988, Ankara. 252 sf.

Bir yapıt, bilimsel bir araştırma olsa bile, bir yandan yazarının, diğer yandan onu çevreleyen sosyal/bireysel/bilimsel çevre ve yaşadığı siyasal ''tarih'' kesitinin izlerini taşır. Özellikle sosyal bilimler dediğimiz, o henüz ''ne'' olduğu konusundaki tartışmaların bitmediği alanda, ''bilimsel'' araştırmanın ulaştığı sonuçlar, ''araştırmacı''-''bilim anlayışları''-''o tarih kesiti'' üçgeninin sınırlarının içindeki ''bilimsel doğru''lardan ibarettir.

Dr.Baskın Oran'ın söz konusu araştırmasına 1980 öncesi Türkiye'sinde ''Mülkiye''de başladığını, 1981 yılında tamamladığını, ve onu sekiz yıl sonra okur önüne çıkartabildiğini biliyoruz. Şu basit zaman dizimi bile kitabın ne menem(!) bir şey olduğu konusunda ipuçlarını vermektedir. (Zaten, bildiğim kadarıyla ilk biçiminde bulunmayan ''Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme'' alt-başlığı da şu son sekiz yılın ''Rabıta''lı, ''Faisal''lı, ''zorunlu din dersli serbest Kuran kurslu'' Atatürkçülük kokteyline karıştırılma tehlikesi karşısında yazarın tedirginliğinin belirtisi değil mi?) Gerçekten de, birçok bilim adamı gibi Dr.Oran'a da üniversite kapısının gösterilmesiyle başlayan dönemde, Atatürkçülük, ''büst önünde hazırola geçmek''ten öte ilgilenilmesi gerekmeyen bir tabu durumuna gelmişti. Bu, yapıtın oluştuğu ortamın bir yönü. Ve bu anlamda çalışma, ilk sonuçları 1980 öncesinde oluşmuş olmasına karşın, ek değerlendirmeleriyle sanki kaderinin serüvenini de kendi içinde dile getirmiş; kuşkusuz 1980 öncesine oranla daha ''cesur'' bir görünüm içinde.

Yapıtın temellendiği bir başka düşünce iklimi ise, Oran'ın da belirttiği gibi, Atatürk Milliyetçiliği'ne, ne 10 Kasım gözyaşlarını ne de düşmanca önyargıları karıştırarak, cepheden göğüsleyen ciddi bilimsel araştırmalara 80 öncesinde de pek yanaşılmamış oluşu. Ya bilimsellik adına ''seviyeli'' bir hâmâsiyat ya sinsi bir suskunluk ya da ikisinin sonucu olarak ''aman ilişmiyeyim'' tutumuyla, bilgiç burun kıvırmalar... Bu iklimde Oran'ın yapıtının gerçekten yerini doldurduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Birçok temel konu (ya da tabu) üzerine tartışmalar başlatabilecek çalışmasını Oran, üç bölümde planlamış:

Öncelikle, zaten iyi bildiği milliyetçilik ve azgelişmiş ülke milliyetçiliği konusunda kavramsal bir çerçeve kurmuş Dr.Oran. Bunu, Atatürk Milliyetçiliği'ne uygulayan yazar, daha sonra ilk bölümde ideolojinin kaynaklarına eğilmiş. Bu bölümde özellikle ''aydınlar''ın, ''seçkinler''in ideoloji karşısındaki konumlarını azgelişmişlik boyutunda yetkinlikle irdeleyen Oran, ikinci bölümde Atatürk Milliyetçiliği'nin işlevlerine eğilmiş. Yapıtın belkemiğini oluşturan bu bölümde birçoğu yıllardır tartışılagelen (kanımızca bundan böyle de açıkça tartışılmasında yarar olacak) sorunlar ele alınmış. Bir anlamda, ''T.C. Devleti kurulurken neler oldu? Olup bitenden artık tarihe yaslanmış olması gerekenlerin anlamı neydi?'' sorularını kurcalayan yazar, burada tek tek ele almamıza olanak bulunmayan birçok kritik konuya da, zaman zaman kimilerine hayli provokatif gelebilecek, zaman zaman da kalemini tuttuğunu hissettiren ilginç yaklaşımlar geliştirmiş. Atatürk Milliyetçiliği'nin ''Bağımsızlık'', ''Batılılaşma'', ''Kimlik sorununu çözme'' gibi üç temel işlevi olduğunu öne süren Oran'ın, bu işlevleri yorumlayışı gerçekten kimi ''Kemalist''lere iyice ters gelecek, ''onuncu yıl'' ruhlarını rencide edecek bir nesnellik içinde. Ancak, yazarın kimi tarihsel olguları da neredeyse, ''pek önemli değil, Gazi öyle istedi, gerekliydi'' gibisinden değerlendirmelerle geçiştirdiği gözden kaçmıyor. (Örnekse: Oran, ''Ebedi Şef'' Rejiminin Kurulması başlığı altında son değerlendirmesini yaparken; (s.152) ''Adettir. Her devrimden sonra yönetici kadro birbirine girer... Türkiye bu kurala aykırı bir örnek olmuş, yönetici kadro birbirini yememiştir. Gazi paşa diğerlerini işbaşından ayırmıştır'' diyerek sanki ''sapına kadar Kemalist'' bir görünüm vermektedir.) Ancak hemen eklemek gerekir ki, bu tür ''Gazi yanlısı'' değerlendirmeler bile yapıtın ''tıkanıklık açıcı'' niteliğini zedelememekte, aksine, tartışma yönlerini zenginleştirmekte.

Sonuç olarak, Baskın Oran'ın araştırması, hâlâ anlamsız bir biçimde bilimsel, nesnel, duygusallıktan uzak yaklaşımlara kapalı olan bu kritik konuda son yılların en cesur denemesi sayılabilir. Kuşkusuz her araştırmanın yine olabildiğince nesnelleştirilmiş eleştirilere dayanamayan yönleri olacaktır. Oran'ın yapıtında bu açıdan iki noktaya takıldık: Birincisi, kuramsal düzey ile olgusal düzeyin özlenen bir denge içinde bulunmayışı. İkincisi, yazarın gereksiz yere (doğru saptamalarını basamak yaparak) ''bugün için de geçerli olacak'' bir Atatürkçülük tanımına varması.

Kuramsal kavramlarla olguların belirli bir denge içinde bulunmaması, yapıtı yer yer bir ''ayrıntılar yığını'' görünümüne soktuğu gibi, niteliği ya ilerlemiş sayfalarda ya da dip notlarında açıklanan siyasal bilim kuramları (merkez-çevre, güç kuramı vs.) okurun karşısına birer sürpriz gibi çıkmakta. Kuram- olgu mantığı kanımızca, özellikle Siyaset Bilimi kavramlarına yabancı okur için daha anlaşılır kurulabilirdi.

Bugün için geçerli en doğru Atatürkçülük tanımına varma kaygusu ise, bize bir bilimsel araştırma için oldukça gereksiz göründü. Eğer Siyaset Bilimi en basit tanımıyla ''olması gerekene değil, olana'' yönelikse, ve üstelik ortalıkta birbirine taban tabana zıt Atatürkçülük'ler dolaşıyorsa, kanımızca bir neo-Kemalizm arayışı bilimsel yaklaşımın sınırlarına girmemelidir.

Son olarak, yapıtın ilginç kapak düzenlemesine değinmeden geçemiyeceğiz. Ressam Bihrat Mavitan bir Atatürk portresini 6x6 karelere bölmüş; öyle ki, kareleri belirleyen her çizgi, birer ok biçimi alarak portrenin dışına doğru farklı yönlere gidiyor. Evet, altı oklar, karelerle parsellenmiş Atatürkçülük'ler hâlâ sürüyor!

Oran'ın yapıtını, Ata portresini herkesin istediği gibi görebildiği, özellikle nesnel ve bilimsel bakışlara o geleneksel ölçülerin dışında sunulabildiği bir düşünce ortamına katkıda bulunduğu için severek okuduk. ■

Fadıl Kocagöz

Stanley Lane Poole, LORD STRAFFORD CANNING'İN TÜRKİYE ANILARI, Çev.: Can Yücel, Yurt Yayınları, Ankara, 1988, 176 s.

1959 yılında İş Bankası Kültür Yayınları arasında yayınlanan Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları, otuz yıla yakın bir süre sonra Yurt Yayınları'nca yeniden okura sunuluyor. Yurt Yayınları'nın Tanzimat'ın 150. yıldönümü nedeniyle yayınlamayı planladığı kitapların ilki olan bu esere, 1. basım için yazdığı önsözde Hasan Ali Yücel şunları söylüyor:

''Bu kitap, okununca görülecektir ki, bizim için ehemmiyetli, o derece kıymetli ve faydalıdır. 1808'den 1858 yılına kadar süren yarım asır içinde çeşitli aralıklarla İngiltere hükümetini Osmanlı devleti nezdinde temsil etmiş olan Stratford Canning'in resmi ve hususi yazılarına dayanılarak Stanley Lane Poole tarafından yazılmış ve 1888'de 'Life of Stratford de Redcliffe' adı altında kitap olarak yayınlanmıştır. Asıl metin, İngiltere Büyükelçisi'nin bütün hayatını içine alır. Oğlum Can, bu büyük kitabın, ancak Türkiye'ye ait olan parçalarını seçip dilimize çevirmiştir. Bu itibarla doğrudan doğruya Canning'in eliyle yazılmış bir hatıra sayılamaz. Lane Poole, resmi ve özel yazıları dikkatle incelemiş, onları olaylarla belgeleyerek yeni baştan dökmüştür. Kitap, bu bakımdan o devrin özetlenmiş bir tarihi addedilebilir.''

Mayıs 1808'de ''hiç mi hiç gönül vermediği bir işe'', Türkiye Ortaelçisi Robert Adair'in yanına birinci kâtip olarak atanan Canning'in anıları onyedi bölümden oluşuyor. Bu bölümlerin herbirinde, Hasan Ali Yücel'in deyimiyle, ''tercümesi verilmiş olan hatıralarda o devrin bir köşesi aydınlanacaktır''.

Kitaptan alınan aşağıdaki satırlar, Can Yücel'in çevirisinin tadı ve kitabın ilginçliği hakkında fikir vermeye yetiyor:

''...Bodrum mermerleri yüzünden çıkan güçlükleri sonunda altettim. Mektuplar yazıldı. Bir Türk mimarı atandı. Alison, o, bir de taşçı yarın yola çıkıyorlar. Getirecekleri, bir düşün bak ne? Yunan sanatının en üstün çağında en iyi heykeltıraşların elinden çıkma, Heredotos'un sözünü ettiği, paha biçilmez değerde on üç mermer blok... Hayırlısıyla bir İngiltere'ye ulaşsalar!.. Düşün bir kere, bütün masraflar bendendi. Sonradan Sultan bütün masrafları son meteliğine kadar ödeyeceğini söylemez mi! Hiç şaşma! Benim Artemisia Londra'ya ulaşınca, yeni hububat kanunları filan hep unutulacak... Ama iş bununla da bitmiyor. Layard Mezopotamya'da gayet önemli şeyler buluyor. Atlı, yaya döğüşen savaşçıları tasvir eden bir heykelin desenini çıkarıp yollamış bana. O ne ustalık! Fransızlar kıskançlıktan çıldıracaklar...'' ■